МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КАФЕДРА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

О.В. Ковальова, М.В. Корнієнко, А.І. Берендєєва

КВАЛІФІКАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Навчальний посібник

ОДЕСА
ОДУВС
2020

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ФАКУЛЬТЕТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
КАФЕДРА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

О.В. Ковальова, М.В. Корнієнко,
А.І. Берендєєва

КВАЛІФІКАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Навчальний посібник

ОДЕСА
ОДУВС
2019

Погоджено на засіданні кафедри адміністративної діяльності поліції факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Одеського державного університету внутрішніх справ.
(Протокол № 5 від 21 листопада 2019 р.)

Схвалено та рекомендовано до друку
Навчально-методичною радою
Одеського державного університету внутрішніх справ.
(Протокол № 5 від 26 грудня 2019 р.)

Рецензенти:
Ярмакі Х.П. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Одеського державного університету внутрішніх справ.
Іщенко І.В. – кандидат юридичних наук, заступник начальника Головного управління Національної поліції в Одеській області

Ковальова О.В., Корнієнко М.В., Берендєєва А.І. Кваліфікація адміністративних правопорушень: Навчальний посібник / Одеський державний університет внутрішніх справ. – Одеса: ОДУВС, 2019. – 148с.

Навчальний посібник підготовлений для здобувачів вищої освіти спеціальності «Правоохоронна діяльність», які вивчають навчальні дисципліни «Адміністративна відповідальність» та «Адміністративно-юрисдикційна діяльність Національної поліції України» для сприяння покращенню засвоєння їх положень. Навчальний посібник містить необхідний для засвоєння навчальних дисциплін теоретичний матеріал, зокрема детально висвітлені загальні засади кваліфікації адміністративних правопорушень та особливості кваліфікації адміністративних правопорушень, які найчастіше зустрічаються під час правоохоронної діяльності. Навчальний посібник містить контрольні питання та квізові завдання для самоконтролю.

© О.В. Ковальова, М.В. Корнієнко, А.І. Берендєєва, 2019
© ОДУВС, 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА…….5
РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КВАЛІФІКАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ…….7
Глава 1. Поняття, зміст, види та принципи адміністративно-правової кваліфікації……..…..…7
1. Поняття та зміст адміністративно-правової кваліфікації……...……...7
2. Значення адміністративно-правової кваліфікації…….13
3. Види адміністртивно-правової кваліфікації…….……15
4. Принципи адміністративно-правової кваліфікації……...…...20
Глава 2. Адміністративний проступок, його ознаки, склад та значення для кваліфікації адміністративних правопорушень……..26
1. Поняття та ознаки адміністративного проступку……..……26
2. Склад адміністративного правопорушення…….....29
3. Відмінність адміністративних і кримінальних правопорушень……...……41
Глава 3. Структура, стадії, підстави (передумови) та правила адміністративно-правової кваліфікації……..46
1. Структура адміністративно-правової кваліфікації…….46
2. Стадії адміністративно-правової кваліфікації……...……50
3. Підстави та правила адміністративно-правової кваліфікації..……..58
РОЗДІЛ ІІ. КВАЛІФІКАЦІЯ ОКРЕМИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ……..65
Глава 1. Особливості адміністративно-правової кваліфікації правопорушень, які посягають на громадський порядок і громадську безпеку……65
1. Загальна характеристика правопорушень, які посягають на громадський порядок і громадську безпеку……..65
2. Дрібне хуліганство……..74
3. Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування……...77
4. Булінг (цькування) учасника освітнього процесу……81
5. Куріння тютюнових виробів у заборонених місцях……85
6. Розпивння пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях або поява у громадських місцях у п'яному вигляді……. 89
7. Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей……..……93

Глава 2. Особливості адміністративно-правової кваліфікації інших правопорушень, розповсюджених в адміністративній діяльності поліцейських……..……100
1. Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах…….100
2. Дрібне викрадення чужого майна……..…….105
3. Порушення правил тримання собак і котів……..……109
4. Непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця……115
5. Порушення правил адміністративного нагляду……....119
6. Порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій……125
7. Відповідальність за порушення правил дозвільної системи…….....…127
ВИКОРИСТАНА ТА РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА……...144

ПЕРЕДМОВА

В період формування і розвитку правової держави значну роль відіграє один з основних інститутів адміністративного права – інститут адміністративної відповідальності, яка відіграє важливу роль у забезпеченні честі і гідності громадян, захисті їх прав та свобод, життя та здоров'я від протиправних посягань – адміністративних правопорушень. Реформування правової системи України є комплексним багаторівневим процесом, що вимагає від всіх правників – як законодавців і вчених, так й практичних працівників – вдосконалення, розуміння та тлумачення законодавства про адміністративні правопорушення. Крізь зміст багатьох монографічних досліджень, присвячених питанням відповідальності за адміністративні проступки, червоною ниткою проходить проблематика адміністративно-правової кваліфікації. І це закономірно, адже остання є стрижневим елементом юрисдикційної діяльності та головною запорукою правильного застосування адміністративно-деліктних норм. Належна кваліфікація адміністративних правопорушень є важливою складовою правового регулювання у сфері адміністративної відповідальності, без якої стає неможливим реалізація принципів верховенства права та пріоритету прав і свобод людини.

Необхідно також констатувати, що питання кваліфікації правопорушень найбільшою мірою досліджені в межах кримінально-правових наук, у той час як кваліфікація адміністративних правопорушень вивчена недостатньо. У своїх дослідженнях питання щодо адміністративно-правової кваліфікації висвітлювали такі вчені, як: В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, А.І. Берлач, Ю.П. Битяк, Ф.Г. Бурчак, П.С. Гагай, І.П. Голосніченко, Г.К. Голубєва, Т.О. Гуржій, Е.Ф. Демський, Є.В. Додін, Д.П. Калаянов, С.В. Ківалов, О.П. Клюшніченко, Л.В. Коваль, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, О.В. Кузьменко, Є.В. Курінний, Д.М. Лук'янець, О.І. Миколенко, О.І. Остапенко, О.М. Стороженко, В.Г. Перепелюк, Д.В. Приймаченко, В.В. Прокопенко, М.М. Тищенко, В.К. Шкарупа, Х.П. Ярмакі та ін., які створили підґрунтя для подальших наукових розробок адміністративно-правової кваліфікації. Проте відсутність комплексних досліджень з розглядуваного питання є основною причиною прогалин у доктрині адміністративного права і наявності абсолютно різних підходів до розуміння адміністративно-правової кваліфікації.

Дійсно, незважаючи на свою безумовну значущість, питання адміністративно-правової кваліфікації здебільшого лишаються поза увагою галузевих дослідників. Лише окремі правники аналізують її на ґрунтовному

науковому рівні, окреслюють її витоки та передумови, прослідковують її вплив на правозастосування. Основна увага вітчизняного правничого загалу традиційно прикута до кримінально-правового аспекту юридичної кваліфікації. На відміну від кримінально-правової галузі, акцентованої переважно на регламентацію деліктних відносин, адміністративне право має значно ширший спектр завдань: управління публічної сферою, надання адміністративних послуг, адміністративне судочинство та ін. Таким чином, відповідальність за адміністративні проступки не є центральною віссю галузі адміністративного права, а пов’язані з нею питання (зокрема, питання адміністративно-правової кваліфікації) не вважаються пріоритетними. Такий стан справ неможливо визнати цілком природнім.

Забезпечення ефективного захисту прав, свобод і інтересів громадян та суспільства від адміністративних правопорушень безпосередньо залежить поміж іншого від їх правильної кваліфікації. Неправильна кваліфікація адміністративних правопорушень може призводити до порушення прав та свобод людини, непритягнення винних осіб до відповідальності, втрати довіри населення до правоохоронних органів тощо. Моніторинг судових рішень засвідчує, що близько 15% матеріалів адміністративних справ повертаються на доопрацювання у зв'язку з їх неправильною кваліфікацією правоохоронцями. Тому важливим є формування у правоохоронців належного рівня знань та навиків щодо правильної та своєчасної кваліфікації адміністративних правопорушень.

Метою даного навчального посібника є формування у здобувачів вищої освіти цілісного уявлення про кваліфікацію адміністративних правопорушень; прищеплення поглиблених знань чинного законодавства про адміністративні правопорушення та напрацювання вміння тлумачення й правильного його застосування; визначення та аналіз проблем, що виникають при його застосуванні, та шляхів їх усунення; вироблення вміння правильної кваліфікації та відмежування адміністративних від інших правопорушень; формування наукового світогляду тощо.

Навчальний посібник підготовлено відповідно до програм навчальних дисциплін «Адміністративна відповідальність» і «Адміністративно-юрисдикційна діяльність» та присвячено як загальнотеоретичним питанням кваліфікації адміністративних правопорушень, так і особливостям окремих адміністративних правопорушень, які найчастіше зустрічаються під час правоохоронної діяльності. Навчальний посібник представляє інтерес для здобувачів вищої освіти, викладачів та юристів, які на практиці здійснюють кваліфікацію адміністративних правопорушень.

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КВАЛІФІКАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Глава 1. Поняття, зміст, види та принципи адміністративно-правової кваліфікації

Навчальна мета: формування понятійно-категоріального апарату з відповідної теми лекції, а також систематизованих стійких знань здобувачів освіти про поняття, зміст, види та принципи адміністративно-правової кваліфікації.

Виховна мета: сформувати розуміння сутності адміністративно-правової кваліфікації та її значення в механізмі захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави.

1. Поняття та зміст адміністративно-правової кваліфікації.

З'ясування сутності кваліфікації адміністративного проступку, формулювання її чіткого визначення має суттєве значення для адміністративно-правової теорії та практики органів публічної влади з розгляду та вирішення справ про адміністративні проступки.

Кваліфікація (від лат. qualis — якої якості і facere — робити) означає рівень підготовленості, ступінь придатності людини до певного виду праці (робити речі певної якості), а також характеристику предмета, явища, віднесення його до певної категорії, групи.

Термін *«кваліфікувати»* як похідний вживається для визначення якості речі, виявлення її якостей подібності та розбіжності з іншою, однотипною річчю, тобто для оцінки пізнання першої через другу, яка є прикладом. При цьому виробляються стандарти, еталони, які своїм змістом є мірою для кваліфікації тих чи інших явищ, процесів. Більшість дослідників погоджується, що найбільш важливим у процесі кваліфікації є оцінка, котра полягає у порівнянні оцінювального предмета, явища, процесу з певним зразком, еталоном. У праві оцінка завжди здійснюється на основі закону, тому кваліфікація як юридична діяльність є оцінкою діяння, визначення того, під яку правову норму «підпадає діяння». Правова кваліфікація є необхідною передумовою вирішення будь-якої юридичної справи.

Юридична кваліфікація – правова оцінка конкретного життєвого випадку, спрямована на виявлення юридичної значимості фактичних обставин, що виражається в зіставленні й фіксації відповідності (чи

невідповідності) ознак цих обставин і закріплених нормами права ознак юридичних фактів.

Розповсюдженою є думка, що адміністративно-правова кваліфікація дає можливість поряд із кримінально-правовою кваліфікацією розмежувати делікти, які можуть бути злочинами або адміністративними проступками. Безумовно, це важлива функція адміністративно-правової кваліфікації, але це звужує можливості її розуміння. *Незважаючи на зовнішню схожість процесів кваліфікації у кримінальному та адміністративному праві, їх сутність є різною.* Сьогодні ми зустрічаємося з терміном «адміністративно-правова кваліфікація» досить часто, зокрема в підручниках з адміністративного права, адміністративної діяльності органів поліції, де цей термін згадується побіжно і йому не приділяється належної уваги, а тільки підкреслюється важливість правильної кваліфікації. В юридичній доктрині ситуація дещо інша, деякі вчені пропонують дефініції адміністративно-правової кваліфікації, але серед них так і не знайдено спільної думки.

Т.Ю. Грищенко, підкреслюючи важливість з'ясування природи такого явища, як кваліфікація адміністративного правопорушення, саме для адміністративно-правової теорії та практичної діяльності компетентних органів щодо розгляду та вирішення справ про адміністративні правопорушення, зазначає, що головним недоліком більшої частини досліджень проблеми кваліфікації адміністративних правопорушень видається підхід до її вирішення з позиції, для якого характерним є ігнорування категорій загального та акцент на одиничне. На неоднозначність підходів щодо визначення даного поняття значною мірою впливає дискусія з приводу співвідношення понять адміністративно-правової кваліфікації та кваліфікації адміністративного правопорушення (проступку). І хоча окремі науковці досить ґрунтовно викладали свою точку зору щодо розмежування понять «адміністративний проступок» та «адміністративне правопорушення», у доктрині адміністративного права та за чинним КУпАП все ж таки прийнято вважати обидва поняття рівними за своїм змістом.

З точки зору В.К. Колпакова, О.В. Кузьменко, Д.П. Калаянова та О.І. Остапенка, кваліфікація адміністративних проступків являє собою «встановлення і процесуальне закріплення точної відповідності між ознаками вчинених дій чи бездіяльності й ознаками складу правопорушення, передбаченого адміністративним законодавством».

Схожу дефініцію пропонують А.І. Берлач та О.М. Стороженко, на думку яких «кваліфікація адміністративного проступку (адміністративно-правова кваліфікація) – це встановлення й процесуальне закріплення тотожності юридично значущих ознак посягання ознакам делікту, передбаченого адміністративним законодавством».

У свою чергу, П.С. Гагай розглядає кваліфікацію адміністративних деліктів як «оцінку юридичного факту, що містить формальні ознаки адміністративного делікту, котра полягає у співвіднесенні такого діяння з відповідною нормою законодавства про адміністративні правопорушення та у необхідному юридичному реагуванні, встановленому вищезазначеним законодавством».

Науковці О.В. Нікуліна та В.О. Панфілов розглядають кваліфікацію адміністративного правопорушення як «розумову діяльність правозастосовувача, змістом якої є оцінка діяльності (фактичної підстави адміністративної діяльності), знаходження норми адміністративно-деліктного права, яка передбачає відповідальність за таке діяння (юридичної підстави адміністративної відповідальності), тлумачення цієї норми».

Критикуючи більшість наведених вище визначень кваліфікації адміністративного делікту, О.М. Стороженко зазначає, що у більшості випадків авторами даних дефініцій «не береться до уваги процесуальний аспект юридичної кваліфікації». Будь-який науковий розгляд кваліфікації делікту, який здійснюється суто як логічний процес пізнання, тобто поза межами свого процесуального закріплення, є обмеженим. Таким чином, юридичне закріплення результату кваліфікації адміністративного делікту, як характерна ознака цього поняття, обов’язково має знайти своє відображення й у відповідній дефініції. Також неточним можна вважати частину дефініції, яка вказує, що склад адміністративного проступку, передбачений лише КУпАП, науковець мотивує тим, що адміністративне законодавство передбачає сам делікт, а не його склад – юридичну конструкцію, створену адміністративно-правовою теорією для визначення сукупності ознак суспільно небезпечного діяння, яку не знає закон і яку майже кожен автор розуміє і тлумачить по-своєму. Тому доречніше говорити про нормативне закріплення ознак адміністративного проступку, а не ознак його юридичного складу. Необхідно враховувати й те, що у процесі кваліфікації адміністративного делікту уповноважений суб’єкт звертається не лише до КУпАП, а й до інших нормативно-правових актів, законів, які містять ознаки адміністративних деліктів. Звідси випливає судження з приводу того, що КУпАП не містить вичерпного переліку адміністративних правопорушень. Ще одним дискусійним положенням є теза про встановлення відповідності конкретного діяння ознакам складу адміністративного проступку. Тобто твердження про можливість зіставлення ознак делікту, закріпленого у нормі адміністративного права, та вчиненого діяння не має під собою достатніх підстав.

На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що *поняття «кваліфікація адміністративного правопорушення (проступку)» та «адміністративно-правова кваліфікація» співвідносяться між собою, як частина та ціле.* Категорія «кваліфікація адміністративного правопорушення

(проступку)» є складовою адміністративно-правової кваліфікації, а отже, впливає на визначення цього поняття і його суть. Таким чином, маємо визначити два поняття: «адміністративно-правова кваліфікація» та «кваліфікація адміністративного правопорушення (проступку)».

Врахувавши усі вищевикладені думки, ми пропонуємо розглянути адміністративно-правову кваліфікацію у двох значеннях: широкому та вузькому, при цьому враховуючи те, що в останньому випадку обсяг змісту категорії «адміністративно-правова кваліфікація» буде збігатися зі змістом поняття «кваліфікація адміністративного правопорушення».

Перш за все визначимо ознаки, притаманні такому явищу, як «кваліфікація адміністративного правопорушення»:

– це розумовий, логічно побудований процес пізнання;

– такий процес спрямований на пізнання безпосередньо адміністративного правопорушення чи проступку, а точніше, його юридично значущих ознак, які призводять до заподіяння шкоди суспільству;

– при кваліфікації будь-яке адміністративне правопорушення підлягає юридичній оцінці, тобто встановленню відповідності конкретній нормі законодавства про адміністративні правопорушення;

– кваліфікацію здійснюють особи, які уповноважені на це законом (в іншому випадку така кваліфікація не приведе до юридичних наслідків і не матиме правового результату, отже, не буде офіційною);

– кінцевий результат кваліфікації, у формі висновку, набуває документального закріплення (будь то квитанція про сплату штрафу чи постанова суду про застосування адміністративного арешту);

– кваліфікація адміністративного правопорушення (проступку) тягне за собою наслідки накладення адміністративного стягнення, тобто застосування адміністративно-правової санкції до правопорушника.

Взагалі визначення ознак, притаманних тому чи іншому поняттю, відіграє неабияку практичну роль, оскільки саме поняття наповнюється як загальними рисами, що притаманні усім його родовим поняттям, так і власними специфічними властивостями. Таким чином, через виділення чіткого переліку рис обох понять можна не тільки розкрити їх зміст, але й виділити те, що їх об’єднує та розрізняє. Так, до ознак адміністративно-правової кваліфікації можна віднести такі:

– це широке, узагальнююче поняття;

– являє собою процес оцінювання вчиненого діяння;

– оцінюються виключно зовнішні ознаки дії чи бездіяльності, які дають змогу провести подальшу кваліфікацію адміністративного проступку або правопорушення;

– у результаті здійснення такої кваліфікації діяння може бути взагалі не визначене як адміністративний проступок;

– висновок кваліфікації може й не бути оформлений документально.

У широкому аспекті поняття «адміністративно-правова кваліфікація» складається з позитивної та негативної кваліфікації.

Під позитивною адміністративно-правовою кваліфікацією необхідно розуміти здійснення кваліфікації діянь у сфері державного управління, які безпосередньо не стосуються правопорушень. Йдеться про внутрішньо організаційні відносини, які, наприклад, можуть виникати між державними службовцями у процесі їх спільної діяльності або між керівниками державних органів і підлеглими їм працівниками і які не спричиняють настання будь-яких правових наслідків. Подібні відносини не підпадають під регулювання трудового законодавства, це симбіоз адміністративного права, моралі, психології, етики та юридичної деонтології. *Наприклад,* дії працівника органу публічної адміністрації при виконанні доручення його безпосереднього керівника можуть кваліфікуватися як виконані точно чи неточно, якісно чи неякісно тощо, але ж при цьому деякі неточності при виконанні доручення не є підставою для притягнення працівника до юридичної відповідальності. Таким чином, сам процес кваліфікації відбувається, він здійснюється у процесі державного управління, характеризується особливими суб'єктами, тому такі дії можуть називатися адміністративно-правовою кваліфікацією. Подібне можна спостерігати при взаємодії будь-яких державних службовців певної установи або між працівниками різних державних організацій як під час здійснення їх трудових обов'язків, так у вільний від роботи час.

Адміністративно-правова кваліфікація, яка характеризується негативністю, на відміну від позитивної передбачає саме настання несприятливих наслідків для суб'єкта порушення адміністративного законодавства, тобто за скоєння ним адміністративного правопорушення.

Отже, *адміністративно-правова кваліфікація (у широкому розумінні) – процес пізнання та оцінювання зовнішніх ознак поведінки, що проводиться суб'єктами адміністративних відносин, і як результат віднесення діяння до адміністративного правопорушення чи невизнання його таким взагалі.*

Адміністративно-правова кваліфікація у вузькому розумінні – це кваліфікація адміністративного правопорушення.

Теорія адміністративного права відчуває істотний брак оригінальних визначень поняття кваліфікації адміністративного делікту. Одна з небагатьох наявних в адміністративно-правовій літературі дефініцій означеного поняття була надана І. Голосніченком, М. Стахурським та Н. Золотарьовою. Вказані автори детермінують поняття «кваліфікація адміністративного делікту» як «встановлення відповідності конкретного діяння ознакам того чи іншого складу адміністративного проступку, передбаченого в Кодексі України про адміністративні правопорушення».

В. Колпаков та О. Кузьменко в одній із своїх публікацій, присвячених боротьбі з корупційними деліктами, пропонують власне визначення адміністративно-правової кваліфікації, а також окреслюють її головні передумови. Кваліфікація адміністративних проступків визначається ними як «*...встановлення і процесуальне закріплення відповідності між ознаками фактичного діяння та ознаками складу делікту, передбаченими нормами адміністративно-деліктного законодавства*».

Однією з найбільш вдалих дефініцій поняття «кваліфікація адміністративного делікту» є визначення, вперше сформульоване О. Остапенком. На думку цього вченого, під кваліфікацією адміністративних проступків потрібно розуміти «*встановлення і процесуальне закріплення точної відповідності між ознаками вчинених дій чи бездії і ознаками складу делікту, передбаченого адміністративним законодавством*».

Основою кваліфікації адміністративних правопорушень є логічний процес мислення, під час якого формується розуміння відповідності та послідовності дій, пов'язаних із розмежуванням протиправного діяння, його ознак, а саме: "… уявлень про фактичні обставини справи, про зміст порушення адміністративно-деліктної норми, а також уявлення про відносини між фактичними ознаками діяння і ознаками, що визначені в правовій нормі".

Кваліфікація адміністративного правопорушення – це оцінка уповноваженим суб'єктом адміністративної юрисдикції діяння, що містить формальні ознаки адміністративного делікту, яке полягає у співвіднесенні такого діяння з відповідною адміністративно-правовою нормою (нормами) і юридичному закріпленні відповідного висновку у процесуальних документах.

Виходячи із зазначеного, кваліфікація – це динамічний процес, що складається із послідовного виконання ряду логічних дій, спрямованих на:

- виявлення адміністративно-правової норми, яка застосовується;
- виявлення ознак діяння, що мають юридичне значення;
- встановлення тотожності між ними.

Як складова частина діяльності компетентних посадових осіб правоохоронних органів щодо застосування законодавства про адміністративні правопорушення кваліфікація являє собою розумовий процес того чи іншого працівника, що полягає в зіставленні ознак вчиненого діяння з ознаками, включеними законодавцем у конструкцію певного складу. Результатом цього зіставлення є *правова оцінка* вчиненого діяння. Далі робиться висновок про те, що діяння містить ознаки складу адміністративного правопорушення, передбаченого тією чи іншою статтею КУАП.

Кваліфікувати адміністративне правопорушення – значить встановити тотожність між ознаками адміністративного правопорушення,

закріпленого в адміністративно-правовій нормі, і ознаками вчиненого протиправного діяння.

Кваліфікація адміністративного правопорушення передбачає таке визначення його юридичного складу, яке в повній мірі відповідає фактичному проступку та характеризує як суспільно-небезпечне діяння.

Особливості кваліфікації адміністративних правопорушень:

1) на відміну від Кримінального Кодексу України, в якому зосереджені всі без винятку склади злочинів, ознаки конкретних адміністративних проступків містяться в доволі широкому переліку нормативно-правових актів: кодексах (Кодекс України про адміністративні правопорушення, Митний кодекс України тощо) та цілому ряді галузевих законів. Таким чином, кваліфікація адміністративних проступків передбачає звернення до різних нормативно-правових актів, і це обов'язково слід ураховувати при побудові відповідної дефініції. Остання повинна ґрунтуватись на тому, що кваліфікація адміністративних проступків здійснюється на підставі адміністративно-деліктного законодавства в цілому, а не тільки КУпАП, як вважають деякі вчені;

2) в більшості авторських визначень констатовано, що невід'ємним атрибутом кваліфікації адміністративного проступку є процесуальне закріплення тотожності фактичних (тобто тих, які мали місце в дійсності) та юридичних (читай – вказаних у нормі закону) ознак посягання. Здебільшого даний підхід прийнято аргументувати тим, що офіційна кваліфікація не повинна розглядатись поза межами свого матеріального виразу. Її іманентною рисою є документальне закріплення, позаяк без формалізації результатів кваліфікації як цілісного явища не існує;

3) головна мета кваліфікації – дати правову оцінку конкретному фактичному діянню, тобто визначити його відповідність ознакам правопорушення, передбаченим адміністративно-деліктною нормою. Власне кажучи, визначенням норми, потрібної для застосування, зміст кваліфікації і вичерпується. Що ж стосується юридичного реагування на факт проступку, починаючи з вибору стягнення й закінчуючи його практичним утіленням (винесенням попередження, стягненням штрафу тощо), то воно має місце вже після завершення процесу кваліфікації. Таке реагування не містить у собі ознак оцінки скоєного з точки зору протиправності, винності та суспільної небезпеки, оскільки відповідний висновок зроблено раніше. Воно здійснюється на підставі кваліфікації, слідує їй, але жодним чином з нею не "перетинається" і не може виступати її складовою.

2. Значення адміністративно-правової кваліфікації.

Суспільно-політичне значення інституту адміністративної відповідальності зумовлює актуалізацію широкого кола пов'язаних з нею питань, в тому числі питань адміністративно-правової кваліфікації.

У наукових колах інколи висловлюється думка про те, що адміністративні проступки є вельми примітивними по своїй суті, їх правова оцінка не викликає значних ускладнень, а отже, проблематика адміністративно-правової кваліфікації не варта фундаментального дослідження. З цим підходом категорично не можна погодитись. Адже багато проступків і злочинів за більшістю ознак складу є абсолютно тотожними. Часто відмінність між ними полягає лише в настанні або ненастанні шкідливих матеріальних наслідків. Тож з точки зору логічної або юридичної складності кваліфікація обох видів деліктів мало чим відрізняється. Більше того, існують адміністративні проступки, які за складністю юридичної конструкції значно переважають окремі види злочинів.

Без створення необхідних (наукових, правових, організаційних, технічних тощо) умов для безпомилкової кваліфікації неможливо розраховувати на одноманітність правозастосовної практики, об'єктивний розгляд адміністративних справ та справедливість правосуддя.

Кваліфікація пронизує правозастосовний процес, органічно вплітається в усі його стадії. Вона обумовлює його перебіг, детермінує його результат і, зрештою, *визначає його ефективність*.

Передусім, саме від неї залежить реалізація охоронної функції права на рівні конкретних юридичних справ. *Практичне значення кваліфікації полягає у забезпеченні принципів законності та об'єктивної істини.* Її здійснення потребує від правозастосувача спеціальної фахової підготовки, відповідного життєвого досвіду, знань і вмінь щодо заходів і методів застосування норм права.

Правильна кваліфікація – запорука успішного вирішення питань про адміністративну відповідальність, розмежування складів деліктів, призначення адекватного стягнення. Це головна гарантія того, що протиправне діяння завжди буде покаране, а безвинна особа не потерпатиме від репресій.

Помилки при кваліфікації адміністративних проступків призводять до прийняття необґрунтованих (неправомірних) рішень. Але не тільки в цьому полягає їх небезпека, зрештою, на відміну від кримінальних покарань, заходи адміністративної відповідальності не чинять кардинального впливу на долю окремої людини. Головна проблема полягає в тому, що, набуваючи масового характеру, ці *помилки призводять до загального падіння*

авторитету влади загалом та суб'єктів адміністративної юрисдикції зокрема. Адже ніщо так не псує імідж влади в очах пересічного громадянина, як несправедливість, допущена щодо нього навіть при вирішенні найдрібнішого питання, не кажучи вже про застосування юридичних санкцій.

Правильна кваліфікація діяння – необхідна умова законності всієї правозастосовчої діяльності правоохоронних органів. Кваліфікація означає, що особа притягується до адміністративної відповідальності саме за скоєне нею правопорушення, зазнаючи правові наслідки, які закон пов'язує з вчиненням цього правопорушення.

Кваліфікація адміністративних правопорушень здійснюється на всіх стадіях провадження у справах про адміністративні правопорушення. Виняток може становити стадія виконання постанов по справах про адміністративні правопорушення. Помилки у кваліфікації з неминучістю породжують цілий ряд негативних наслідків. Так, невірне визнання на стадії порушення справи або адміністративного розслідування діяння адміністративним правопорушенням веде до незаконного доставлення, а в деяких випадках і до затримання, огляду, застосуванню інших адміністративно-процесуальних заходів до особи, поведінка якої була правомірною.

Крім того, вчинене особою адміністративне правопорушення може всупереч вимозі закону не спричинити за собою відповідних заходів правового реагування в результаті помилкової попередньої кваліфікації діяння. Неправильна кваліфікація співробітником правоохоронного органу при розгляді справи про адміністративне правопорушення та винесенні щодо неї постанови тягне ще більш негативні наслідки. У цьому випадку може бути накладено адміністративне стягнення на особу, яка не вчинила жодного адміністративного правопорушення.

Дослідження теоретичного аспекту кваліфікації адміністративних проступків має велике *дидактичне, правотворче і прикладне значення*. Дидактична роль вивчення цього явища зумовлюється включенням відповідного навчального матеріалу в систему підготовки майбутніх юристів та підвищення фахової майстерності практичних працівників правоохоронних органів. Щонайменше у двох напрямах простежується зв'язок адміністративно-правової кваліфікації з правотворчістю. По-перше, інтереси кваліфікації обов'язково повинні враховуватися при конструюванні адміністративно-деліктних норм. Останні не повинні містити тавтологій, неоднозначних положень, неконкретних оціночних понять тощо. А по-друге, у вітчизняній теорії права дедалі більше поширюється ідея про доцільність законодавчого визначення поняття кваліфікації, а також ключових вимог до її здійснення. Сьогодні цю точку зору обстоюють представники різних юридичних галузей, зокрема кримінального та адміністративного права.

3. Види адміністративно-правової кваліфікації.

Адміністративно-правова кваліфікація поділяється на види в залежності від:

1) суб'єкта кваліфікації:

- офіційна;
- неофіційна.

Офіційна (легальна) кваліфікація (від *лат. "legalis"* - законний) – це кваліфікація правопорушення, яку здійснюють уповноважені на те державою особи (працівники органів поліції, судді тощо). Така кваліфікація закріплюється в процесуальних документах (постановах, протоколах тощо) та породжує певні юридичні наслідки, що мають обов'язковий характер. Тільки вона має правове значення.

Офіційна (легальна) кваліфікація здійснюється на всіх стадіях руху справи – від її порушення до перегляда рішень. При цьому розрізняють *попередню* та *остаточну* кваліфікації проступків. Попередню кваліфікацію здійснюють уповноважені органи до винесення постанови. Без неї неможливо перейти до остаточної кваліфікації, бо, якщо діяння попередньо не кваліфікувати як адміністративне правопорушення, то це унеможливлює порушення справи про адміністративне правопорушення, вчинення яких-небудь процесуальних дій стосовно особи, яка підозрюється чи обвинувачується у скоєнні проступку. Остаточну ж кваліфікацію здійснює лише суд, який у своєму вироку визнає діяння злочинним і встановлює за його вчинення конкретне покарання. Саме тому в ч. 1 ст. 62 Конституції України встановлено, що «особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду».

Неофіційна (доктринальна) кваліфікація (від *лат. "doctrina"* - учення) – це відповідна правова оцінка, що дають її окремі громадяни, адвокати, журналісти, науковці в наукових статтях, монографіях, підручниках, навчальних посібниках, у виступах на наукових конференціях тощо. Така кваліфікація не має обов'язкового характеру, але може братися до уваги суб'єктами офіційної кваліфікації, впливати на розвиток науки права та законодавчу діяльність, формувати правові погляди суспільства тощо.

Крім того, за ознакою *уповноваженого суб'єкта кваліфікації* виокремлюються:

- кваліфікація, яка здійснюється адміністративними комісіями при виконавчих комітетах місцевих рад;
- кваліфікація, яка здійснюється виконкомами місцевих рад;
- кваліфікація, яка здійснюється районними (міськими) судами (суддями);

- кваліфікація, яка здійснюється органами Національної поліції;
- кваліфікація, яка здійснюється органами державних інспекцій;
- кваліфікація, яка здійснюється іншими уповноваженими органами (посадовими особами).

Згідно *із типом суб'єкта юридичної оцінки* кваліфікація адміністративного проступку поділяється на:

- колегіальну;
- одноособову.

2) зіставлення моменту вчинення діяння і часу здійснення кваліфікації:

- перспективна кваліфікація (оцінка діяння, яке ще не вчинено);
- ретроспективна кваліфікація (оцінка вже вчиненого діяння).

3) чи встановлено особу, діяння якої оцінюють (тобто, чи оцінюють певне діяння, чи поведінку конкретної особи):

- кваліфікація «за фактом»;
- кваліфікація діяння особи.

4) стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення:

- на попередній стадії;
- на стадії розслідування;
- на стадії розгляду;
- на стадії оскарження.

Слід зазначити, що вимоги до повноти кваліфікації адміністративних правопорушень на кожній стадії різні, оскільки реальні можливості забезпечення точної і повної кваліфікації багато в чому залежать від обсягу та достовірності інформації про обставини проступку. Так, на стадії порушення справи про адміністративне правопорушення та початковому етапі адміністративного виробництва обсяг наявної інформації іноді буває достатнім лише для висновку про протиправності діяння. Завдання початкової стадії кваліфікації адміністративних правопорушень нерідко полягає в тому, щоб визначити, до якого виду правопорушень відноситься оцінюваний випадок (адміністративне правопорушення, злочин, дисциплінарний проступок або цивільно-правовий делікт).

У ході здійснення адміністративного розслідування правопорушення, по мірі надходження відомостей про обставини його вчинення та їх оцінки, співробітник правоохоронного органу вирішує питання про те, якою статтею законодавства про адміністративні правопорушення розглядається діяння. Отриманий висновок, як правило, відбивається і в протоколі про адміністративне правопорушення. Виняток становлять випадки, коли складання протоколу про адміністративне правопорушення є необов'язковим.

Як показує правозастосовна практика, кваліфікація на стадії порушення справи і адміністративного розслідування носить попередній характер. Підсумкова правова оцінка скоєного дається на стадії розгляду справи про адміністративне правопорушення. Досліджуючи його, посадова особа погоджується з попередньою кваліфікацією або приходить до висновку про іншої кваліфікації розглянутого діяння, що відбивається в постанові про припинення провадження у справі (таке рішення приймається, якщо розглядає справу співробітник приходить до висновку про відсутність складу адміністративного правопорушення або про необхідність направлення справи органам слідства при виявленні в діянні ознак злочину; припинення провадження у справі про адміністративне правопорушення можливо також в інших випадках, передбачених КУпАП). У деяких випадках і ця кваліфікація не є остаточною.

За загальним правилом постанова у справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржена. При розгляді повноважною посадовою особою (органом) скарги перевіряються законність і обгрунтованість винесеної постанови, що передбачає і перевірку точності раніше даної кваліфікації діяння. При виявленні помилки у кваліфікації вчиненого діяння посадова особа, що розглядає скаргу, скасовує постанову, змінює кваліфікацію або направляє справу на новий розгляд.

5) правильності:

- правильна;
- неправильна (помилкова чи зловживання).

6) елементів складу проступку:

- за об’єктом,
- за об’єктивною стороною,
- за суб’єктом,
- за суб’єктивною стороною.

7) кількості правопорушень:

- кваліфікація одиничного правопорушення;
- кваліфікація множинності проступків.

*8) конкретної групи правопорушень, передбаченої відповідною главою КУпАП (*ознакою родового об’єкта посягання):

- кваліфікація адміністративних проступків у галузі охорони праці і здоров’я населення;
- кваліфікація адміністративних проступків, що посягають на власність;
- кваліфікація адміністративних проступків у галузі охорони природи, використання природних ресурсів, охорони пам’яток історії та культури;

- кваліфікація адміністративних проступків у галузі промисловості, будівництва, використання електричної і теплової енергії;
- кваліфікація адміністративних проступків у галузі сільського господарства;
- кваліфікація адміністративних проступків на транспорті, у галузі шляхового господарства і зв'язку
- тощо.

9) виду диспозиції:

- пряма;
- відсильна;
- бланкетна.

Диспозицією є елемент норми права, що вказує на правило поведінки, якою має відповідати поведінка суб'єкта. Стосовно доцільності виділення певних видів диспозицій як самостійних в сучасному правовому дискурсі не має єдиної думки. В цьому контексті постає питання про те, чи є бланкетна форма диспозиції самостійною, або її можна вважати різновидом відсильної.

Відсильною є диспозиція, що не надає викладу правила поведінки, а відсилає до іншої норми. Бланкетний виклад диспозиції більша частина сучасних вчених, розглядає як різновид відсильної норми. Критерієм, за яким розрізняють ці види диспозиції, може виступати те, що при бланкетній формі диспозиції відсилається не до норми права, яка входить до цього ж самого нормативно-правового акту, а до інших нормативно-правових актів, іноді навіть без конкретизації. Таким чином, бланкетна норма покладає на суб'єкта правозастосовної діяльності обов'язок пошуку відповідної норми. Отже, саме ступінь конкретизації, а не сам прийом відсилання, є тим критерієм, за яким можуть бути розділені поняття відсильної та бланкетної форми диспозиції.

Належна кваліфікація адміністративних правопорушень є складним процесом саме тому, що законодавство в цій сфері представляє собою комплексну юридичну конструкцію, яка включає в себе багато різноманітних джерел. Окрім того, особи, в коло обов'язків і повноважень яких входить кваліфікація адміністративних правопорушень, повинні вільно орієнтуватись не тільки в адміністративному праві, але й інших галузях законодавства України. Це обумовлено тим, що саме бланкетність є виявом міжгалузевих зв'язків адміністративного права.

Вказівкою на окремий нормативно-правовий акт, який необхідно застосовувати й відрізняються бланкетні прямі та непрямі норми. Пряма (явна) бланкетна диспозиція більш простіша та зручніша в застосуванні, на відміну від неї, непряма (неявна) бланкетна диспозиція змушує правозастосовника проводити самостійний пошук необхідної норми в іншому нормативно правовому акті для встановлення кваліфікації адміністративного

правопорушення. Виникнення незручностей з цього приводу є негативним явищем, проте наш законодавець не може відмовитись від таких норм, оскільки неможливо включити в диспозицію норми відсилання до всіх необхідних, конкретно-визначених підзаконних нормативно-правових актів, з огляду на їх мінливість. Таким чином, за допомогою бланкетних норм забезпечується стабільність адміністративно-правового закону та усувається необхідність його надмірної конкретизації, казуальності, що є недоцільним з точки зору сучасної юридичної техніки та практичної діяльності. Стосовно відсильних диспозицій, то вони в застосуванні на практиці є найпростішими, адже взагалі виключають необхідність звернення до інших нормативно-правових актів.

10) обов'язковості суспільно шкідливих наслідків для об'єктивної сторони складу делікту виділяють:

- кваліфікацію адміністративних деліктів із формальними складами;
- кваліфікацію адміністративних деліктів із матеріальними складами.

11) форми вини:

- кваліфікація адміністративних проступків, вчинених умисно;
- кваліфікація необережних адміністративних проступків.

Остання класифікація може бути продовжена за рахунок подальшого поділу видів адміністративно-правової кваліфікації на підвиди. У межах кваліфікації умисних адміністративних деліктів варто виділити такі підвиди, як кваліфікація деліктів, вчинених із прямим наміром та кваліфікація деліктів, вчинених із непрямим наміром. Поняття кваліфікації необережних адміністративних деліктів відповідно поділяється на кваліфікацію проступків, вчинених через протиправну самовпевненість та кваліфікацію проступків, вчинених через протиправну недбалість.

12) стадії провадження, на якій відбувається адміністративно-правова кваліфікація:

- кваліфікація адміністративного проступку, яка має місце на стадії порушення справи (складання протоколу);
- кваліфікація адміністративного проступку, яка має місце на стадії розслідування справи;
- кваліфікація адміністративного проступку, яка має місце на стадії розгляду справи та винесення постанови про накладення адміністративного стягнення;
- кваліфікація адміністративного проступку, яка має місце на стадії перегляду постанови у справі.

13) джерел адміністративно-деліктного права:

- кваліфікація адміністративних проступків, відповідальність за які передбачена КУпАП;

- кваліфікація адміністративних проступків, відповідальність за які передбачена Митним кодексом України;

- кваліфікація адміністративних проступків, відповідальність за які передбачена іншими нормативно-правовими актами.

14) наявності/відсутності додаткових кваліфікуючих ознак у складі проступку:

- кваліфікацію адміністративних проступків із простими складами;

- кваліфікацію адміністративних проступків із кваліфікованими складами.

Перелік видів адміністративно-правової кваліфікації можна продовжувати до нескінченності. Названі види кваліфікації правопорушень, в свою чергу, можна об'єднати в групи чи, навпаки, поділити на підвиди.

4. Принципи адміністративно-правової кваліфікації.

Кваліфікація адміністративних правопорушень ґрунтується на певних загальних положеннях (принципах) і може бути здійснена лише за підстав і в порядку, передбачених законом. Знання цих принципів є запорукою успіху в науково-теоретичній і практичній роботі.

Кваліфікація адміністративного правопорушення буде правильною та науково обґрунтованою тоді, коли дотримуються відповідні принципи, що дають змогу виявити демократичні риси правової системи, забезпечити законність, продемонструвати гуманізм адміністративно-правової політики держави та досягти справедливості у процесі здійснення правосуддя.

Принципи кваліфікації адміністративних правопорушень – це загальні начала, вихідні положення, якими слід керуватися при встановленні відповідності між фактичними ознаками скоєного й ознаками, закріпленими у адміністративно-правовій нормі, при пошуку статей нормативно-правового акту, якими передбачено відповідальність за правопорушення. На підставі таких принципів здійснюється вибір адміністративно-правової норми, що передбачає скоєне діяння, доводиться необхідність застосування саме цієї норми та процесуально закріплюється висновок, що діяння охоплюється саме обраною нормою. Таким принципам властиві як усі риси цілого – правових принципів – так і специфічні риси, що зумовлюються процесом правозастосовної діяльності.

Принципи кваліфікації адміністративних правопорушень не закріплені у КУпАП, тому їх види, систему та зміст розкриває лише теорія кваліфікації адміністративних правопорушень. Встановити, які положення є принципами кваліфікації адміністративних правопорушень, можна, базуючись на аналізі норм Конституції України, правових положень

законодавства про адміністративні правопорушення, міжнародно-правових актів, схвалених нашою державою, виходячи із загальновизнаних теоретичних позицій, яких дотримується правозастосовна практика. Принципи кваліфікації адміністративних правопорушень не лише відображають панівні погляди щодо пошуку норми, якою передбачено відповідальність за скоєне, з приводу встановлення (доведення) відповідності між фактом і нормою, а й містять вимоги, адресовані законодавцеві й учасникові правозастосовної діяльності. Вони повинні бути відомими та зрозумілими особам, дії яких кваліфікуються, та й усім громадянам загалом.

Слід зазначити, що в теорії адміністративного права принципи кваліфікації практично не досліджені, більш детально принципи кваліфікації досліджено в теорії кваліфікації злочинів. Видається, що кваліфікація адміністративних правопорушень повинна здійснюватися з дотриманням таких принципів:

1) законність;
2) офіційність;
3) об'єктивність;
4) точність;
5) індивідуальність;
6) повнота;
7) вирішення суперечних питань на користь особи, дії якої кваліфікуються;
8) стабільність.

Розкриємо зміст цих принципів докладніше.

Принцип законності. Цей принцип пов'язаний з вирішенням усіх питань кваліфікації адміністративних правопорушень. Найбільш чітко дія цього принципу виявляється в таких положеннях:

• фактичною підставою кваліфікації можуть бути лише дані, отримані відповідно до вимог провадження у справах про адміністративні правопорушення. Інформація, здобута без дотримання відповідних положень КУпАП України, зокрема унаслідок примушування до давання показань, фальсифікацією доказів, не повинна братися до уваги при кваліфікації скоєного. Також при кваліфікації обов'язково мають бути взяті до уваги як обставини, що погіршують, так і обставини, що покращують становище особи, дії якої кваліфікуються;

• посягання кваліфікуються за законом, який набрав чинності до вчинення посягання. Ця теза прямо випливає з ч. 2 ст. 58 Конституції України, згідно з якою, ніхто не може відповідати за діяння, що на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення;

• при кваліфікації диспозиція є пріоритетною щодо санкції правової норми. Це означає, що кваліфікуючи адміністративне правопорушення, слід

виходити з ознак посягання, закріплених у диспозиції статті законодавства України про адміністративні правопорушення, а не із санкції. Санкції статей при кваліфікації беруться до уваги лише в разі потреби порівняти суспільну небезпечність норм, які конкурують;

• неприпустима кваліфікація за аналогією, тобто за нормою, що прямо не передбачає скоєного посягання. Варто звернути увагу й на таке: діяння кваліфікується як проступок лише тоді, коли воно не підлягає кваліфікації як кримінальне чи інше правопорушення.

Принцип офіційності. Кваліфікація злочинів є оцінкою скоєного від імені державних органів, уповноважених на застосування законодавства України про адміністративні правопорушення, а кваліфікація, здійснена у рішенні суду, - від імені держави. Тож правові наслідки тягне за собою лише кваліфікація, що дана уповноваженими державою органами у відповідній процесуальній формі. Так звана, неофіційна кваліфікація, що її здійснюють інші учасники процесу (науковці, студенти, окремі громадяни) адміністративно-правового значення не має; її авторитет полягає лише у вагомості аргументів, висунутих на користь певного рішення.

Із принципу офіційності кваліфікації випливає, що законодавець не може покладати на окремих громадян обов'язку кваліфікувати чи то свої дії, чи дії інших осіб.

Принцип об'єктивності. Кваліфікацію здійснює особа, що провадить провадження самостійно. Вказівки щодо кваліфікації діяння можуть бути дані лише в порядку, передбаченому законом. При кваліфікації адміністративних правопорушень виходять зі встановлених у процесуальному порядку обставин справи, а не з власних здогадок, припущень або вподобань. Одночасно необхідно керуватися нормативно-правовою базою, актами її офіційного тлумачення, а не своєю суб'єктивною оцінкою скоєного та розумінням закону.

Принцип точності. Діяння кваліфікується за статтею законодавства про адміністративні правопорушення, що найбільш точно описує його ознаки. Здійснення кваліфікації адміністративних правопорушень передбачає вказівку на статтю законодавства про адміністративні правопорушення, а якщо стаття містить у собі частини чи пункти - то й на відповідну частину або пункт. За наявності бланкетних диспозицій треба визначити статтю, пункт, параграф, які передбачають допущене порушення, та розкрити їхню суть, що допоможе при формулюванні обвинувачення.

У разі конкуренції статей законодавства України про адміністративні правопорушення, одна з яких є спеціальною та призначена для кваліфікації певних діянь, а інша загальною (поряд з цим діянням охоплює й інші діяння), застосовується тільки спеціальна стаття.

Точність кваліфікації адміністративних правопорушень повинна бути досягнута незалежно від того, чи впливає це на можливе стягнення, чи іншим чином відбивається на правовому становищі особи, діяння якої кваліфікуються.

Принцип індивідуальності кваліфікації. Цей принцип базується на вимогах ч. 2 ст. 61 Конституції України, яка передбачає, що юридична відповідальність особи має індивідуальний характер. Отож посягання кожної особи кваліфікується індивідуально, окремо, самостійно. Навіть співучасники одного й того ж правопорушення можуть нести відповідальність за різними нормами законодавства про адміністративні правопорушення.

Принцип повноти кваліфікації. Кваліфікація має охоплювати всі посягання, вчинені винною особою. Неприпустимо зосереджувати увагу лише на частині скоєного та ставити у вину порушення лише деяких норм законодавства про адміністративні правопорушення, хоч би ця частина охоплювала найбільш небезпечні правопорушення, а решта – порівняно менш небезпечні посягання. Коли діяння вчинено за наявності одночасно кількох кваліфікуючих ознак, передбачених різними частинами, пунктами статті, воно кваліфікується за всіма частинами, пунктами статті. При конкуренції статей, одна з яких охоплює все скоєне діяння, а інша лише його частину, застосовується стаття, що найповніше охоплює діяння.

Принцип вирішення суперечних питань на користь особи, дії якої кваліфікуються. У ч. 3 ст. 62 Конституції України прямо зазначено, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь. Міжнародно-правові акти про права людини також виходять з позиції, згідно з якою, недоліки в законодавстві та сумнівні положення не можуть погіршувати становище особи. З огляду на це, питання, що виникають у зв'язку з проведенням кваліфікації та прямо не врегульовані чинним законодавством, вирішуються на користь особи, діяння якої кваліфікуються.

Зміна кваліфікації можлива лише у бік покращення правового становища особи. Якщо ж у процесі розслідування чи розгляду справи виникає потреба перекваліфікувати скоєне на норму, що передбачає більш тяжкий вид правопорушення, то справа має бути повернута на попередню стадію, де проводиться додаткове розслідування тощо.

Принцип стабільності кваліфікації. На всіх етапах розслідування та розгляду справи кваліфікація не може змінюватися довільно. Якщо виникає потреба в зміні раніше даної кваліфікації, то це свідчить про наявність щонайменше однієї з таких обставин:

• встановлено нові фактичні обставини справи, що мають правове значення, або ж навпаки, ті обставини, які раніше бралися до уваги при кваліфікації, визнані недоведеними;

• змінився закон у бік пом'якшення відповідальності, а тому він набув зворотної чинності в часі;

• виявлено помилку, котрої припустилися при попередній кваліфікації;

• встановлено зловживання службових осіб, які кваліфікували скоєне на попередньому етапі;

• змінилися обов'язкові правила кваліфікації.

Зміна кваліфікації повинна бути обґрунтована та належним чином оформлена процесуально.

Отже, однією з найактуальніших проблем теорії адміністративного права залишається невизначеність адміністративно-правової кваліфікації як правового інституту, незважаючи на її велике практичне значення, зокрема: кваліфікація є основою призначення справедливого покарання; впливає як на інтереси конкретної особи, так і держави в цілому; забезпечує законність та правопорядок, що, в свою чергу, сприяє формуванню правової держави. Наразі можемо констатувати *факт відсутності законодавчого визначення цього поняття та відсутності єдиного підходу щодо даного питання серед науковців.* Звідси виникає неоднозначність розуміння не тільки поняття адміністративно-правової кваліфікації, але й інших тісно пов’язаних з ним понять.

Завдання (питання) для самоконтролю

1. Надайте визначення адміністративно-правової кваліфікації.

2. Як співвідносяться адміністративно-правова кваліфікація та кваліфікація адміністративних правопорушень?

3. Яке значення має кваліфікація адміністративних правопорушень для теорії та практики?

4. Які існують види адміністративно-правової кваліфікації?

5. Надайте характеристику принципам адміністративно-правової кваліфікації.

Квізові питання

1. Загальні начала, вихідні положення, якими слід керуватися при встановленні відповідності між фактичними ознаками скоєного й ознаками, закріпленими у адміністративно-правовій нормі, при пошуку статей

нормативно-правового акту, якими передбачено відповідальність за правопорушення – це…
A) значення кваліфікації;
B) види кваліфікації;
C) принципи кваліфікації;
D) поняття кваліфікації.

2. За суб’єктом кваліфікація поділяється на:
A) пряму, відсильну, бланкетну;
B) офіційну та неофіційну;
C) матеріальну та формальну;
D) зовнішню та внутрішню.

3. Діяння кожної особи кваліфікується індивідуально, окремо, самостійно – це принцип…
A) індивідуальності;
B) повноти;
C) точності;
D) стабільності.

4. Якщо виникає потреба в зміні раніше даної кваліфікації, то це свідчить про наявність обставини:
A) встановлено нові фактичні обставини справи, що мають правове значення, або ж навпаки, ті обставини, які раніше бралися до уваги при кваліфікації, визнані недоведеними;
B) змінився закон у бік пом'якшення відповідальності, а тому він набув зворотної чинності в часі;
C) виявлено помилку, котрої припустилися при попередній кваліфікації;
D) будь-якої із вище зазначених обставин.

Глава 2. Адміністративний проступок, його ознаки, склад та значення для кваліфікації адміністративних правопорушень.

Навчальна мета: оновлення та систематизація знань здобувачів освіти про поняття, ознаки та юридичний склад адміністративного правопорушення.

Виховна мета: сформувати розуміння сутності юридичного складу адміністративного правопорушення та його значення для кваліфікації.

1. Поняття та ознаки адміністративного правопорушення.

Нормативне розуміння адміністративного проступку дає Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), який був прийнятий у1984 році. Саме він закріплює у своїх статтях його поняття (ст. 9), визначає критерії, за якими розмежовуються вчинення адміністративного правопорушення умисно (ст. 10) і вчинення адміністративного правопорушення з необережності (ст. 11), описує діяння, які визнаються адміністративними проступками (статті 41 – 212^{24}).

При їх аналізі привертає увагу ст. 9 «Поняття адміністративного правопорушення», яка містить наступну конструкцію: «Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається...». Застосування законодавцем термінів «правопорушення» і «проступок» у такому сполученні породжує природне питання: якщо вони означають одне й те саме поняття, то з якою метою цей синонімічний ряд включено до статті закону? Пошук відповіді змушує звернутися до історії понять «адміністративний проступок» і «адміністративне правопорушення». Історичний аналіз свідчить, що виникнення поняття «адміністративний проступок» пов'язано зі спробами вдосконалити кримінальне законодавство шляхом розмежування кримінальних вчинків за ступенем суспільної небезпеки.

Найбільш вдало таке розмежування було здійснено у французькому Кодексі 1795 року. У ньому виділялись: а) злочини – діяння, за які передбачали тілесні покарання; б) проступки або делікти – діяння, за які передбачали покарання виправного характеру. З плином часу така класифікація стає домінуючою у багатьох країнах Європи. Із запровадженням Уложення про покарання кримінальні і виправні (1845 р.) вона набуває практичного і доктринального значення. У цьому акті слова «злочин» і «проступок» одержали статус юридичних термінів і стали позначати різні за ступенем суспільної небезпеки діяння. Згодом такі проступки почали визначати як адміністративні. Таке уточнення було пов'язано з процедурними

особливостями застосування покарань за кримінальним законодавством Російської імперії. Справи про малозначні злочини (або проступки) розглядали спеціально для цього утворені мирові суди. Але у 1889 р. інститут мирових судів скасовується, а функції щодо розгляду справ про проступки передаються до адміністративних органів. Відтепер малозначні злочини починають іменувати як «адміністративні проступки».

Інше історико-правове коріння має термін «адміністративне правопорушення». Його виникнення пов'язано із становленням і розвитком адміністративного судочинства (адміністративної юстиції). Інститут адміністративної юстиції як правова реальність є результатом реалізації ідей Великої французької революції 1789 – 1794 років. Саме вони сформували розуміння про необхідність контролювати дії адміністрації. Мета такого контролю – забезпечити відповідальність адміністрації за рішення, які порушують права громадян та інших суб'єктів громадянського суспільства. Інструментом, за допомогою якого: а) встановлюються юридичні обмеження щодо вільного розсуду адміністрації у прийнятті управлінських рішень; б) здійснюється захист громадянина перед адміністрацією, – стає адміністративна юстиція (адміністративні суди, адміністративні трибунали тощо). Рішення адміністрації, які порушують права громадян (та інших суб'єктів громадянського суспільства), починають розумітися як «адміністративні правопорушення». У губернських містах засновувалися адміністративні відділення при окружних судах. Адміністративні судді отримали право розглядали суперечки між державними органами й органами самоврядування, а також громадськими організаціями.

Після жовтня 1917 р. розуміння адміністративного (управлінського) правопорушення і адміністративного проступку (делікту) як різних за своєю суттю порушень права, зазнає змін. В офіційних джерелах вони поступово починають трактуватися як терміни-синоніми, що означають діяння фізичних осіб, які порушують установлені державою заборони і тягнуть адміністративний порядок застосування стягнень. Відповідно до ідеологічних і політичних установок розробляється доктринальне підґрунтя. Нормативне закріплення цей підхід отримує в Основах законодавства Союзу РСР і союзних республік про адміністративні правопорушення (1980). У ст. 7 цього акта зазначено: «адміністративним правопорушенням (проступком) визнається...» Таким чином, було зафіксовано позицію законодавця щодо понять «адміністративне правопорушення» та «адміністративний проступок». Без жодних змін ця конструкція перейшла до КУпАП 1984 року. Відповідно до цього ми також будемо застосовувати ці терміни як синоніми.

Адміністративне правопорушення (проступок) – це протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський

порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Використовуючи надане визначення адміністративного проступку, можна визначити його *ознаки*:

- *діяння*, тобто лише усвідомлювані особою акти поведінки, виражені як у діях, так і в бездіяльності, можуть уважатися адміністративним правопорушенням. Такі прояви психічної діяльності, як думки, бажання, уподобання (навіть якщо вони мають протиправний характер) не можуть вважатись адміністративним правопорушенням;
- *протиправність* – адміністративне правопорушення полягає в порушенні правил поведінки, які встановлені нормами права. Отже якщо особа певним діянням порушує правило поведінки, яке не закріплено в нормі права, а є, наприклад, нормою моралі, таке діяння не може вважатись адміністративним правопорушенням, оскільки воно не є протиправним;
- *суспільна небезпечність* – адміністративне правопорушення заподіює або створює загрозу суспільним інтересам, зокрема громадському порядкові, власності, правам і свободам громадян, встановленому порядку управління. У навчальній та науковій літературі продовжується дискусія, розпочата в середині минулого століття, з приводу того, що характеризує адміністративне правопорушення, - суспільна небезпека чи шкідливість. Прихильники однієї позиції (А.П. Клюшниченко, Г.І. Петров, О.М. Якуба та ін.) вважають, що суспільна небезпека властива лише злочинам і не притаманна адміністративним правопорушенням. Інші (Є.В. Додін, О.Є. Луньов, Л.В. Коваль, Л.Л. Попов та ін.) наполягають на тому, що суспільна небезпека властива як злочинам, так і адміністративним правопорушенням, питання полягає лише у мірі (ступені) проявів такої небезпеки: у злочинів, відповідно, вона вища. На наш погляд, одні адміністративні правопорушення (заготівля, переробка або збут радіоактивне забруднених продуктів харчування чи іншої продукції (ст. 42-2 КУпАП) чи порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки (ст. 175 КУпАП) характеризуються суспільною небезпечністю, іншим (наприклад, проживання без паспорта (ст.197 КУпАП) властива суспільна шкідливість;
- *винність*, тобто лише усвідомлювані діяння можуть бути адміністративним правопорушенням. Якщо вини правопорушника в діянні немає, то відповідно таке діяння не вважається адміністративним правопорушенням;
- *караність* – адміністративне правопорушення вважається таким за умови, що за нього законодавством передбачена адміністративна відповідальність, тобто застосування відповідного стягнення. Слід зазначити, що в національному законодавстві неодноразово зустрічаються випадки, коли діяння визнається протиправним, проте відповідальність за нього не

встановлена. Це необхідно враховувати при визначенні того, чи є те чи інше протиправне діяння адміністративним правопорушенням.

Наряду з ознаками адміністративного правопорушення велике значення має склад адміністративного правопорушення. Адже за наявності всіх ознак адміністративного правопорушення може бути відсутнім склад адміністративного правопорушення, що унеможливлює притягнення до адміністративної відповідальності.

Частина 2 ст. 9 визначає, що адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці правопорушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності (наприклад, якщо крадіжка чужого майна тягне за собою кримінальну відповідальність).

2. Склад адміністративного правопорушення.

Склад адміністративного проступку – це система обов'язкових об'єктивних і суб'єктивних елементів діяння, ознаки яких передбачені в диспозиціях норм законодавства, що встановлює адміністративну відповідальність. Отже, під складом адміністративного правопорушення розуміється встановлена адміністративним законодавством сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, за наявності яких діяння вважається адміністративним правопорушенням.

Як випливає з дефініції (визначення) складу, ознаки повинні бути закріплені (описані) у законі. Засіб, за допомогою якого зазначені ознаки зафіксовані в законі, має важливе значення для розуміння сутності складу адміністративного правопорушення.

Існує, як мінімум, дві точки зору на дану проблему. Відповідно до першої, ознаки складу проступку закріплюються в статтях Особливої частини КУпАП. Дана точка зору вважається помилковою, виходячи з таких підстав. По-перше, вона ґрунтується на ототожненні статті Особливої частини з нормою закону, що визначає склад проступку. Варто зауважити, що проблема співвідношення норми права і статті нормативного акта давно привертає увагу вчених-юристів. Тут найбільш плідними виявилися дослідження представників кримінального права. З їхніми висновками про те, що стаття закону може бути частиною норми, а норма може міститися в ряді статей і навіть у ряді законодавчих актів, оскільки норма — це правило, а стаття законодавчого акта — лише форма викладу думки законодавця і форма вираження його державної волі, важко не погодитися. По-друге, аналіз Особливої частини КУпАП показує, що диспозиції будь-якої статті не містять повного переліку всіх ознак складу. Наприклад, у них немає вказівок на вік правопорушника, його осудність, намір і

т. п. Ці ознаки, будучи загальними для всіх адміністративних правопорушень, закріплюються нормами Загальної частини КУпАП. Відповідно до іншої точки зору, адміністративно-правова норма, що закріплює склад проступку, синтезується з положень Загальної й Особливої частин КУпАП. Загальна частина закріплює ознаки, що є обов'язковими для будь-якого проступку (вік, за досягнення якого настає адміністративна відповідальність; форми вини), і в статтях Особливої частини не фігурують. Особлива частина закріплює конкретні (особливі) ознаки адміністративних правопорушень. Таке розшарування адміністративно-правової норми за статтями Загальної й Особливої частин здійснено з єдиною метою: щоб десятки разів не повторювати загальні ознаки при визначенні діяння адміністративного правопорушення. Наприклад, ст. 148 КУпАП застерігає: "Пошкодження таксофонів — тягне за собою накладення штрафу". Дана стаття означає, якщо осудна особа, яка досягла 16 років, умисно пошкоджує телефон-автомат, то компетентний орган вправі накласти на неї адміністративне стягнення у вигляді попередження або штрафу. Отже, відповідно до цієї точки зору, з'ясування складу будь-якого адміністративного правопорушення в обов'язковому порядку містить аналіз статей Загальної й особливої частин КУпАП.

Усі ознаки складу адміністративного правопорушення взаємопов'язані і взаємозалежні, тобто їхня сукупність являє собою цілісне системне утворення. Візьмемо для приклада дрібне викрадення чужого майна (ст. 51 КУпАП). Самі по собі такі його ознаки, як чуже майно, намір, досягнення 16-річного віку тощо, взяті як окремо, так і в сукупності, нічого вартого осуду не містять. Але коли вони об'єднуються законодавцем у відповідній нормі як ознаки конкретного протиправного діяння, перед нами виникає юридична модель адміністративного правопорушення (його склад).

З визнання такої *властивості складу, як цілісність,* випливає дуже важливий висновок: *якщо в діянні немає хоча б однієї з ознак, що містяться в складі, то в ньому немає і цього складу, тобто воно не може бути кваліфіковане за конкретною статтею, на основі норми права, що закріплює даний склад.* Це означає, що в діянні або є інший склад, або немає жодного.

Велике практичне значення має виділення постійних і перемінних ознак складів правопорушень.

Постійними вважаються ті, що чітко визначені правовою нормою, теорією або усталеною практикою. Наприклад, чітко зафіксований зміст понять: "вік настання відповідальності", "піднаглядний", "контрабанда", "безквитковий проїзд", "транспортний засіб", "пішохід", "торгівля з рук" тощо.

Перемінними називають ознаки, зміст яких чітко не зафіксований. Перший різновид становлять ті ознаки, що містяться в бланкетних нормах і змінюються підзаконними актами, наприклад, законом установлена

відповідальність за порушення правил санітарії (статті 42, 43, 107), торгівлі спиртними напоями (ст. 156), благоустрою населених пунктів (ст. 152), тримання собак і кішок (ст. 154), адміністративного нагляду (ст. 187) і т.ін. Ці правила можуть установлюватися, змінюватися, скасовуватися органами управління, що тягне зміну ознак відповідних складів.

Так, останніми роками значні зміни спостерігалися в конкретних ознаках такого складу, як порушення правил торгівлі спиртними напоями: встановлювалися і скасовувалися обмеження часу і місця торгівлі, заборонявся продаж спиртного особам у робочому одязі і т. ін.

Більш того, на основі цих правил шляхом прийняття індивідуальних актів управління можуть встановлюватися обмеження для конкретних осіб. Недотримання таких обмежень означає порушення самих правил, а звідси і порушення відповідних статей КУпАП.

Другий різновид перемінних ознак – оцінні. Зміст таких ознак у нормативному порядку чітко не визначається і питання про їх наявність або відсутність вирішується практичними працівниками з урахуванням конкретних обставин. Тут необхідно врахувати, що такі ознаки, як "грубе порушення" (статті 85, 86, 108), "істотна шкода" (ст. 186), "аварійна обстановка" (ст. 128´), "забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання" (ст. 184), "безгосподарне утримання" (ст. 150), "образливе чіпляння до громадян" (ст. 173), стан, "що ображає людську гідність і громадську мораль" (ст. 178), "злісна непокора" (ст. 185), "злісне ухилення" (статті 185^3, 185^4), "поважні причини" (ст. 210) і т. п. чітко конкретизувати в КУпАП складно, а в ряді випадків і не потрібно.

За ступенем узагальнення розрізняють ознаки: а) загальні; б) родові або видові; г) конкретні або одиничні. Загальні властиві всім складам (протиправність, осудність, винність та ін.). Родові (видові) характерні для групи складів. Наприклад, для складів, що описують правопорушення в галузі стандартизації, якості продукції, метрології і сертифікації, специфічним буде об´єкт зазіхань — суспільні відносини, що складаються в даній сфері. Конкретні (одиничні) характеризують окремі конкретні склади. Наприклад, "нецензурна лайка" (ст. 173), "безквитковий проїзд пасажирів" (ст. 135), "проституція" (ст. 181-1), "тиша в громадських місцях" (ст. 182), "невелика кількість наркотичних засобів" (ст. 44), "організатор вуличного походу" (ст. 185-1), "неповага до суду" (ст. 185-3).

Вивчення складів адміністративних правопорушень неможливе без класифікації, без виділення однопорядкових груп, які прийнято називати видами. Найбільш вдалими рекомендуються такі класифікації:

1. Залежно від ступеня суспільної небезпеки: основні і кваліфіковані склади.

2. Залежно від характеру шкоди: матеріальні і формальні.

3. Залежно від суб'єкта проступку: особисті і службові (посадові).

4. Залежно від структури: однозначні й альтернативні.

5. За особливостями конструкції: описові і бланкетні (відсильні).

Коротко зупинимося на характеристиці кожного з перелічених видів складів адміністративних правопорушень.

1. Основні і кваліфіковані склади. Визнаючи те або інше діяння адміністративним правопорушенням і встановлюючи за його вчинення санкцію, законодавець враховує, що ступінь суспільної небезпеки однотипних проступків може бути різною. Так, порушення водіями транспортних засобів правил проїзду залізничних переїздів характеризується більшою громадською небезпекою, якщо при цьому виникла аварійна обстановка (ст. 123).

Виходячи з цієї обставини законодавець у цілому ряді випадків конструює кілька складів адміністративних проступків стосовно до одного типу діянь. Такі склади відрізняються ступенем громадської небезпеки. На більш високий ступінь небезпеки вказують додаткові ознаки, які прийнято називати кваліфікуючими. Таким чином, ознаки можуть бути основними, тобто такими, що мають місце в кожному випадку вчинення проступку, і кваліфікуючими, тобто такими, що доповнюють основні. Основні ознаки утворюють так званий основний склад. За необхідності законодавець доповнює склад кваліфікуючими ознаками. За їх наявності діяння повинно бути кваліфіковане за частиною, що передбачає більш суворе покарання. Склади з такими ознаками називають кваліфікованими.

Найчастіше в адміністративному праві зустрічаються такі кваліфікуючі ознаки, як *повторність* (статті 130, 186-3, 164-4, 154, 181´, 187 та ін.), *наявність або можливість настання шкідливих наслідків* (статті 123, 126, 127, 128´ та ін.), *стан сп'яніння* (ст. 127 та ін.), *аварійна ситуація* (статті 123, 127, 128´ та ін.), *залишення місця події* (ст. 127), *учинення діяння посадовою особою* (статті 73, 74, 75, 76, 77, 208-1, 209, 195-2), *грубе порушення правил* (статті 85 і 108).

2. Матеріальні і формальні склади. До матеріальних належать склади, у яких: а) міститься така ознака, як настання шкідливих матеріальних наслідків. Наприклад, пошкодження лісу стічними водами, що спричинило його усихання (ст. 72), дрібне викрадення чужого майна (ст. 51); б) описується дія, що обов'язково спричиняє шкідливі наслідки, хоча останні законом і не названі: потрава посівів (ст. 104), введення в експлуатацію підприємств без спорудження пристроїв, що запобігають забрудненню вод (ст. 59), завідомо неправдивий виклик аварійних служб (ст. 183).

До формальних (термін умовний) відносять склади, в яких немає ознаки настання шкідливих матеріальних наслідків. Наприклад, проживання за недійсним паспортом (ст. 197), неявка за викликом у військовий комісаріат

(ст. 210), порушення правил в'їзду в прикордонну зону (ст. 202), прийняття паспорта в заставу (ст. 201).

3. Особисті і службові склади. Склади адміністративних правопорушень поділяються на особисті і службові (посадові) залежно від того, хто є суб'єктом проступку — просто громадянин чи посадова особа. Посадові особи, як зазначено в ст. 14 КУпАП, підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, пов´язані з недодержанням установлених правил, забезпечення виконання яких входить до їхніх службових обов'язків.

4. Однозначні й альтернативні склади. Велике практичне значення має поділ складів на однозначні й альтернативні. Перших — більшість. У цих складах чітко й однозначно вказується ознака правопорушення. Наприклад, доведення неповнолітнього до стану сп'яніння (ст. 180), порушення водіями транспортних засобів правил проїзду залізничних переїздів (ст. 123), порушення правил адміністративного нагляду (ст. 187), заняття проституцією (ст. 181-1), торгівля з рук у невстановлених місцях (ст. 160).

У альтернативних складах називаються кілька (два або більше) варіантів ознак. Закон досить часто передбачає кілька варіантів діянь, учинення яких визнається проступком. При цьому проступком вважається вчинення як однієї з описаних дій, так і кількох (або навіть усіх). Наприклад, ст. 44 КпАП установлює відповідальність за незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах. Проступком буде і тільки виробництво, або тільки зберігання, або тільки перевезення, або тільки пересилання, або тільки придбання, або вчинення всіх названих правил разом. Таким чином, якщо однозначний склад називає ті єдині ознаки, сукупність яких його утворює, то в альтернативному перелічується кілька варіантів ознак. Найчастіше ця особливість в описі ознак обумовлена прагненням законодавця уникнути загальних формулювань, розкрити зміст ознаки, конкретизувати її. А в ряді випадків конструювання альтернативних складів пов'язано з прагненням нормотворчих органів заощадити нормативний матеріал і замість кількох статей створити єдину, але більш широку за охопленням явищ.

5. Описові та бланкетні (відсильні). Описові склади цілком розкривають зміст і суть діяння, що визнається адміністративним правопорушенням. Наприклад, дрібне хуліганство (ст. 173), розпиття спиртних напоїв на виробництві (ст. 179), завідомо неправдивий виклик спеціальних служб (ст. 183).

Бланкетні склади вказують на те, що ознаки проступку містяться в окремо встановлених нормах і правилах. Наприклад, порушення правил адміністративного нагляду (ст. 187), порушення правил торгівлі спиртними

напоями (ст. 156), порушення правил охорони і використання пам’ятників історії і культури (ст. 92).

Крім названих, в основу класифікації складів адміністративних правопорушень можуть бути покладені й інші критерії. За такою ознакою суб’єктивні сторони, як форма вини, проступки можуть бути поділені на навмисні і необережні, а за ознакою мотиву поведінки — на корисливі і некорисливі тощо.

Об’єктивна складова адміністративного правопорушення включає в себе об’єкт та об’єктивну сторону. *Об’єкт адміністративного правопорушення* – це суспільні відносини, що охороняються законодавством України про адміністративні правопорушення, та яким завдано шкоди адміністративним правопорушенням.

Об’єкт адміністративного правопорушення слід відрізняти від *предмета правопорушення*, під яким розуміють конкретні об’єкти матеріального світу (речі), щодо яких учинено правопорушення (автомобіль, наркотичні засоби та інше).

Виділяють загальний, родовий, видовий та безпосередній об’єкти адміністративного правопорушення. *Загальний об’єкт* адміністративного правопорушення міститься у визначенні адміністративного правопорушення, тобто це суспільні відносини у сфері громадського порядку, власності, прав і свобод громадян, установлений порядок управління. *Родовим об’єктом* адміністративного правопорушення є група однорідних суспільних відносин, що мають загальні характерні для них ознаки. Якщо використовувати КУпАП, родовий об’єкт можна визначити за назвою глави. Наприклад, суспільні відносини в сільському господарстві, в галузі охорони природи, на транспорті; адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку, встановлений порядку управління тощо. Похідним від родового є *видовий об’єкт*, тобто відокремлена група суспільних відносин, спільних для деяких проступків, які містять загальні характерні ознаки. Наприклад, якщо взяти такий родовий об’єкт, як природоохоронні відносини, то вони включають до себе групи відносин, спрямованих на охорону земель, надр, вод, лісів, повітря, тваринного світу тощо. *Безпосередній об’єкт* – це конкретне суспільне відношення, врегульоване певною правовою нормою. Якщо використовувати КУпАП, безпосередній об’єкт адміністративного правопорушення можна визначити за допомогою статті, у якій передбачено відповідальність за це правопорушення.

Об’єктивна сторона адміністративного проступку – це зовнішній вираз протиправної дії, який містить у собі обов'язкові й необов’язкові (факультативні) елементи, що характеризують саме протиправне діяння, що посягає на об'єкт адміністративно-правової охорони і підпадає під ознаки

адміністративного проступку. *До обов'язкових елементів* об'єктивної сторони відносяться: діяння; наслідки; причинно-наслідковий зв'язок між діянням і наслідками. *До факультативних (необов'язкових) елементів* відносяться: місце, час, засоби, обстановка вчинення проступку тощо. У випадках, коли необов'язкові (факультативні) елементи згадуються безпосередньо у самій нормі КУпАП, яка передбачає відповідальність за правопорушення, їх встановлення стає обов'язковим.

Суб'єкт адміністративного проступку – це особа, яка вчинила адміністративний проступок і яку на підставі діючого законодавства можна притягнути до адміністративної відповідальності. Виділяють загальний та спеціальні (особливі) суб'єкти адміністративного правопорушення.

Загальним суб'єктом адміністративного правопорушення визнається фізична осудна особа, яка досягла на момент вчинення проступку віку, з якого настає адміністративна відповідальність, та юридична особа незалежно від форми власності з моменту її державної реєстрації. Вік, з якого настає адміністративна відповідальність, становить 16 років (ст.12 КУпАП). При чому слід звернути особливу увагу на те, що 16 років має вже виповнитись на момент вчинення протиправного діяння, а не до вирішення питання про притягнення особи до адміністративної відповідальності. Передбачається, що саме при досягненні 16-річного віку особа здатна повною мірою усвідомлювати, що таке адміністративне правопорушення, розуміти неприпустимість його вчинення і тому нести за нього особисту відповідальність. Слід звернути увагу, що в законодавстві про адміністративні правопорушення не розкривається поняття осудності, воно випливає з визначення неосудності, яке наведено в ст.20 КУпАП.

*Спеціальним (особливим) суб'єкто*м є особа, яка може бути визнана суб'єктом конкретного адміністративного правопорушення та притягнута до адміністративної відповідальності лише за наявності у неї, крім ознак загального суб'єкта, певних додаткових ознак. Поміж спеціальних суб'єктів адміністративної відповідальності можна виділити: неповнолітніх осіб; іноземців та осіб без громадянства; посадових осіб; депутатів; батьків або осіб, що їх замінюють; осіб, які володіють спеціальними правами (право керування транспортними засобами, право володіння зброєю тощо). Військовослужбовці, працівники поліції та інші особи, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, також виокремленні як особливий суб'єкт.

У статтях 13-16 КУпАП визначено *особливості адміністративної відповідальності деяких спеціальних (особливих) суб'єктів*.

По-перше, щодо відповідальності *неповнолітніх осіб*. Передбачаючи відповідальність громадян за адміністративні правопорушення з 16 років, КУпАП закріплює ряд додаткових гарантій для таких осіб. Так, до неповнолітнього не може застосовуватись адміністративний арешт (ст.32

КУпАП); вчинення правопорушення неповнолітнім є пом’якшувальною обставиною (ст.34 КУпАП); втягнення неповнолітнього в правопорушення є обставиною, що обтяжує відповідальність (ст.35 КУпАП). Крім того, відповідно до ст. 6 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» справи щодо неповнолітніх, які вчинили правопорушення у віці від 16 до 18 років, розглядають тільки суди.

Відповідно до ст. 13 КУпАП до осіб віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років, які вчинили адміністративні правопорушення, застосовуються не адміністративні стягнення, а заходи впливу, передбачені статтею 24^1 КУпАП: 1) зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого; 2) попередження; 3) догана або сувора догана; 4) передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання.

Проте, у разі вчинення особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років адміністративних правопорушень, передбачених статтями 44, 51, 121-127, частинами першою, другою і третьою статті 130, статтею 139, частиною другою статті 156, статтями 173, 173-4, 174, 183-1, 185, 190-195 КУпАП, вони підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах, тобто до них можуть бути застосовані адміністративні стягнення. З урахуванням характеру вчиненого правопорушення та особи правопорушника до зазначених осіб (за винятком осіб, які вчинили правопорушення, передбачені статтею 185 КУпАП) можуть бути застосовані заходи впливу, передбачені статтею 24^1 КУпАП.

У ряді випадків адміністративна відповідальність настає і за вчинення протиправних діянь особами, що не досягли 16 років, щоправда, у цьому випадку відповідальність покладається на їхніх батьків (ст.184 КУпАП).

У разі притягнення неповнолітнього до адміністративної відповідальності його вік встановлюють відповідно до документів про народження (число, місяць, рік народження). Особа вважається такою, що досягла певного віку, не в день народження, а починаючи з 0 годин наступної доби.

По-друге, щодо відповідальності *посадових осіб* слід зазначити, що вони підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з недодержанням установлених правил у сфері охорони порядку управління, державного і громадського порядку, охорони природи, здоров'я населення та інших правил, забезпечення виконання яких входить до їх службових обов'язків. Поняття посадової особи можна розкрити з допомогою тих критеріїв, які наведено у примітці до ст. 364 Кримінального кодексу України: службовими особами є особи, які постійно

чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням. З наведеного визначення, основними критеріями посадової особи є її обов'язки (функції): 1) організаційно-розпорядчі або 2) адміністративно-господарські. Слід звернути увагу на те, що поняття посадової особи невід'ємне від поняття «посада». Саме перебування на певній посаді надає особі ті чи інші повноваження. Якщо особа не обіймає посади, то вона не може вважатися посадовою особою. Посада – це визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця певної організації, на яку покладено встановлене законом та корпоративними актами коло повноважень. Отже, посада поза певною організацією не існує. Таким чином, поняття посадової особи існує лише у взаємозв'язку із організацією.

До посадових осіб за адміністративні правопорушення застосовуються більш суворі штрафні санкції порівняно з іншими особами, адже вони наділені правом здійснювати юридичні дії владного характеру. Проте, вони є спеціальними суб'єктами адміністративної відповідальності за недодержання лише тих правил, забезпечення виконання яких належить до їх службових обов'язків. У випадку порушення посадовими особами правил, не пов'язаних з виконанням ними службових обов'язків, вони нестимуть адміністративну відповідальність на загальних засадах.

Посадові особи відповідають не тільки за порушення певних правил власними діями, а й у випадках, коли безпосереднім порушником є підлеглі їм особи. З огляду на те, що забезпечення виконання певних правил (наприклад, санітарно-гігієнічних) зазвичай входить до переліку службових обов'язків декількох посадових осіб підприємств та організацій, до адміністративної відповідальності за їх недотримання одночасно може бути притягнуто декілька осіб, з урахуванням ступеня вини кожної з них. Крім того, не виключається притягнення посадових осіб до адміністративної та дисциплінарної відповідальності за адміністративне правопорушення, яке водночас є дисциплінарним проступком.

По-третє, щодо особливостей адміністративної відповідальності *військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів*. Військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів, а також особи рядового і начальницького складів Державної кримінально-виконавчої служби України, Державної пенітенціарної служби України, органів Національної поліції України і Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними

статутами. Проте, відповідно до ст.15 КУпАП за порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, митних правил, вчинення корупційних правопорушень, порушення тиші в громадських місцях, неправомірне використання державного майна, незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації тощо, ці особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах. Однак, до зазначених осіб не може бути застосовано громадські роботи, виправні роботи і адміністративний арешт.

Інші, крім зазначених осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів або спеціальних положень про дисципліну, у випадках, прямо передбачених ними, несуть за вчинення адміністративних правопорушень дисциплінарну відповідальність, а в інших випадках – адміністративну відповідальність на загальних підставах.

У випадках, зазначених у ст.15 КУпАП, органи (посадові особи), яким надано право накладати адміністративні стягнення, передають матеріали про правопорушення відповідним органам для вирішення питання про притягнення винних до дисциплінарної відповідальності. Механізм заміни адміністративної відповідальності на дисциплінарну наразі чітко не врегульований ні КУпАП, ні дисциплінарними статутами.

По-четверте, щодо відповідальності *іноземців і осіб без громадянства*, які перебувають на території України, слід зазначити, що вони підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах з громадянами України. Питання про відповідальність за адміністративні правопорушення, вчинені на території України іноземцями, які згідно з чинними законами та міжнародними договорами України користуються імунітетом від адміністративної юрисдикції України, вирішуються дипломатичним шляхом.

Після виконання адміністративного стягнення, призначеного за вчинене адміністративне правопорушення, іноземець чи особа без громадянства можуть бути видворенні за межі України на підставі постанови суду, яка може бути винесена за позовом територіальних органів, територіальних підрозділів ДМС, органів охорони державного кордону (стосовно іноземців, яких затримано у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України), органів СБУ тощо. Механізм видворення іноземців та осіб без громадянства за межі України регламентується Інструкцією про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства, затвердженою наказом МВС України, Адміністрацією ДПС Україні, СБУ № 353/271/150 від 23.04.2012 року.

Досить тривалий час вважалося, що до адміністративної відповідальності можуть притягуватися лише фізичні особи. Проте на сьогоднішній день наука адміністративного права та практика застосування адміністративно-правових норм свідчить про наявність *адміністративної відповідальності юридичних осіб*, попри те, що чинний КУпАП не визнає юридичних осіб як суб'єктів адміністративного правопорушення.

Норми, що встановлюють адміністративну відповідальність юридичних осіб, містять закони України “Про зайнятість населення”, “Про об'єднання громадян”, “Про виключну (морську) економічну зону” та інші. Аналізуючи чинне законодавство, можна знайти значну кількість санкцій, які можуть уважатись адміністративними стягненнями, що застосовуються до юридичних осіб. У цілому їх можна поділити на:

- заходи майнового характеру (фінансові санкції, конфіскація знарядь вчинення правопорушення та предметів правопорушення, вилучення прибутку (доходу) або інших незаконно отриманих сум);
- заходи, пов'язані з обмеженням дієздатності юридичних осіб (зупинення дії або анулювання ліцензії, обмеження у здійсненні певних видів діяльності);
- заходи організаційного характеру (примусова реорганізація юридичної особи, ліквідація юридичної особи).

Серед характерних рис адміністративної відповідальності юридичних осіб слід звернути увагу на те, що їх деліктоздатність виникає з моменту державної реєстрації, а втрачається з моменту вилучення з реєстру юридичних осіб. Серед основних проблем, пов’язаних із адміністративною відповідальністю юридичних осіб, можна вирізнити: по-перше, відсутність у КУпАП матеріальних та процесуальних норм, які стосуються адміністративної відповідальності юридичних осіб; по-друге, відсутність єдиного нормативно-правового акту, який містив би перелік адміністративних стягнень, що можуть застосовуватись до юридичних осіб, а також визначив би загальні правила накладення вказаних стягнень; по-третє, відсутність теоретико-правового дослідження вини юридичної особи, яка є необхідним елементом складу будь-якого адміністративного правопорушення.

Суб’єктивна сторона адміністративного правопорушення – це внутрішнє (психічне) ставлення суб’єкта правопорушення до скоєного ним діяння та його шкідливих наслідків. До елементів суб'єктивної сторони адміністративного проступку відносяться: вина, мотив і мета.

Вина – це обов'язкова ознака суб'єктивної сторони, що проявляється у формі умислу чи необережності. Адміністративне правопорушення визнається вчиненим *умисно*, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала

протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків.

Мотив – це усвідомлювана причина, яка спонукає особу до скоєння правопорушення. *Мета* – це очікуваний результат, бажані наслідки, яких прагне досягти особа, що вчиняє правопорушення. Мотив і мета частіш за все до складу проступку не входять, хоча в деяких випадках лише вчинення діяння з певним мотивом або метою становить склад адміністративного правопорушення. Як конструктивна ознака складу мотив та мета називаються тільки в тих ситуаціях, коли діяння відбувається умисно. Там, де є намір, обов'язково виникає питання про мету, хоча вона може бути і не включена до конструктивних ознак складу. У ряді статей КУпАП ознака мети прямо не названа, але вона все одно присутня у складах таких проступків, як дрібне викрадення чужого майна (ст. 51), проституція (ст. 181-1), організація азартних ігор (ст. 181) тощо.

Всі склади адміністративних правопорушень можна умовно розділити на *формальні* і *матеріальні*. При формальному складі адміністративного проступку достатньо вчинення зазначеної в законодавстві дії або бездіяльності, незалежно від того, які в результаті цього наступили наслідки. Як приклад можна навести дрібне хуліганство (ст.173 КУпАП). Матеріальні склади адміністративних правопорушень передбачають як обов'язкову ознаку не тільки дію або бездіяльність, але також наслідок і причинний зв'язок між дією (бездіяльністю) і шкідливим наслідком, що наступив у результаті такої дії (бездіяльності). До правопорушень з матеріальним складом можна віднести, наприклад, дрібне викрадення чужого майна (ст.51 КУпАП).

Отже, вчення про склад правопорушення займає одне з центральних місць в адміністративно-правовій науці і має велике практичне значення. По-перше, воно сприяє виявленню найбільш істотних ознак антигромадських діянь, їхньому розмежуванню і встановленню справедливих санкцій; по-друге, допомагає правовим органам правильно кваліфікувати правопорушення й обирати адекватні їм заходи впливу; по-третє, дозволяє зрозуміти закон, допомагає навчанню юристів і правовому вихованню громадян.

Адміністративне правопорушення – це конкретне діяння (факт, явище, подія), що відбулося (мало місце) у реальній дійсності.

Склад адміністративного правопорушення – це абстрактний опис діяння (події, факту, явища). Такий опис являє собою фіксацію в законі найбільш типових, що частіше за все зустрічаються, характерних ознак проступку. Це опис ще не зробленого, а тільки передбачуваного або можливого діяння.

Реальність значно повніша, яскравіша, життєвіша, ніж його абстракція, тобто склад. Однак для висновку про те, є або ні якесь діяння

правопорушенням, його потрібно сполучити, порівняти з цією абстракцією. "Накласти" абстрактний опис (склад) на конкретну подію. Якщо в реальному діянні виявляються ознаки, зафіксовані в складі (абстракції), то його треба визнати правопорушенням.

Таким чином, під складом адміністративного правопорушення розуміється встановлена адміністративним законодавством сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, за наявності яких діяння вважається адміністративним правопорушенням.

Кодекс України про адміністративні правопорушення визнає відсутність у діянні складу (сукупності суб'єктивних і об'єктивних ознак) адміністративного правопорушення як обставини, що виключає провадження у справах про адміністративні правопорушення. Це рівнозначно визнанню того, що діяння без таких ознак не є проступком. Так, п. 1 ст. 247 КпАП (обставини, що виключають провадження в справі про адміністративне правопорушення) визначає, що провадження у справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочато, а розпочате піддягає закриттю в разі відсутності події і складу адміністративного правопорушення.

Щодо цього виникає питання: скільки ознак у правопорушення, які ці ознаки за своїми юридичними властивостями, які з них є обов'язковими для визнання діяння адміністративним проступком, тобто утворюють його склад. Цілком очевидно, що кожне конкретне правопорушення має величезну кількість ознак, що виділяють його із загальної маси проступків і роблять особливим, специфічним явищем реальної дійсності.

За своїми юридичними властивостями ці ознаки поділяються на: а) які мають юридичне значення (юридичне значущі); б) які не мають юридичного значення (юридичне незначущі). Наприклад: при вчиненні дрібного викрадення (ст. 51 КУпАП) вартість викраденого має юридичне значення, а зріст правопорушника, його стать, комплекція, родинний стан, матеріальний стан тощо такого значення не мають, тобто друга ознака юридичне незначуща.

Юридичне значущі ознаки у свою чергу поділяються на дві групи: по-перше, ознаки, які входять до складу проступку (описані в законі) або конструктивні ознаки; по-друге, ознаки, які не входять до складу проступку. До другої належать обставини, що пом'якшують (ст. 34), обтяжують (ст. 35), виключають (ст. 17) відповідальність тощо.

Наявність у діянні конструктивних (які утворюють склад) ознак і робить те або інше діяння адміністративним правопорушенням. Більш того, реальне діяння тільки тоді вважається проступком, коли воно містить всі ознаки складу (відсутність хоча б однієї з них означає відсутність складу в цілому). Всі інші його ознаки на таку кваліфікацію не впливають.

Як випливає з дефініції (визначення) складу, ці ознаки повинні бути закріплені (описані) у законі. Засіб, за допомогою якого зазначені ознаки зафіксовані в законі, має важливе значення для розуміння сутності складу адміністративного правопорушення.

3. Відмінність адміністративних і кримінальних правопорушень.

Розмежування адміністративних правопорушень і кримінальних проступків та злочинів має не лише теоретичне (навчальне, пізнавальне), а й суттєве практичне значення. Правильне вирішення цього питання у кожному конкретному випадку має принциповий характер, оскільки прямо пов´язане з визначенням засобів і форм державного впливу. Цілком очевидно, що якщо особа за здійснення адміністративного правопорушення буде притягнута до кримінальної відповідальності, чи навпаки, за вчинення злочину – до адміністративної, – іміджу правової системи буде завдано шкоди.

Принципові основи розв'язання проблеми відмежування адміністративних правопорушень містяться в ст. 9 КУпАП. Частина 2 ст. 9 КУпАП визначає, що адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені даним кодексом, настає лише в тому випадку, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть кримінальної відповідальності. Отже найголовнішим критерієм розмежування адміністративних правопорушень є ступінь суспільної небезпеки. Керуючись саме цим критерієм, законодавець відносить одні діяння до проступків, інші — до кримінальних проступків та правопорушень, і включає їх склад до відповідних кодексів.

Викладене дозволяє назвати й *першу ознаку*, за якою розмежовують кримінальні й адміністративні проступки. Цією ознакою буде введення складу правопорушення або в Кодекс України про адміністративні правопорушення, або в Кримінальний кодекс України.

Кримінальне правопорушення – це діяння, відповідальність за яке передбачена кримінальним законом. Адміністративний проступок – діяння, відповідальність за яке передбачена нормою адміністративного права. Склад будь-якого кримінального правопорушення може бути встановлений лише законом. Склад адміністративних проступків – як законами, так і підзаконними актами. Так, органи місцевої влади уповноважені встановлювати своїми рішеннями додаткові правила поведінки, за порушення яких настає адміністративна відповідальність (наприклад, порушення правил благоустрою, правил торгівлі на ринках). Це *друга характерна ознака.*

Третя характерна ознака полягає в тому, що за скоєння адміністративних і кримінальних правопорушень встановлені різні за

юридичною природою, характером впливу, який зазнає правопорушник, важкості наслідків заходи державного примусу. За вчинення адміністративних правопорушень передбачені адміністративні стягнення, визначені ст. 24 КУпАП: 1) попередження; 2) штраф; 3) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; 4) конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення; 5) позбавлення спеціального права, наданого даному громадянинові (права керування транспортними засобами, права полювання); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 5-^{1}) громадські роботи; 6) виправні роботи; 6-^{1}) суспільно корисні роботи; 7) адміністративний арешт; 8) арешт з утриманням на гауптвахті. Крім того, Законами України може бути передбачено адміністративне видворення за межі України іноземців і осіб без громадянства за вчинення адміністративних правопорушень, які грубо порушують правопорядок.

За скоєння кримінальних злочинів передбачені покарання. До них ст. 51 ККУ, зокрема, відносить: 1) штраф; 2) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; 3) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 4) громадські роботи; 5) виправні роботи; 6) службові обмеження для військовослужбовців; 7) конфіскація майна; 8) арешт; 9) обмеження волі; 10) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; 11) позбавлення волі на певний строк; 12) довічне позбавлення волі.

Згідно зі ст. 23 КУпАП адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами. Згідно зі ст. 50 ККУ, покарання – це перш за все кара за вчинений злочин, хоча має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Покарання тягне за собою судимість.

Четверта характерна ознака полягає в тому що кримінальні справи розглядають тільки суди, і лише суд визначає і призначає те чи інше покарання за злочин. Право розгляду справ про адміністративні правопорушення КУпАП надає понад 30 суб’єктам (статті 218-244^{22}).

П'ята характерна ознака полягає в пріоритеті кримінальної відповідальності. Одне й те саме діяння не може бути одночасно і злочином, і адміністративним проступком. Крім того, адміністративне стягнення, накладене раніше за те саме діяння, повинне бути або відмінене, або враховане при обранні судом міри покарання.

В деяких ситуаціях перед правозастосовувачем навіть не виникає питання про розмежування кримінального і адміністративного правопорушення. Як приклад, правопорушення, які завжди кваліфікувалися як адміністративні – безбілетний проїзд в автобусі, торгівля у невстановлених місцях тощо. Разом з цим, існують багато правопорушень, які залежно від ряду обставин можуть розглядатися або як проступок, або як злочин. У таких випадках, щоб полегшити розмежування складів проступків і злочинів, забезпечити правильне застосування санкцій, законодавець закріплює у складах конкретні ознаки. Так, незаконне полювання (ст. 248 ККУ) кваліфікується як злочин, якщо діяння заподіяло істотну шкоду, в іншому випадку передбачено притягнення винної особи до адміністративної відповідальності (ст. 85 КУпАП).

Адміністративні та кримінальні правопорушення розрізняються також за способом скоєння діяння, формою провини, мотивом правопорушення та іншими ознаками.

Завдання (питання) для самоконтролю

1. Як співвідносяться між собою поняття «адміністративне правопорушення і адміністративний проступок»?
2. Назвіть ознаки адміністративного правопорушення.
3. Надайте поняття складу адміністративного правопорушення та назвіть його елементи.
4. Які види об’єктів правопорушення Ви знаєте? За допомогою чого їх можна визначити?
5. Які елементи включає в себе об’єктивна сторона адміністративного правопорушення?
6. Чи бувають випадки, коли необов’язкові елементи об’єктивної сторони адміністративного правопорушення стають обов’язковими? Якщо так, то в якому випадку?
7. Хто може бути суб’єктом адміністративного правопорушення?
8. З якого віку настає адміністративна відповідальність?
9. Які види спеціальних (особливих) суб’єктів адміністративного правопорушення Ви знаєте?
10. Які елементи включає в себе суб’єктивна сторона адміністративного правопорушення?
11. Як визначити, в яких випадках особу буде притягнено до адміністративної відповідальності, а в яких – до кримінальної, якщо і КУпАП і ККУ містять схожі склади правопорушень (наприклад, дрібне хуліганство (ст.173 КУпАП) і хуліганство (ст.296 ККУ))?

Квізові питання

1. До ознак адміністративного правопорушення відносяться:
A) протиправність;
B) винність;
C) караність;
D) всі відповіді є правильними.

2. Якій ознаці адміністративного правопорушення відповідає наступне визначення: адміністративне правопорушення вважається таким за умови, що за нього законодавством передбачено адміністративна відповідальність?
A) протиправність;
B) винність;
C) караність;
D) суспільна небезпечність.

3. Особа юридично вважається такою, що досягла певного віку:
A) о 12 годині в день народження;
B) починаючи з 0 годин наступної після дня народження доби;
C) починаючи з 0 годин в день народження;
D) о 1 годині в день народження.

4. Конкретні об'єкти матеріального світу (речі), щодо яких учинено правопорушення, - це…
A) об’єкт правопорушення;
B) суб’єкт правопорушення;
C) предмет правопорушення;
D) об’єктивна сторона правопорушення.

5. Які існують види об’єктів адміністративного правопорушення?
A) загальний та спеціальний;
B) загальний, родовий та безпосередній;
C) родовий та безрідний;
D) матеріальний та процесуальний.

6. Які обов’язкові елементи включає в себе об’єктивна сторона адміністративного правопорушення?
A) місце, час, засоби, обстановка вчинення правопорушення;
B) діяння, місце, час;
C) місце, час, засоби вчинення правопорушення;
D) діяння, наслідок, причинний зв’язок.

7. Які елементи включає в себе суб’єктивна сторона адміністративного правопорушення?
A) умисел, необережність;
B) вина, осудність;
C) мотив, мета, вина;
D) немає правильної відповіді.

8. Суб’єкт адміністративного правопорушення – це осудна особа, що вчинила адміністративне правопорушення і досягла віку…
A) 14 років;
B) 16 років;
C) 18 років;
D) 21 рік.

9. Очікуваний результат, бажані наслідки, яких прагне досягти особа, що вчиняє правопорушення, це – …
A) мотив;
B) мета;
C) спосіб;
D) вина.

10. До спеціальних суб’єктів відносяться:
A) неповнолітні особи;
B) посадові особи;
C) іноземці;
D) всі відповіді є правильними.

Глава 3. Структура, стадії, підстави (передумови) та правила адміністративно-правової кваліфікації.

Навчальна мета: формування понятійно-категоріального апарату з відповідної теми лекції, а також систематизованих стійких знань здобувачів освіти про структуру, стадії, підстави (передумови) та правила кваліфікації адміністративних правопорушень.

Виховна мета: сформувати розуміння сутності кваліфікації адміністративних правопорушень та її значення в механізмі захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави.

1. Структура кваліфікації адміністративних правопорушень.

Оскільки здійснення кваліфікації адміністративних правопорушень безпосередньо пов’язано із застосуванням адміністративно-правових санкцій, обмеженням прав і свобод людини, вона не може відбуватись довільно. З урахуванням того, що перелік суб'єктів, уповноважених на проведення даної процедури, досить значний, важливу роль відіграє єдиний підхід до процесу її проведення. Забезпечити єдність і виключити суб'єктивізм в процесі кваліфікації адміністративних проступків можна за рахунок визначених «стандартів» кваліфікації, яким кожен орган або уповноважена на кваліфікацію посадова особа змогли б керуватись.

На відміну від кримінального права, правила, принципи та етапи проведення адміністративно-правової кваліфікації майже не досліджувалися. Наслідком такої прогалини стало почастішання випадків встановлення кваліфікації за аналогією з правилами кваліфікації кримінальних правопорушень.

Механізм кваліфікації адміністративних правопорушень – це комплексна система, що подає уявлення про основні складові частини, функціональну побудову й порядок процесу кваліфікації адміністративних правопорушень.

Слід зазначити, що кваліфікація адміністративного правопорушення – це певна пізнавально-оцінна діяльність, розумовий процес, при якому використовуються певні прийоми та беруться до уваги особливості певних адміністративно-правових ситуацій.

Розглядаючи механізм і правила кваліфікації адміністративних правопорушень, особливої уваги заслуговують міжнародний та закордонний чинники, що обов'язково мають бути взяті до уваги у процесі кваліфікації.

Сутність цих чинників випливає з положень Конституції України (ст. 9), деяких норм законодавства, а також міжнародних конвенцій (договорів, протоколів тощо), згоду на обов'язковість яких дала Верховна Рада України. Роль цих чинників значно підвищилася в сучасних умовах, коли Україна стала активним учасником міжнародних ініціатив, визначивши свій стратегічний шлях на європейську та євроатлантичну інтеграцію.

Щоб визначити, що діяння є правопорушенням, воно повинно відповідати певним ознакам: бути протиправним, соціально небезпечним, винним і юридично караним. Коли встановлено, що вчинене діяння суб'єкта є правопорушенням, необхідно визначити, що це саме адміністративний проступок, який порушує законодавство про адміністративні правопорушення, зазіхає на суспільні відносини, охоронювані даним законодавством, здійснюється винно і тягне за собою застосування адміністративних стягнень.

Процедура адміністративно-правової кваліфікації – це встановлений адміністративно-правовими нормами порядок здійснення діяльності уповноважених адміністративно-юрисдикційних органів або їх посадових осіб, спрямованої на встановлення відповідності ознак вчиненого особою діяння з ознаками складу адміністративного проступку, закріпленого в законодавстві про адміністративні правопорушення.

Процедура адміністративно-правової кваліфікації дає уявлення про послідовність її проведення і містить загальні правила, якими необхідно керуватися суб'єкту її здійснення.

У процесі кваліфікації спочатку відбувається діяльність правозастосовного органу зі встановлення фактичних обставин. Така діяльність здійснюється з дотриманням вимог законодавства про адміністративні правопорушення, тож власного адміністративно-правового змісту не має. Та саме завдяки їй отримується важливий результат: встановлюються фактичні обставини (юридичні факти), котрі правозастосовний орган вважає доведеними, та ті, що на його думку, мають значення для кваліфікації.

Виявлення ознак діяння здійснюється за допомогою збору та оцінки доказів, на основі яких у свідомості правозастосувача вибудовується своєрідна модель вчиненого адміністративного правопорушення, що включає безліч ознак діяння. Так, співробітник органу, який здійснює адміністративне розслідування або розглядає справу про адміністративне правопорушення, має інформацію про значний обсяг фактичних обставин скоєного: місце, час, спосіб, засоби, обставини скоєння адміністративного правопорушення та ін.

Для кваліфікації наприклад адміністративного правопорушення, яке посягало на громадський порядок, з безлічі ознак необхідно відібрати лише значущі, які визначають правову характеристику вчиненого діяння. Такими

насамперед є загальні ознаки, властиві будь-якому виду адміністративного правопорушення, зокрема адміністративна протиправність. Висновок про суспільну небезпеку і протиправності діяння ґрунтується на знанні співробітником, що здійснює кваліфікацію, чинного законодавства, на його життєвому і професійному досвіді, правосвідомості.

Встановлення фактичних обставин, які мають значення для кваліфікації (фактичний склад правопорушення) тягне за собою їх зіставлення з юридичним складом правопорушення. При цьому задіюється правосвідомість і правова культура особи, яка репрезентує правозастосовний орган, відбувається тлумачення законодавства України про адміністративні правопорушення, здійснюються логічні операції, використовуються знання з юридичної психології тощо. Усе це загалом має вплинути на висновок щодо відповідності фактичних обставин скоєного діяння юридичному складові адміністративного правопорушення. І насамкінець, цей висновок слід належним чином закріпити у відповідних процесуальних документах, використавши для цього необхідні правила та форми.

Звісно, що така схема відбиває лише загальний механізм кваліфікації адміністративних правопорушень, який може мати свою специфіку залежно від виду та характеру правопорушення, суб'єкта, який його вчинив, особливостей стадій кваліфікації тощо.

Важливо встановити всі обставини, які пом’якшують або обтяжують адміністративну відповідальність.

При встановленні обставин, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення, виявляються ознаки, що дозволяють кваліфікувати ступінь суспільної небезпеки проступку, наявність яких допускає застосування не настільки обтяжливих санкцій до правопорушника. За змістом КУпАП такі обставини враховуються безпосередньо перед призначенням стягнення, коли наявність ознак складу адміністративного правопорушення вже виявлено.

Відповідно до ст.34 КУпАП *обставинами, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення, визнаються:*

1) щире розкаяння винного;

2) відвернення винним шкідливих наслідків правопорушення, добровільне відшкодування збитків або усунення заподіяної шкоди;

3) вчинення правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання або при збігу тяжких особистих чи сімейних обставин;

4) вчинення правопорушення неповнолітнім;

5) вчинення правопорушення вагітною жінкою або жінкою, яка має дитину віком до одного року.

Законами України може бути передбачено й інші обставини, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення. Орган

(посадова особа), який вирішує справу про адміністративне правопорушення, може визнати пом'якшуючими і обставини, не зазначені в законі.

Слід звернути увагу, що розкаяння винної особи відображає її негативне сприйняття факту правопорушення і заподіяної нею шкоди і є наслідком особистої оцінки правопорушником вчиненого ним проступку. Порушник виходить з власного світогляду, що характеризує його негативне ставлення до проступку. Каяття особи під впливом заходів морального або фізичного примусу означає відсутність обставин, що пом'якшують відповідальність.

Відвернути виникнення шкідливих наслідків особа може тільки в разі вимушеної відмови від вчинення правопорушення, тобто до його вчинення. На відміну від вищевказаних особливостей відвернення шкоди, відшкодування шкоди, заподіяної проступком, або його усунення можливі тільки у випадку вже вчиненого адміністративного правопорушення. Добровільність в даному випадку означає, що особа діє самостійно, без зовнішнього примусу. Проте слід мати на увазі, що добровільне відшкодування порушником заподіяної майнової шкоди, компенсація їм моральної шкоди можливі тільки на стадії, що передує винесенню постанови про призначення адміністративного стягнення.

На відміну від обставин, що пом'якшують відповідальність, ознаки, що обтяжують відповідальність, зафіксовані в КУпАП і не можуть бути змінені (доповнені), при цьому посадова особа юрисдикційного органу при кваліфікації правопорушення керується переліком таких обставин. До таких обставин відносяться тільки діяння порушника - фізичної або юридичної особи, здатні збільшити суспільно небезпечні наслідки проступку.

Відповідно до ст. 35 КУпАП *обставинами, що обтяжують відповідальність за адміністративне* правопорушення, визнаються:

1) продовження протиправної поведінки, незважаючи на вимогу уповноважених на те осіб припинити її;

2) повторне протягом року вчинення однорідного правопорушення, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню; вчинення правопорушення особою, яка раніше вчинила кримінальне правопорушення;

3) втягнення неповнолітнього в правопорушення;

4) вчинення правопорушення групою осіб;

5) вчинення правопорушення в умовах стихійного лиха або за інших надзвичайних обставин;

6) вчинення правопорушення в стані сп'яніння. Орган (посадова особа), який накладає адміністративне стягнення, залежно від характеру адміністративного правопорушення, може не визнати дану обставину обтяжуючою, наприклад у випадку розпивання особою алкогольних напоїв у заборонених законом місцям (ст.178 КУпАП). Так, обставини не можуть бути

враховані в якості обтяжуючих відповідальність, якщо вони передбачені в якості кваліфікуючої ознаки нормами про відповідальність за вчинення адміністративного правопорушення. При цьому повинен прийматися до уваги будь-який з ознак, встановлених диспозицією правової норми, якщо він передбачає застосування більш обтяжливих адміністративних покарань, і тому немає необхідності в кваліфікації цих ознак в якості обтяжуючих відповідальність обставин.

2. Стадії кваліфікації адміністративних правопорушень.

Стадії – це певні ступені (фази) в розвитку кваліфікації правопорушень. Усі стадії кваліфікації адміністративних правопорушень є рівноцінними, серед них не виділяють стадій головних і другорядних, первинних та вторинних тощо. Кваліфікація має пройти всі стадії, оскільки відсутність хоча б однієї з них свідчить, що процес кваліфікації не відбувся взагалі чи був не завершеним. Стадії ж поділяються на етапи.

Етапи – це окремі моменти, частини, складові процесу кваліфікації адміністративних правопорушень. Етапи кваліфікації мають виділятися в межах окремих її стадій. Між окремими стадіями й етапами кваліфікації існує діалектичний зв'язок.

У юридичній літературі існують різні позиції та думки з приводу кількості, видів, назв, ролей і змісту стадій та етапів кваліфікації правопорушень.

Одна з позицій полягає в тому, що етапами процесу кваліфікації адміністративних правопорушень мають бути визнані стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення. Одним з перших, хто запропонував аналізувати процес кваліфікації адміністративних проступків з урахуванням стадійності адміністративного провадження, був В.Р. Кісін. На його думку, залежно від стадії адміністративного провадження, проводиться відповідна кваліфікація на стадії попереднього адміністративного розслідування; кваліфікація при порушення адміністративної справи; кваліфікація при підготовці справи про адміністративний проступок до розгляду; кваліфікація при розгляді й вирішенні уповноваженим органом справи про адміністративний проступок; кваліфікація при перегляді постанови у справі про адміністративний проступок. При цьому науковець застерігає, що на стадії виконання постанови про справі, кваліфікація не відбувається, оскільки дана стадія регулюється відносно самостійною системою норм, які не входять в сукупність правових норм, які регламентують провадження в справах про адміністративні проступки. Вимоги до повноти кваліфікації на кожній стадії різні, так як реальні

можливості забезпечення точної та повної кваліфікації багато в чому залежать від обсягу та достовірності інформації про обставини правопорушення.

Практично така ж думка з цього приводу О.П Коренева, котрий вважає, що в теоретичному плані прийнятно виділяти чотири стадії провадження в справах про адміністративні правопорушення, починаючи від порушення справи та закінчуючи виконанням постанови Одночасно констатується наявність кваліфікації адміністративного проступку на кожній із стадій.

У вітчизняній адміністративно-правовій науці одним з перших питання кваліфікації адміністративних проступків почав досліджувати О.І. Остапенко, який у своїх роботах особливу увагу приділяв питанням структури адміністративно-правової кваліфікації. «Оскільки кваліфікація адміністративного делікту є логічним процесом, що здійснюється за певний відрізок часу, то є необхідність визначити певні проміжки часу, які відображають якісну своєрідність тієї або іншої частини процесу кваліфікації», - підкреслює він. Вчений акцентує увагу на відмінностях *у* розумінні процесу та структури кваліфікації в адміністративному та кримінальному праві. І якщо в кримінальному праві етапи кваліфікації зазвичай ототожнюються із стадіями застосування юридичної норми, то в адміністративно-правовій науці вони пов’язуються із стадіями провадження в справі. Разом з тим О.І. Остапенко запропонував авторську схему етапів кваліфікації адміністративних деліктів: 1-й етап – кваліфікація протиправних дій як адміністративного делікту; 2-й етап – кваліфікація протиправних дій, що посягають на певну групу суспільних відносин, охоронюваних адміністративним законодавством; 3-й етап – визначення видової юридичної характеристики протиправної дії або бездіяльності. Наукові дослідження О.І. Остапенка надали активного поштовху для подальших дискусій щодо поняття, сутності, змісту та процесу кваліфікації адміністративних правопорушень. Отже, існує погляд, що кваліфікація складається з трьох етапів: 1) встановлення фактичних обставин справи, що полягає в аналізі об'єктивних і суб'єктивних ознак, які характеризують вчинене діяння та суб'єкт правопорушення; 2) встановлення адміністративно-правової норми, яка передбачає суспільно-небезпечне діяння, що кваліфікується; 3) встановлення тотожності ознак кваліфікованого суспільно небезпечного діяння з ознаками певного складу адміністративного правопорушення, передбаченими знайденою адміністративно-правовою нормою. Однак такий підхід не обґрунтовує змісту першого етапу як частини процесу кваліфікації адміністративних правопорушень, а також не дає змогу чітко уявити різницю між другим і третім етапами.

Ще одна позиція щодо стадій і етапів кваліфікації відображена наступним чином: 1) перший етап (рівень загального) – встановлюються загальні ознаки правопорушення й таким чином дається відповідь на запитання, чи є діяння адміністративним правопорушенням; 2) другий етап (рівень особливого) – встановлюються родові ознаки посягання, тобто визначається, якою главою нормативно-правового акту охоплюється вчинене; 3) третій етап (рівень часткового) – визначає конкретну правову норму, що передбачає відповідальність за скоєне посягання. Абсолютно бездоганною таку позицію визнати не можна, оскільки вже на першому етапі визначається сутність діяння, а тільки на останньому встановлюється правова норма (хоча це очевидно вже на першому етапі).

Ґрунтуючись на наукових роботах В.О. Навроцького, можна сформулювати наступні стадії та етапи кваліфікації адміністративних правопорушень, незалежно від суб'єкта її проведення:

1) Вибір адміністративно-деліктної норми (норм), зміст якої відповідає скоєному проступку.

Це перша стадія здійснення кваліфікації адміністративних правопорушень, яка має місце безпосередньо при виявленні адміністративного проступку.

На зазначеній стадії робиться попередній висновок про наявність саме адміністративного правопорушення, а не кримінального або цивільного; висуваються версії щодо того, яка з адміністративно-правових норм може бути застосована в цьому конкретному випадку, а також констатується, що скоєне не підпадає під ознаки інших адміністративно-правових норм (проводиться розмежування адміністративних правопорушень).

Необхідно враховувати не тільки ознаки адміністративного правопорушення, зазначені в законодавстві про адміністративні правопорушення, а й аналогічні положення, що містяться в кримінальному законодавстві. Ця необхідність зумовлена тим, що в названих нормах є критерії розмежування адміністративних і кримінальних правопорушень.

Етапами, які характеризують першу стадію, є:

1) встановлення та систематизація (упорядкування) всіх фактичних даних вчиненого діяння;

2) висунення версій кваліфікації, тобто визначення конкретних відносин, на які посягає діяння (наприклад, громадський порядок, громадська безпека, права і свободи громадян, права та інтереси неповнолітніх, здоров'я населення, суспільна мораль і так далі);

3) розмежування діянь;

4) попередній вибір адміністратівно -деліктної норми (норм), яка підлягає застосуванню в даному випадку.

Існує поняття попередньої кваліфікації адміністративного проступку як одного з найважливіших етапів першої стадії провадження у справах про адміністративне правопорушення. Попередня кваліфікація адміністративного проступку має важливе значення під час його фіксації шляхом складання протоколу про адміністративний проступок та визначення можливості застосування до особи заходів забезпечення провадження (наприклад адміністративного затримання).

2) Встановлення відповідності між юридичним складом обраної адміністративно-деліктної норми і юридично значущими ознаками протиправного посягання.

Для цього з усієї інформації про правопорушення виділяють ту, що, по-перше, зібрана законним процесуальним шляхом, бо лише така інформація має доказове значення, а, по-друге, що характеризує юридично значущі ознаки, з якими закон пов'язує наявність певного адміністративного правопорушення. З обраної норми виділяють ознаки, що належать до вчиненого посягання, а за наявності в диспозиції статті кількох альтернативних ознак вибирають ті з них, які характерні для посягання, що підлягає кваліфікації.

На попередній стадії правозастосувачу не завжди буває відомо, які саме ознаки діяння є видовими, оскільки виявлені до даного моменту обставини правопорушення дозволяють запропонувати можливість його кваліфікації за різними статтями. Тому особою, що здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, на даній стадії кваліфікації можуть узагальнюватися і потім систематизуватись всі юридично значимі ознаки діяння, з тим щоб потім, зіставивши їх з ознаками, що містяться в правових нормах, відібрати видові, тобто відповідні конструктивні ознаки конкретного складу адміністративного правопорушення.

Систематизація ознак оцінюваного діяння здійснюється відповідно з елементами складу адміністративного правопорушення, тобто відносяться до об'єкту, об'єктивній стороні, суб'єкту і суб'єктивній стороні адміністративного правопорушення. У міру отримання відомостей про фактичні обставини, вони зосереджуються в ці чотири групи. При цьому здійснюється зіставлення виявлених і згрупованих ознак діяння з відповідними елементами складів адміністративних правопорушень. На основі сформульованої у свідомості правозастосувача (в результаті аналізу фактичних обставин справи) моделі адміністративного правопорушення з усього нормативного матеріалу може бути виділена велика група норм, що мають вказівки на окремі ознаки складу, подібні з ознаками діяння.

Встановлення особою, що здійснює провадження у справі про адміністративне правопорушення, *повної відповідності ознак вчиненого діяння ознаками складу адміністративного правопорушення, передбаченого*

конкретної правової нормою, служить підставою для визнання діяння конкретним адміністративним правопорушенням.

Саме склад адміністративного правопорушення є безпосередньою юридичною підставою кваліфікації адміністративного правопорушення та своєрідним інструментом, за допомогою якого встановлюється відповідність між ознаками діяння та адміністративно-правової норми. Будучи юридичною конструкцією та правовим поняттям, склад адміністративного правопорушення слугує впорядкуванню зіставлення факту та права.

При цьому склад адміністративного правопорушення:

- дає змогу визначити коло ознак, які слід зіставляти;
- дає можливість з'ясувати послідовність зіставлення окремих ознак;
- сприяє абстрагуванню від тих ознак, які не мають значення для кваліфікації;
- у разі відсутності збігу хоча б однієї ознаки дає підстави до висновку про відсутність цього складу адміністративного правопорушення й перейти до встановлення наявності іншого складу проступку;
- за відсутності збігу з ознаками жодної з чинних норм законодавства про адміністративні правопорушення є підставою до висновку, що кваліфікація на першому етапі була проведена невірно, а правопорушення може виявитися дісціплінарним, трудовим і так далі або взагалі не бути правопорушенням**;**
- при констатації наявності всіх ознак складу адміністративного правопорушення є підставою для переходу до вирішення інших адміністративно-правових питань, зокрема, накладення стягнення, звільнення від відповідальності тощо.

Етапами, що характеризують другу стадію, можна вважати:

1) оцінку доказів здійсненого посягання в рамках справи про адміністративне правопорушення (доведення наявності ознак складу адміністративного правопорушення);
2) перевірку фактично установлених обставин справи з метою виявлення наявності ознак, що виключають адміністративну відповідальність; що усувають суспільну небезпечність діяння або надають можливість звільнити від відповідальності; що пом’якшують чи обтяжують відповідальність;
4) оцінку діяння при його здійсненні кількома особами або вчиненні декількох адміністративних проступків (факультативний етап);
5) відмежування певної адміністративно-деліктної норми від однорідної кримінальної (факультативний етап).

Таким чином, на даній стадії встановлюються факти вчинення адміністративного проступку; наявність підстав для передачі матеріалів про адміністративне правопорушення на розгляд громадській організації (трудового колективу); наявності вини особи; можливості притягнення

правопорушника до адміністративної відповідальності; наявності або відсутності обставин, що пом’якшують або обтяжують адміністративну відповідальність; заподіяння майнової шкоди, а також інші моменти, що мають значення для правильної кваліфікації адміністративних проступків і вирішення справи.

Отже, *основним змістом процесу кваліфікації адміністративних правопорушень є зіставлення ознак вчиненого діяння з ознаками складу адміністративного правопорушення.* Очевидно, що зіставити відразу всю сукупність цих ознак в більшості випадку неможливо. *У зв'язку з цим кваліфікація здійснюється послідовно, за елементами складу.*

Перше місце в послідовності кваліфікації адміністративних правопорушень належить *ознакам об'єктивної сторони.* Першочерговій оцінці і подальшому співставленню з ознаками складу адміністративного правопорушення підлягають ознаки, що характеризують діяння. Без їхнього з'ясування практично неможливо провести оцінку та зіставлення ознак об'єкта посягання.

Об'єкт в більшості випадків не може сприйматися правозастосувачем безпосередньо. Висновок про його характер найчастіше можна зробити, ґрунтуючись на інших ознаках складу, насамперед на ознаках об'єктивної сторони.

Подальший процес кваліфікації полягає в зіставленні об'єкта, суб'єкта і суб'єктивної сторони діяння з відповідними елементами складу, зазначеними в тій чи іншій нормі.

Кваліфікація по об'єктивній стороні передбачає зіставлення ознак вчиненого діяння з його характеристикою, що міститься у відповідній статті. Таке зіставлення не представляє складності, якщо в статті закону про адміністративні правопорушення міститься повна характеристика протиправного діяння. Проте формулювання деяких статей КУпАП не містить чітких описів всіх дій, що утворюють об'єктивну сторону адміністративного правопорушення. У них іноді вказуються вельми загальні ознаки можливих протиправних діянь. У деяких статтях КУпАП лише названі дії, але не розкривається їх характеристика, а іноді вказується на наслідок протиправних дій. Вирішуючи в подібних випадках питання про визнання або невизнання скоєних конкретних дій відповідними ознаками об'єктивної сторони складу, правозастосувач повинен насамперед здійснити семантичне, логічне тлумачення терміна, зазначеного в законі, щоб зрозуміти, які дії охоплюються цим терміном. Якщо ж у диспозиції статті названі лише протиправні наслідки, то правозастосувач з'ясовує, якими взагалі діями вони можуть бути викликані.

Диспозиції багатьох норм законодавства про адміністративні правопорушення є бланкетним або відсильними. Цими нормами

встановлюється відповідальність за порушення правил, що містяться в інших нормах адміністративного права або нормах інших галузей права. У цих випадках висновок про відповідність оцінюваного діяння ознаками об'єктивної сторони складу може бути отриманий лише в результаті вивчення нормативно-правових актів, що містять зазначені правила.

Кваліфікація по об'єктивній стороні в ряді випадків передбачає встановлення відповідності реального наслідку вчиненого діяння його ознакам, що містяться в складі. Така необхідність виникає при кваліфікації за ознаками матеріальних складів, де наслідки діяння включені в число конструктивних ознак, що підлягають оцінці і зіставленню. Необхідно мати на увазі, що характер наслідків впливає на оцінку ступеня суспільної небезпеки адміністративного правопорушення і в ряді випадків є єдиним критерієм розмежування адміністративного правопорушення та злочину.

Встановлення факту відповідності реальних наслідків із зазначеними у правовій нормі передбачає подальше визначення наявності причинного зв'язку між протиправним діянням і його наслідками. Висновок про наявність такого зв'язку може бути отриманий в результаті всебічної оцінки характеру діяння і обстановки його вчинення, зіставлення оцінюваної ситуації з аналогічною, дослідженої раніше. Для встановлення причинного зв'язку нерідко досить професійного, життєвого досвіду правозастосувача. У ряді випадків встановлення такого зв'язку вимагає спеціальних знань, досліджень, які можуть проводитися експертами.

При кваліфікації діянь за ознаками адміністративних правопорушень, у складах яких міститься вказівка на такі ознаки об'єктивної сторони, як місце, час, спосіб вчинення діяння, необхідно їх дослідження і зіставлення з ознаками відповідного складу.

Певна складність кваліфікації за факультативним ознаками об'єктивної сторони полягає у відсутності законодавчої характеристики деяких з них.

Кваліфікація по об'єкту представляється вельми складною. Як зазначалося раніше, в більшості норм законодавства про адміністративні правопорушення не міститься прямої вказівки на безпосередній об'єкт. Досліджуючи фактичні обставини вчиненого діяння, правозастосувач найчастіше позбавлений можливості безпосереднього сприйняття його об'єкта. Складність встановлення безпосереднього об'єкта кваліфікованого діяння в ряді випадків обумовлена відсутністю чіткої правової характеристики родових і безпосередніх об'єктів правопорушень.

У деяких ситуаціях визначальне значення для кваліфікації адміністративного правопорушення має предмет посягання. Вказівка в адміністративно-правовій нормі на предмет або характеристики предмета правопорушення нерідко служить критерієм розмежування

адміністративного правопорушення, злочину і діяння, що не є правопорушенням.

Кваліфікація по суб'єкту має на меті встановлення відповідності ознак, що характеризують особу, яка вчинила діяння, ознакам суб'єкта, що містяться в складі адміністративного правопорушення. Встановлення такої відповідності за загальними ознаками суб'єкта (вік, осудність) складності, як правило, не становить. Однак при кваліфікації діяння за ознаками адміністративного правопорушення зі спеціальним (особливим) суб'єктом виникає задача встановлення у особи, яка вчинила таке діяння, ознак, зазначених у відповідній нормі.

Кваліфікація за суб'єктивною стороною передбачає встановлення відповідності між фактичним змістом психічного ставлення особи до скоєного діяння і ознаками суб'єктивної сторони відповідного складу адміністративного правопорушення.

Вивчення й оцінка поведінки особи в момент вчинення протиправного діяння, а нерідко і до, і після його вчинення, дозволяють особам, що здійснюють провадження у справах про адміністративні правопорушення, виявити зміст інтелектуальних і вольових моментів психічного ставлення особи до кваліфікованого діяння і його наслідків, простежити логіку її мислення, зробити висновок про винність скоєних нею діянь, визначити форму вини і мету вчинення дії, якщо це має значення для кваліфікації.

Відзначимо, що для кваліфікації багатьох адміністративних правопорушень досить встановлення того, що діяння скоєно винно. У більшості випадків форма вини на правову оцінку вчиненого адміністративного правопорушення не впливає. Відсутність ознак провини, передбачених законом про адміністративні правопорушення, тобто встановлення того, що особа, яка вчинила протиправну дію, не мало наміру на її вчинення і не допускала необережності, в подібних ситуаціях оцінюється як випадок, який не є підставою для накладення на особу адміністративного стягнення.

3) Юридичне закріплення результатів кваліфікації.

Уповноважений суб'єкт кваліфікації закріплює результати проведення кваліфікації адміністративного правопорушення у відповідних процесуальних документах – в постанові у справі про адміністративне правопорушення або рішенні (якщо суб'єктом кваліфікації є адміністративна комісія або виконавчий комітет сільської, селищної, міської ради).

Кваліфікація адміністративного правопорушення може привести до таких результатів (висновків):

- наявне адміністративне правопорушення;

- сталося діяння, вчинене у стані необхідної оборони, крайньої необхідності, неосудності тощо;
- маємо справу з діянням, яке через малозначність не становить суспільної небезпеки;
- діяння не має ознак будь-якого адміністративного правопорушення, передбаченого законодавством про адміністративні правопорушення.

У справі про адміністративне правопорушення уповноважений орган (посадова особа) може винести наступні види постанов: про накладення адміністративного стягнення; про застосування заходів впливу, що застосовуються до неповнолітніх; про припинення справи. У разі перегляду справи уповноважений орган за результатами розгляду скарги залишає постанову без зміни, а скаргу без задоволення; скасовує постанову і направляє справу на новий розгляд; скасовує постанову і припиняє справу або змінює міру стягнення в межах, передбачених нормативним актом про відповідальність, з урахуванням того, щоб стягнення не було посилено.

Винесене рішення є обов'язковим і тягне юридичні наслідки.

На цій стадії реалізуються наступні *етапи*:

1) узагальнення результатів, отриманих на попередніх двох стадіях;
2) мотивування кваліфікації;
3) формулювання результатів кваліфікації, тобто винесення відповідної постанови (рішення), в якій міститься інформація, отримана на всіх вищеназваних етапах і стадіях.

Таким чином, для того щоб правильно кваліфікувати те чи інше діяння як адміністративний проступок, необхідно послідовно пройти всі стадії адміністративно-правової кваліфікації з дотриманням процедурних правил її проведення.

Наведені вище наукові позиції та думки щодо стадій і етапів кваліфікації адміністративних правопорушень свідчать про те, що вони повною мірою не реалізовані, до кінця не розроблені, а тому відчутна потреба в подальшому уточненні й удосконаленні певних положень теорії кваліфікації адміністративних правопорушень.

3. Підстави (передумови) та правила кваліфікації адміністративних правопорушень.

Підставою для проведення попередньої кваліфікації є вчинення протиправного, винного діяння особи. Серед найбільш поширених випадків виявлення діяння, яке за зовнішніми ознаками схоже з адміністративним проступком, можна виділити безпосереднє його виявлення суб'єктом кваліфікації або отримання повідомлення про нього в усній або письмовій

формі. Завдання суб'єкта кваліфікувати дане діяння як правопорушення, далі – як адміністративне правопорушення (негативна адміністративно-правова кваліфікація), а потім – як адміністративне правопорушення, що посягає на конкретні суспільні відносини.

Для здійснення правильної кваліфікації адміністративних правопорушень необхідно дотримуватися певних підстав і передумов.

Підстави кваліфікації адміністративних правопорушень – це обставини, що в часі мають існувати на момент початку процесу кваліфікації та прямо стосуються оцінки конкретного діяння. Це певні факти, які вже встановлені та зафіксовані, незмінювані положення, в той час, як передумови кваліфікації – це тільки шлях до них.

Передумовами правильної кваліфікації адміністративних правопорушень є такі вимоги:

- глибоке вивчення та розуміння особою, що застосовує адміністративно-правові норми, засад адміністративного права, зокрема адміністративної відповідальності, та практики його застосування;
- правильне з'ясування та тлумачення змісту нормативно-правового акту, визначення меж дії обраної адміністративно-правової норми в часі, просторі та за колом осіб, а також встановлення всіх її ознак;
- збір і аналіз доказів у справі, повне й усебічне встановлення фактичних ознак вчиненого суспільно небезпечного діяння;
- застосування правил кваліфікації правопорушень, вироблених теорією та практикою, при обґрунтованому поєднанні ознак правопорушення, що встановлені в нормативно-правовому акті, з ознаками вчиненого діяння.

У теорії права, зазвичай, розрізняють дві підстави кваліфікації правопорушень – фактичну та юридичну (нормативну). Ці підстави лише разом забезпечують правильну кваліфікацію. Відповідність між фактичними обставинами справи та юридичними висновками про кваліфікацію залежить від того, наскільки повно та чітко визначено в нормативно-правовому акті ті факти, що повинні бути встановлені, та наскільки об'єктивно, повно й усебічно вони досліджені.

Так, А. Берлач і О. Стороженко до передумов кваліфікації адміністративних правопорушень відносять: а) фактичну передумову – вчинення дій (бездіяльності), які мають зовнішні ознаки адміністративного делікту; б) юридичну передумову – наявність адміністративно-деліктної норми (норм), що передбачає відповідальність за вчинене посягання.

На думку В. Колпакова, однією з передумов кваліфікації адміністративних деліктів є фактичні обставини, за яких вчинені протиправні дії чи бездіяльність. Встановлення цих обставин повинно бути всебічним,

повним, об’єктивним, точним, достовірним та на основі правильного вибору норми.

Фактичну передумову адміністративно-правової кваліфікації можна сформулювати наступним чином: це будь-яка значуща дія чи бездіяльність суб’єкта адміністративно-правових відносин, яка за зовнішніми ознаками може бути схожа навіть на адміністративне правопорушення (проступок); *юридична ж передумова* – це норми права (переважно адміністративно-правові норми), моралі, етики тощо.

Отже, може бути дві передумови кваліфікації адміністративного проступку: фактична – вчинення дії (бездіяльності), що має зовнішні ознаки адміністративного делікту, та юридична – наявність адміністративно-деліктної норми (норм), що передбачає відповідальність за вчинене посягання. При цьому ці передумови взаємопов’язані та не можуть обумовлювати процес кваліфікації окремо одна від одної.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що *передумовою адміністративно-правової кваліфікації* є протиправна дія (бездіяльність), яку надалі ще необхідно кваліфікувати як адміністративне правопорушення (проступок). У цьому випадку таке діяння може насправді виявитись цивільним, кримінальним, дисциплінарним правопорушенням.

При *кваліфікації ж адміністративного правопорушення* передумовою є дія чи бездіяльність, яка апріорі – адміністративне правопорушення (проступок), а суть такої кваліфікації полягає вже у співставленні їх складів з ознаками правопорушень, що передбачені законодавством про адміністративні правопорушення.

Фактична підстава кваліфікації пдміністративного правопорушення – обставини справи, що трапилися насправді, стали відомими уповноваженим органам, набули процесуального закріплення та, внаслідок цього, підлягають правовій оцінці: де, коли, ким, за яких обставин, з використанням яких знарядь (засобів), яким способом вчинено протиправне діяння, які шкідливі наслідки воно потягнуло, ким вчинено, як проявилося суб'єктивне ставлення особи до скоєного тощо.

Проте власне діяння саме по собі не можна вважати підставою кваліфікації. Для того, щоби діяння стало об'єктом уваги органів, які здійснюють кваліфікацію, потрібна наявність доказової інформації про скоєне, тобто відомостей, здобутих законним, процесуальним і обґрунтованим шляхом. Якщо інформація отримана з процесуальними порушеннями, вона не береться до уваги при кваліфікації адміністративного правопорушення.

Під час розслідування та розгляду справи предметом дослідження є значна сукупність обставин, які характеризують вчинене посягання й особу винного. Однак при кваліфікації беруть до уваги лише ті з них, які

відповідають ознакам певного складу адміністративного правопорушення. Неприпустимо звужувати предмет доказування, оскільки це спричиняє помилки й у кваліфікації, особливо за наявності конкуренції норм. Неправильне чи неповне встановлення фактичних обставин справи тягне за собою неправильну кваліфікацію. Діяння кваліфікують виходячи не з того, що фактично вчинено, а з тих доказів, які зібрані по справі. Тож важливо дотримуватися повноти, всебічності й об'єктивності дослідження обставин справи, оскільки це слугує усуненню розриву між скоєним і доведеним.

Водночас правильне та повне встановлення фактичних обставин справи зовсім не обов'язково веде до правильної кваліфікації. Правильність кваліфікації залежить від правильного встановлення не фактичних ознак, а від збігу ознак правильно встановлених фактів і ознак, вказаних у тій чи тій правовій нормі. Отже, правильне встановлення фактичних обставин справи є основою (базою) для кваліфікації адміністративного правопорушення, а не критерієм правильності кваліфікації. Встановлення нових фактичних обставин справи чи визнання недоведеними тих обставин, які раніше вважалися встановленими, є підставою для зміни кваліфікації (якщо такі обставини є ознаками складу адміністративного правопорушення).

З огляду на викладене вище, доходимо висновку, що кваліфікація можлива лише після того, як встановлено фактичні обставини справи, які мають адміністративно-правове значення. По мірі встановлення окремих ознак вчиненого діяння, до остаточного завершення цього процесу, здійснюється лише попередній добір норми, висуваються версії кваліфікації скоєного.

Юридична (нормативна) підстава кваліфікації адміністративного правопорушення – це юридичний склад проступку, що міститься в нормі законодавства про адміністративні правопорушення. Створюючи юридичний склад адміністративного правопорушення, законодавець оголошує певну поведінку особи протиправною, тобто "перетворює" певний тип суспільно небезпечної поведінки на правопорушення певного виду. Лише юридичний склад адміністративного правопорушення дає підстави у процесі застосування правових норм дійти висновку, яке конкретно адміністративне правопорушення вчинила особа.

Водночас у літературі помічаємо різні погляди на юридичну (нормативну) підставу кваліфікації правопорушення. Одні автори визнають за таку підставу склад правопорушення, інші – норми законодавства про адміністративні правопорушення, дехто – склад адміністративного правопорушення та норми законодавства про адміністративні правопорушення разом.

Виходячи з позиції професора В. Навроцького в літературі виділяють основні та додаткові юридичні підстави кваліфікації. Основною юридичною

підставою кваліфікації вважають норму законодавства про адміністративні правопорушення, котра здійснює регламентацію діяння, що піддається оцінці. Водночас тільки норми недостатньо в разі застосування бланкетних норм, при безпосередньому відсиланні до комплексу неправових норм, використанні оцінних понять, за наявності прогалин у праві. У такому разі звертаються до додаткових юридичних підстав кваліфікації, якими можуть бути:

- інші норми законодавства про адміністративні правопорушення (якщо на них прямо вказує відсильна диспозиція чи коли в іншій нормі розтлумачено зміст понять, які використовуються в «основній» нормі);
- нормативні акти інших галузей права;
- норми суспільної моралі, звичаї, правові принципи, загальні уявлення про право (при з'ясуванні змісту оцінних понять, які використовуються в адміністративно-правових нормах);
- акти офіційного тлумачення Конституції України, постанови ПВСУ;
- прецеденти (якщо це відповідає вимогам забезпечення правильного й одноманітного застосування законодавства про адміністративні правопорушення.

Якщо закон змінюється, то можуть виникнути підстави для перекваліфікації діяння. Юридичними підставами перекваліфікації при зміні закону можуть бути:

- зміна в ознаках основного складу адміністративного правопорушення;
- зміни у кваліфікуючих або пом'якшуючих ознаках складу адміністративного правопорушення;
- зміни в санкції статті;
- встановлення спеціальної норми про відповідальність за певне діяння;
- виключення спеціальної норми та повернення до положення, за яким відповідальність за певне діяння передбачена загальною нормою.

Зауважимо, що зміна кваліфікації при зміні законодавства про адміністративні правопорушення не свідчить про те, що раніше припустилися помилки.

Правила адміністративно-правової кваліфікації – це методологічні положення її проведення, які є обов'язковими для уповноваженого суб'єкта кваліфікації на різних етапах і стадіях її проведення. До таких правил необхідно віднести наступні:

1) адміністративно-правова кваліфікація здійснюється в суворій відповідності з основними принципами її проведення;

2) фактичні ознаки вчиненого діяння встановлюються відповідно до законодавства і підлягають обов'язковій фіксації в процесуальних документах (протоколи, постанова, рішення);

3) встановлені фактичні ознаки діяння повинні відповідати ознаками складу адміністративного проступку, закріпленого в конкретній статті акта про адміністративні правопорушення, тобто усі фактичні ознаки вчиненого діяння повинні відповідати юридичним ознакам складу адміністративного правопорушення. Для виключення суб'єктивізму кваліфікація проводиться як формальна констатація збігу зазначених ознак;

4) адміністративно-правова кваліфікація як складова провадження у справах про адміністративні правопорушення проводиться на підставі закону, що діє під час і в місці розгляду справи;

5) вчинене посягання необхідно кваліфікувати відповідно до тієї норми законодавства про адміністративні правопорушення, яка найбільш повно містить його ознаки;

6) ознаки вчиненого адміністративного правопорушення повинні бути розмежовані, відокремлені від суміжних складів правопорушень;

7) за наявністю у вчиненому діянні ознак загальної та спеціальної норм слід застосувати спеціальну норму;

8) кваліфікований склад адміністративного правопорушення має пріоритет (перевагу) щодо основного складу;

9) діяння, при якому заподіяння шкоди додатковому безпосередньому об'єктові посягання є способом, складовою частиною заподіяння шкоди головному об'єктові, кваліфікується як одне правопорушення; діяння, при вчиненні якого шкода додатковому об'єктові заподіюється факультативно, кваліфікується за сукупністю правопорушень;

10) спосіб вчинення адміністративного правопорушення не утворює сукупності правопорушень, якщо він є обов'язковою, необхідною та невід'ємною ознакою певного діяння.

Дотримання цих правил є гарантією правильної, точної та неупередженої кваліфікації адміністративних правопорушень.

Отже, сутнісно кваліфікація адміністративних правопорушень є як константним, так і динамічним явищем. Константність кваліфікації проявляється в тому, що вона втілюється у формулу кваліфікації правопорушень, яка є сталою та непорушною (якщо не буде змінена в передбачених законом випадках). Динамічність кваліфікації полягає в тому, що вона проходить відповідні етапи, здійснюється на певних стадіях, а тому може змінюватися, набувати чи позбавлятися певних цифр і букв у формулі кваліфікації.

Отже, основним змістом процесу кваліфікації адміністративних правопорушень є співставлення ознак скоєного діяння з ознаками складу адміністративного проступку. А оскільки співставляти всю сукупність ознак одночасно в більшості випадків неможливо, то кваліфікація здійснюється послідовно, маючи динаміку. Певні проміжки часу, які відображають якісну

своєрідність тієї або іншої частини процесу кваліфікації утворюють самостійні, але взаємопов'язані та взаємообумовлені стадії та етапи кваліфікації адміністративних правопорушень.

Питання кваліфікації адміністративних правопорушень не завжди вирішуються в правозастосовній практиці однозначно: доволі часто в перебігу адміністративно-правової кваліфікації її суб'єктам доводиться зіштовхуватись з проблемами розмежування суміжних юридичних складів проступків, відмежування їх від кримінальних правопорушень, потребою зміни раніше здійсненої кваліфікації, визначенням правових наслідків кваліфікації тощо.

Завдання (питання) для самоконтролю

1. Надайте характеристику структурі адміністративно-правової кваліфікації.
2. Назвіть обставини, які пом'якшують адміністративну відповідальність.
3. Назвіть обставини, що обтяжують адміністративну відповідальність.
4. Назвіть обставини, що виключають адміністративну відповідальність.
5. Назвіть обставини, які звільняють від адміністративної відповідальності або надають таку можливість.
6. Як співвідносяться між собою стадії та етапи кваліфікації адміністративних правопорушень?
7. Надайте характеристику кожній із стадій кваліфікації адміністративних правопорушень.
8. Які виокремлюють підстави кваліфікації адміністративних правопорушень?
9. Які існують передумови кваліфікації адміністративних правопорушень?
10. Надайте характеристику правилам адміністративно-правової кваліфікації та окресліть їх значення.

Квізові питання

1. До обставин, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення відноситься:

A) щире розкаяння винного;
B) вчинення правопорушення неповнолітньою особою;
C) вчинення правопорушення вагітною жінкою;
D) всі відповіді правильні.

2. Яка із наведених обставин може не визнаватись такою, що обтяжує відповідальність за адміністративне правопорушення:
A) вчинення правопорушення групою осіб;
B) втягнення неповнолітнього в правопорушення;
C) вчинення правопорушення в стані сп'яніння;
D) вчинення правопорушення в умовах стихійного лиха або за інших надзвичайних обставин.

3. Перевірка фактично установлених обставин справи з метою виявлення наявності ознак, що виключають адміністративну відповідальність; що усувають суспільну небезпечність діяння або надають можливість звільнити від відповідальності; що пом’якшують чи обтяжують відповідальність – це один із етапів якої стадії кваліфікації?
A) вибір адміністративно-деліктної норми (норм), зміст якої відповідає скоєному проступку;
B) встановлення відповідності між юридичним складом обраної адміністративно-деліктної норми і юридично значущими ознаками протиправного посягання;
C) юридичне закріплення результатів кваліфікації;
D) немає правильної відповіді.

4. Що із зазначеного не відноситься до правил адміністративно-правової кваліфікації:
A) фактичні ознаки вчиненого діяння встановлюються відповідно до законодавства і підлягають обов'язковій фіксації в процесуальних документах;
B) проводиться на підставі закону, що діє під час і в місці розгляду справи;
C) за наявністю у вчиненому діянні ознак загальної та спеціальної норм слід застосувати загальну норму;
D) кваліфікований склад адміністративного правопорушення має пріоритет (перевагу) щодо основного складу.

РОЗДІЛ ІІ. КВАЛІФІКАЦІЯ ОКРЕМИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Глава 1 Особливості адміністративно-правової кваліфікації правопорушень, які посягають на громадський порядок і громадську безпеку.

Навчальна мета: формування понятійно-категоріального апарату з відповідної теми лекції, а також систематизованих стійких знань здобувачів освіти про особливості юридичного складу та кваліфікації адміністративних правопорушень відповідно до теми лекції.

Виховна мета: сформувати розуміння сутності адміністративно-правової кваліфікації та особливостей визначення елементів складів конкретних адміністративних правопорушень, що допоможе здійснити їх правильну кваліфікацію.

1. Загальна характеристика правопорушень, які посягають на громадський порядок і громадську безпеку.

У загальному розумінні під громадським порядком розуміють урегульовану правовими та іншими соціальними нормами певну частину суспільних відносин, які складають режим життєдіяльності у відповідних сферах, забезпечують недоторканність життя, здоров'я та гідності громадян, власності та умов, що склалися для нормальної діяльності установ, підприємств, організацій, посадових осіб і громадян.

Поняття громадського порядку являє собою категорію, яка складається з трьох основних елементів: зміст громадського порядку; засоби його регулювання; мета встановлення громадського порядку.

В адміністративно-правовій науці громадський порядок визначається в широкому та вузькому розумінні.

Громадський порядок у широкому розумінні – це вся система суспільних відносин, що склалися в даному суспільстві, тобто, це система урегульованих правовими та іншими соціальними нормами суспільних відносин, які складають режим життєдіяльності в державі, забезпечують недоторканість життя, здоров'я та гідності громадян, власності та умов, що склалися для нормальної діяльності установ, підприємств, організацій, посадових осіб і громадян.

Громадський порядок у вузькому розумінні визначається як морально-правовий стан суспільства, при якому компетентні органи виконавчої влади

шляхом поліцейського нагляду забезпечують безпеку і правомірну поведінку громадян в громадських місцях, вільне використання ними своїх прав і свобод, а також упорядження громадських місць, яке сприяє трудовій діяльності та відпочинку громадян.

Громадський порядок у вузькому розумінні характеризується наступною сукупністю ознак:

- громадський порядок встановлюється в громадських місцях, які є різними за призначенням та терміном використання;
- громадський порядок залежить від упорядкування громадських місць;
- громадський порядок залежить від правомірної та моральної поведінки громадян;
- громадський порядок – це морально-правовий стан суспільства, який характеризується ознаками міцності та стабільності.

Зміст громадського порядку тісно переплітається зі змістом *громадської безпеки*, яка являє собою відносини, пов'язані з відверненням або ліквідацією шкідливих для життя і здоров'я людини наслідків, які викликані небезпечною для оточуючих поведінкою людей або дією стихійних сил природи. Відомо, що невиконання своїх взаємних обов'язків учасниками відносин може мати місце за обставин і з причин, які знаходяться за межами їх волі. Порушити нормальний порядок суспільного життя, суспільних відносин, що склалися, створити загрозу безпеці громадян та збереженню їх майна, порушити нормальну діяльність підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян можуть і такі обставини, як стихійні лиха: пожежі, повені, землетруси, епідемії тощо. До шкідливих наслідків можуть призвести непродумані організація вуличного руху, проведення масових заходів і т.ін. Взаємозв'язок цих груп суспільних відносин в тому, що безумовне здійснення суспільних відносин сфери безпеки є обов'язковою умовою реального прояву відносин у сфері громадського порядку. *Необхідно визнати, що складовою частиною змісту громадського порядку є громадська безпека, яка також ґрунтується на суворому виконанні встановлених вимог учасниками відносин з метою попередження та ліквідації шкідливих наслідків стихійних сил природи чи інших небезпечних для суспільства явищ.*

Таким чином, *громадський порядок, особиста безпека та громадська безпека* являють собою органічно взаємопов'язані між собою соціальні явища, які обумовлюють єдність комплексу здійснюваних заходів щодо їх забезпечення та охорони.

Правопорушення, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку, розміщені в главі 14 Особливої частини Кодексу України про адміністративні правопорушення:

- дрібне хуліганство (ст. 173);
- поширювання неправдивих чуток (ст. 173-1);
- вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування (ст. 173-2);
- виготовлення та пропаганда георгіївської (гвардійської) стрічки (ст. 173-3);
- булінг (цькування) учасника освітнього процесу (ст. 173-4);
- стрільба з вогнепальної, холодної метальної чи пневматичної зброї, пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії в населених пунктах і в не відведених для цього місцях або з порушенням установленого порядку (ст. 174);
- порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки (ст. 175);
- куріння тютюнових виробів у заборонених місцях (ст. 175-1);
- здійснення суб'єктом господарювання господарської діяльності без декларації відповідності матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства у сфері пожежної безпеки (ст. 175-2);
- виготовлення, зберігання самогону та апаратів для його вироблення (ст. 176);
- придбання самогону та інших міцних спиртних напоїв домашнього вироблення (ст. 177);
- виготовлення, придбання, зберігання або реалізація фальсифікованих алкогольних напоїв або тютюнових виробів (ст. 177-2);
- розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях або поява у громадських місцях у п'яному вигляді (ст. 178);
- розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв на виробництві (ст. 179);
- доведення неповнолітнього до стану сп'яніння (ст. 180);
- порушення порядку перебування дітей у закладах, у яких провадиться діяльність у сфері розваг, або закладах громадського харчування (ст. 180);
- азартні ігри, ворожіння в громадських місцях (ст. 181);
- заняття проституцією (ст. 181-1);
- порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів щодо захисту населення від шкідливого впливу шуму чи правил додержання тиші в населених пунктах і громадських місцях (ст. 182);
- завідомо неправдивий виклик спеціальних служб (ст. 183);
- несплата аліментів (ст. 183-1);

- ухилення особи від відбування адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт (ст. 183-2);
- невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей (ст. 184).

Виходячи зі змісту положень статей КУпАП, родовим об’єктом даних правопорушень виступають однорідні групи суспільних відносин в сфері забезпечення громадського порядку і громадської безпеки, при цьому кожен із названих об’єктів має самостійне кваліфікуюче значення.

Безпосередній об’єкт — одне або кілька суспільних відносин, яким спричиняється шкода конкретним правопорушенням, що посягає на громадський порядок і громадську безпеку (це можуть бути відносини людської гідності та громадської моралі (ст. ст. 173, 178), спокій громадян (ст. 182), відносини, що склалися в сфері використання пожежної техніки та засобів пожежогасіння (ст. 175)).

В окремих адміністративних правопорушеннях законодавець виділяє ще одну ознаку об’єкта – предмет посягання, який, на відміну від решти видів об’єктів, пов’язаний не з системою суспільних відносин, а з конкретними речами матеріального світу, на які спрямоване правопорушення. Такими предметами виступають:

- пожежна техніка і засоби пожежогасіння (ст. 175), вони бувають стаціонарні (нерухомо змонтовані пожежогасильні установки), пересувні (пожежні автомобілі, автоцистерни, авто драбини, автонасоси, мотопомпи, пожежні потяги, теплоходи, танки, літаки та ін.) і первинні (вогнегасники, гідропомпи (невеликі поршневі насоси), відра, бочки з водою, лопати, шухляди з піском, азбестові полотнини, повстяні мати, повстини, ломи, пилки, сокири);
- тютюнові вироби (ст. ст. 175-1, 177-2) — сигарети з фільтром або без фільтру, цигарки, сигари, сигарили, а також махорка та інші вироби з тютюну чи його замінників;
- самогон чи інших міцні спиртні напої домашнього вироблення (ст.ст. 176 і 177);
- слабоалкогольні напої (ст. ст. 178, 179);
- алкогольні напої (ст. ст. 177-2, 178, 179).

З об'єктивної сторони дана група адміністративних правопорушень характеризується переважно вольовими, активними діяннями, якими всупереч діючим нормам права і моралі порушуються відповідні правила поведінки у сфері громадського порядку та громадської безпеки, що охороняються адміністративними санкціями.

Вона включає передусім такі ознаки, як діяння, його шкідливі наслідки, причинний зв’язок між протиправним діянням і шкідливими

наслідками, що наступили, час, місце, способи та засоби вчинення правопорушення.

Протиправне діяння проявляється у двох формах — дія чи бездіяльність.

Для переважної більшості порушень громадського порядку характерною особливістю є їх вчинення у формі протиправної дії (дрібне хуліганство, поширювання неправдивих чуток, вчинення домашнього насильства, виготовлення, зберігання самогону та апаратів для його вироблення, придбання самогону та інших міцних спиртних напоїв домашнього вироблення, розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях або поява у громадських місцях у п'яному вигляді), рідше у формі бездіяльності (невиконання термінового заборонного припису, невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей).

Для порушень громадської безпеки ситуація протилежна. Більшість проступків вчиняються у формі бездіяльності (різні порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, що проявляються у невиконанні встановлених законом відповідних приписів, початок роботи новоутворених підприємств або початок використання суб'єктом господарювання об'єктів нерухомості без зареєстрованої декларації відповідності матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства у сфері пожежної безпеки, для яких подання такої декларації є обов'язковим), рідше –у формі дії (використання пожежної техніки та засобів пожежогасіння не за призначенням, стрільба з вогнепальної чи холодної метальної зброї в населених пунктах і в не відведених для цього місцях);

Як правило, усі порушення встановлених правил громадського порядку і громадської безпеки є формальними, тобто не передбачають настання шкідливих наслідків як необхідної ознаки складу даних проступків. шкідливі наслідки діяння. Приклад необхідності встановлення цієї кваліфікуючої ознаки передбачений у ст. 173-2, яка передбачає вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру, внаслідок яких була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого.

Інші правові ознаки об’єктивної сторони включаються законодавцем безпосередньо в конструкцію тієї чи іншої правової норми і набувають кваліфікуючого значення. Це ознаки, які стосуються часу, місця, способів та засобів вчинення правопорушення. Так, час вчинення правопорушення має кваліфікуюче значення у ст. 180-1 КУпАП передбачає відповідальність за порушення встановленого законом порядку перебування дітей у закладах, у яких провадиться діяльність у сфері розваг, або закладах громадського харчування. Норма даної статті закону має банкетний характер і відсилає до

положень ст. 20-1 «Особливості перебування дітей у закладах, у яких провадиться діяльність у сфері розваг, або закладах громадського харчування» Закону України «Про охорону дитинства», яка передбачає, що діти віком до 16 років з двадцять другої до шостої години можуть перебувати у закладах, у яких провадиться діяльність у сфері розваг, або закладах громадського харчування лише в присутності принаймні одного з батьків чи іншого законного представника дитини або особи, яка її супроводжує і несе за неї персональну відповідальність. Власники закладів, у яких провадиться діяльність у сфері розваг, або закладів громадського харчування та уповноважені ними особи зобов’язані вживати заходів щодо недопущення у такі заклади з двадцять другої до шостої години дітей до 16 років без супроводження відповідних осіб. Водночас, власники закладів, у яких провадиться діяльність у сфері розваг, або закладів громадського харчування та уповноважені ними особи мають право у період з двадцять другої до шостої години вимагати у відвідувачів таких закладів документи, що підтверджують досягнення ними 16-річного віку.

Найбільш часто в якості кваліфікуючої ознаки правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку, КУпАП встановлює місце їх вчинення. Такими є:

1) громадське місце (ст.ст. 173, 178, 181, 182) — частина (частини) будь-якої будівлі, споруди, яка доступна або відкрита для населення вільно, чи за запрошенням, або за плату, постійно, періодично або час від часу, в тому числі під'їзди, а також підземні переходи, стадіони;

2) місця, де куріння заборонено:

а) законом. Так, ст. 175-1 передбачає відповідальність за куріння тютюнових виробів у таких місцях. Види цих місць визначені у Законі України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення». Зокрема, забороняється куріння тютюнових виробів, а також електронних сигарет і кальянів: у ліфтах і таксофонах; у приміщеннях та на території закладів охорони здоров’я; у приміщеннях та на території навчальних закладів; на дитячих майданчиках; у приміщеннях та на території спортивних і фізкультурно-оздоровчих споруд та закладів фізичної культури і спорту; у під’їздах житлових будинків; у підземних переходах; у транспорті загального користування, що використовується для перевезення пасажирів; у приміщеннях закладів ресторанного господарства; у приміщеннях об’єктів культурного призначення; у приміщеннях органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших державних установ; на стаціонарно обладнаних зупинках маршрутних транспортних засобів. Водночас, забороняється, крім спеціально відведених для цього місць, куріння тютюнових виробів: у приміщеннях підприємств, установ та організацій усіх

форм власності; у приміщеннях готелів та аналогічних засобів розміщення громадян; у приміщеннях гуртожитків; в аеропортах та на вокзалах;

б) рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради.

3) місця, де заборонено споживання пива (крім безалкогольного), алкогольних та слабоалкогольних напоїв, вин столових:

а) законом: у закладах охорони здоров'я, крім споживання столових вин на території санаторіїв у спеціально відведених місцях; у навчальних та освітньо-виховних закладах; у громадському транспорті (включаючи транспорт міжнародного сполучення), на зупинках транспорту, у підземних переходах; у закладах культури; у закритих спортивних спорудах (крім пива у пластиковій тарі); у ліфтах і таксофонах; на дитячих майданчиках; на спортивних майданчиках; у приміщеннях органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших державних установ. На час проведення масових заходів сільські, селищні та міські ради в межах відповідної адміністративної території можуть заборонити або обмежити споживання пива (крім пива у пластиковій тарі), алкогольних, слабоалкогольних напоїв, вин столових;

б) на виробництві (робочі місця, приміщення і території підприємств, установ, організацій) (ст. 179 КУпАП);

Спосіб вчинення проступку є кваліфікуючим для таких його складів.

1) дрібне хуліганство (ст. 173 КУпАП) може бути вчинено такими способами:

а) нецензурна лайка в громадських місцях. Під такою лайкою як правило розуміють сегмент лайливої лексики різних мов, що включає вульгарні, грубі (непристойні) лайливі вирази, часто виражають спонтанну мовну реакцію на несподівану (зазвичай неприємну) ситуацію. Слід відзначити, що у правозастосовній практиці використовується фактична презумпція загальновідомості нецензурної лексики. Цим пояснюється відсутність законодавчого визначення цієї категорії, а також безпосередньої її фіксації в матеріалах справи, проведення в кожному конкретному випадку філологічної, культурологічної та інших експертиз.

б) образливе чіпляння до громадян — це нав'язлива розмова, або інша дія, що навмисне принижує честь і гідність оточуючих громадян. Як спосіб вчинення дрібного хуліганства його слід відрізняти від більш мирного настирливого докучання, яке є ознакою адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 178 (поява в громадських місцях у п’яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль). Образливе чіпляння характеризується зухвалими, нав'язливими діями хулігана, який завдає моральної чи фізичної шкоди іншій особі, незважаючи на протидію потерпілого. Хулігану властива злісність протиправних проявів, їх багаторазова повторюваність, несумісна з моральними засадами потерпілого,

якого подібні дії ображають і принижують. Це може бути: хапання за одяг, насильницьке утримання за руки, демонстративне зривання головного убору, вимога дати цигарку або пускання в обличчя диму від неї, непристойна пропозиція дівчині та інші подібні дії.

в) інші подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян. До таких дій, як правило, відносять: викидання з вікон предметів, що можуть заподіяти шкоду здоров'ю та життю громадян; нанесення непристойних малюнків на тротуари, стіни, паркани, двері чи вчинення написів нецензурного змісту; безпідставне порушення спокою громадян телефонними дзвінками; справляння природних потреб у не відведених для цього місцях; поява у громадському місці в оголеному вигляді; знищення або пошкодження з хуліганських мотивів якого-небудь майна у незначних розмірах тощо;

2) поява в громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль (ст. 178 КУпАП), кваліфікується коли порушник має непристойний зовнішній вигляд, що викликає відразу (брудний, розстебнутий одяг тощо); через сп'яніння особа повністю чи значною мірою втратила орієнтування (безцільно стоїть чи безцільно пересувається з місця на місце, у неї порушена координація рухів, звідси - нестійкість, хитка хода); п'яний повністю безпорадний (непритомний) стан. Водночас, не можна кваліфікувати появу у п’яному вигляді лише за ознаками стану сп’яніння у громадському місці, якщо поведінка особи при цьому не ображає людську гідність і громадську мораль;

3) перебування на роботі в нетверезому стані (ст. 179 КУпАП). Такий стан слід відрізняти від п’яного вигляду, у якому особа може не перебувати, але знаходитись у стані сп’яніння. Нетверезий стан працівника може бути підтверджений як медичним висновком, так і іншими доказами, в тому числі свідками, актом, складеним керівництвом підприємства за участю представників громадськості.

Засоби вчинення правопорушень як кваліфікуюча ознака порушень громадського порядку та громадської безпеки визначені у наступних статтях КУпАП.

1) У статті 174 засобами вчинення проступку виступають:

а) вогнепальна зброя — зброя, у якій снаряд (куля, шріт тощо) приводиться в рух миттєвим звільненням хімічної енергії заряду (пороху або іншої пальної суміші);

б) холодна зброя — предмети та пристрої, конструктивно призначені та за своїми властивостями придатні для неодноразового завдання тяжких (небезпечних для життя у момент спричинення) і смертельних тілесних ушкоджень, дія яких заснована на використанні м'язової сили людини. За конструкцією та способом нанесення тілесних ушкоджень така зброя

розподіляється на: зброю безпосередньої дії (клинкову, неклинкову, комбіновану); зброю опосередкованої дії (метальну);

в) метальна холодна зброя — предмети та пристрої, які призначені для ураження цілі на відстані. Ця зброя розподіляється на: просту метальну холодну зброю (ураження цілі обумовлено її контактом з предметом, який отримав направлений рух внаслідок безпосереднього прикладання до нього м'язового зусилля людини — метальні ножі, сюрікени та ін.); механічну холодну зброю (ураження цілі обумовлено її контактом із снарядом, який отримав направлений рух внаслідок прикладання м'язового зусилля людини до механічного пристрою — луки, арбалети, пращі, тощо);

г) пневматична зброя — це пістолети, револьвери, гвинтівки калібру понад 4,5 міліметра зі швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду, в яких снаряд (куля) приводиться в рух за рахунок стиснутих газів;

ґ) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії.

2) У статті 177-2 засобом вчинення проступку виступає обладнання для вироблення фальсифікованих алкогольних напоїв і тютюнових виробів.

3) У статті 181 такими засобами виступає гральне приладдя (карти, рулетка, «наперсток» та інші);

4) стаття 182 цими засобами визначає:

а) звуковідтворювальну апаратуру;

б) піротехнічні засоби;

в) інші предметі порушення тиші.

Суб’єкт відповідальності за правопорушення у сфері громадського порядку та громадської безпеки є переважно загальним. Водночас, у деяких проступках закон вказує на ознаки їх вчинення спеціальними суб’єктами (ті, яким властиві певні особливості щодо вчинення тих чи інших правопорушень або які не несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах). Ними виступають: 1) особа, стосовно якої винесено терміновий заборонний припис (ст. 173-2 КУпАП); 2) посадові особи (ст.ст. 175, 175-2, 180-1, 182 КУпАП); 3) громадяни-суб'єкти підприємницької діяльності (ст.ст. 175-2, 180-1, 182 КУпАП); 4) майстри, начальники дільниць, змін, цехів та інші керівники (ст. 179 КУпАП); 5) громадяни-власники підприємств чи уповноважені ними особи (ст. 182 КУпАП); 6) батьки або особи, які їх замінюють (ст.ст. 180 і 184 КУпАП); 7) особи, які протягом року притягалися до відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень (ст. ст. 173-2, 175-1, 178, 180-1, 181-1, 182, 184 КУпАП).

Суб’єктивна сторона адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку, характеризується, як правило, виною у формі умислу, хоча в окремих випадках не виключена і

необережна форма вини (особливо це стосується порушень правил пожежної безпеки, невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей).

Мета вчинення правопорушення має кваліфікуюче значення тільки у ст. 176 КУпАП, яка передбачає відповідальність за виготовлення або зберігання без мети збуту самогону чи інших міцних спиртних напоїв домашнього вироблення, виготовлення або зберігання без мети збуту апаратів для їх вироблення. За наявності мети збуту дії правопорушника кваліфікуються за ст. 164-16 КУпАП, а саме зайняття забороненими видами господарської діяльності.

Громадський порядок як стан соціальної урегульованості формується з вольових відносин людей, різноманітних їхніх спільнот (колективів). Ці відносини реалізуються в їхній поведінці, вчинках, діях, взаєминах один з одним, колективом, сім'єю, суспільством, державою. Громадяни на свій розсуд обирають той чи інший варіант поведінки, що в усіх випадках має співвідноситися з інтересами громадського порядку.

Хоча громадянам і «дозволено все, що не заборонено законом», проте держава, надаючи людині волю обрання того чи іншого варіанта поведінки в суспільстві, водночас впливає на поведінку членів суспільства, «підказує» позитивні його форми, встановлюючи відповідні правила в офіційних юридичних нормах.

Складний, комплексний характер сфери громадського порядку і сфери громадської безпеки обумовлює необхідність існування різних способів їхньої охорони. В залежності від специфіки правового регулювання суспільних відносин в розглянутих сферах і характеру заходів, за допомогою яких охороняється громадський порядок і забезпечується громадська безпека, розрізняють наступні способи охорони: адміністративно-правовий, оперативно-розшуковий, кримінально-правовий і цивільно-правовий.

Адміністративно-правова охорона громадського порядку представляє собою виконавчо-розпорядницьку діяльність органів державного управління, що складаються з встановлених обов’язкових правил поведінки, створення необхідних умов для їх виконання, а також здійснення адміністративного нагляду і вжиття заходів впливу.

Слід пам’ятати, що кваліфікація є найважливішою стадією (етапом) правозастосування (діяльності по застосуванню норм законодавства про адміністративні правопорушення). Правильна кваліфікація – необхідна умова законності всієї правозастосовчої діяльності.

2. *Дрібне хуліганство.*

Дрібне хуліганство є одним із найрозповсюдженіших адміністративних правопорушень і має певні особливості кваліфікації, а отже потребує особливої уваги.

Стаття 173. Дрібне хуліганство

Дрібне хуліганство, тобто нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпляння до громадян та інші подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян, -

тягне за собою накладення штрафу від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Об'єктом дрібного хуліганства є суспільні відносини у сфері громадського порядку. Стаття 3 Конституції України визнає людину, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Громадський порядок – це обумовлена потребами суспільства система врегульованих правовими та соціальними нормами відносин, що складаються у громадських місцях в процесі спілкування людей, і яка має на меті забезпечення спокійної обстановки суспільного життя, нормальних умов для праці і відпочинку людей, для діяльності державних органів, а також підприємств, установ та організацій.

Об'єктивна сторона даного правопорушення полягає у 1) нецензурній лайці в громадських місцях, 2) образливому ставленні до громадян та 3) інших діях, що порушують громадський порядок і спокій громадян. Тобто, об'єктивна сторона включає:

- *нецензурну лайку в громадських місцях*, під якою необхідно розуміти найбільш цинічні лайки, що належать, як правило, до сфери статевих відносин, непристойні висловлювання, один із найогидніших різновидів словесної брутальності, що має на меті прояв неповаги як до окремої особи, якщо нецензурна лайка спрямовується на неї безпосередньо, так і до громадськості в цілому;
- *образливе чіпляння до громадян*: докучливу поведінку, пов'язану з образливими діями, що зневажають честь і гідність людини, мають на меті нав'язати в чомусь свою волю особі, проявляються у грубій розв'язній манері. Проявами образливого чіпляння може бути хапання за одяг, насильницьке утримання за руки, демонстративне зривання головного

убору, вимога дати цигарку або пускання в обличчя диму від неї, непристойна пропозиція дівчині, зривання або пошкодження одягу та інші подібні дії. Для всіх цих випадків характерним є ігнорування волі та моралі громадськості, прояви цинічного свавілля спрямованого на норми моралі та права суспільства;

- *інші подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян*: законодавець, враховуючи розмаїття проявів неповаги до особи та суспільства, залишив можливість правоохоронцям кваліфікувати подібні дії, яких об'єднує наслідок – порушення громадського порядку. Конкретними проявами таких діянь є насильницьке вторгнення в громадські місця всупереч забороні певних осіб, які слідкують за порядком; безпідставне порушення спокою громадян телефонними дзвінками, лихослів'я по телефону; співання непристойних пісень; вигуки, свист під час демонстрації кінофільмів; ґвалт, крики з хуліганських мотивів біля вікон громадян у нічний час; справляння природних потреб у не відведених для цього місцях; поява у громадському місці в оголеному вигляді; самовільна без потреби зупинка комунального транспорту; нанесення непристойних малюнків на тротуари, стіни, паркани, двері чи вчинення написів нецензурного змісту; грубе порушення черг, яке супроводжується ображанням громадян та проявленням неповаги до них; знищення; або пошкодження з хуліганських мотивів якого-небудь майна у незначних розмірах тощо.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього правопорушення є місце його скоєння, а саме – громадське місце, яке дістало законодавче визначення як частина (частини) будь-якої будівлі, споруди, яка доступна або відкрита для населення вільно, чи за запрошенням, або за плату, постійно, періодично або час від часу, зокрема під'їзди, а також підземні переходи, стадіони (ЗУ "Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення " від 22.09.2005 р.).

Відмінною особливістю дрібного хуліганства від хуліганства як кримінально караного діяння є те, що воно не має характер грубого порушення громадського порядку, в діях особи відсутня явна неповага до суспільства, не причиняє суттєву шкоду суспільним відносинам, правовим та законним інтересам громадян. Грубе порушення громадського порядку повинно супроводжуватись особливою зухвалістю і винятковим цинізмом, розкриття сутності яких можна знайти в п. 5 постанови пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про хуліганство» від 22 грудня 2006 року.

Хуліганство як злочин кваліфікуються дії, які *грубо* порушують громадський порядок, вчиняються *з мотивів явної неповаги до суспільства*, що супроводжується *особливою зухвалістю* (заподіяння шкоди здоров'ю, знищення майна) *чи винятковим цинізмом* (грубе зневажанням правилами

суспільної моралі). *Неповагою до суспільства* є прагнення особи показати свою зневагу до інших оточуючих її осіб, до існуючих правил і норм поведінки в суспільстві, самоутвердитися за рахунок приниження інших осіб, протиставити себе іншим громадянам, суспільству, державі. Вказана неповага має бути явною, тобто очевидною і безсумнівною для всіх. Додатковим об'єктом кримінального правопорушення може виступати здоров'я особи, авторитет органів державної влади, громадська безпека. У випадках, якщо хуліганство супроводжується тяжкими злочинами проти здоров'я людини, кваліфікуються за сукупністю злочинів, наприклад, хуліганство і умисне нанесення тяжких тілесних ушкоджень (ст.ст. 269 і 121 КК).

Дрібне хуліганство як адміністративне правопорушення не має характеру грубого порушення громадського порядку, яке причинило суттєву шкоду суспільним відносинам, правовим та законним інтересам громадян.

Увага! Не підлягають кваліфікації за ст. 173 КУпАП діяння, які за способом вчинення, іншими ознаками об’єктивної сторони є схожими на дрібне хуліганство (поява у п’яному вигляді у громадських місцях, що ображає людську гідність та громадську мораль (ст. 178 КУпАП); самоправство як самовільне, всупереч встановленому законом порядку, здійснення свого дійсного або гаданого права, що не завдало істотної шкоди громадянам або державним чи громадським організаціям (ст. 186 КУпАП); вчинення домашнього насильства у разі вчинення насильницьких дій до члена сім’ї із порушенням порядку і тиші в громадському місці (ст. 173-2 КУпАП).

Суб’єкт даного правопорушення загальний.

Суб’єктивна сторона дрібного хуліганства характеризується наявністю вини у формі прямого або непрямого умислу. Особа усвідомлює, що її дії протиправні, вона передбачає, що в результаті їх здійснення будуть порушені громадський порядок і прагне до цього. Елементом суб'єктивної сторони дрібного хуліганства є також мотив задоволення індивідуальних потреб самоствердження шляхом ігнорування гідності інших людей.

Якщо хуліганськими діями правопорушника заподіяно майнову шкоду громадянинові, підприємству, установі або організації, то судом під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення має право одночасно вирішити питання про відшкодування винним майнової шкоди незалежно від розміру шкоди, крім випадків, якщо шкоду заподіяно неповнолітнім.

Коли шкоду заподіяно неповнолітнім, який досяг шістнадцяти років і має самостійний заробіток, а сума шкоди не перевищує одного неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, суддя має право покласти на неповнолітнього відшкодування заподіяної шкоди або зобов'язати своєю

працею усунути її. В інших випадках питання про відшкодування майнової шкоди, заподіяної адміністративним правопорушенням, вирішується в порядку цивільного судочинства.

3. Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування.

Відповідно до ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» під домашнім насильством слід розуміти діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Відповідно до ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» насильство за ознакою статі – діяння, спрямовані проти осіб через їхню стать, або поширені в суспільстві звичаї чи традиції (стереотипні уявлення про соціальні функції (становище, обов'язки тощо) жінок і чоловіків), або діяння, що стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, які завдають фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи погрози таких дій, у публічному або приватному житті.

Стаття 173[2]. Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування

Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі його винесення, -

тягнуть за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або адміністративний арешт на строк до семи діб.

Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, -

тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Об'єктом даного правопорушення є суспільні відносини у сфері захисту прав і свобод людини.

Об'єктивна сторона включає в себе наступні діяння:

- вчинення домашнього насильства;
- вчинення насильства за ознакою статі;
- невиконання термінового заборонного припису;
- неповідомлення про місце свого тимчасового перебування.

Слід звернути увагу на те, що адміністративна відповідальність за вчинення домашнього насильства за ст. 173-2 КУпАП настає за вчинення лише 3 із 4 форм домашнього насильства: психологічного, фізичного та економічного. Визначення кожної із цих форм із переліком діянь, які ними охоплюються, зазначені в ст. 1 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Так, *економічне насильство* – форма домашнього насильства, що включає:

- умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними,
- залишення без догляду чи піклування,
- перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації,
- заборону працювати,
- примушування до праці,
- заборону навчатися та
- інші правопорушення економічного характеру.

Психологічне насильство – форма домашнього насильства, що включає:

- словесні образи,
- погрози, у тому числі щодо третіх осіб,
- приниження,
- переслідування,

- залякування,
- інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи,
- контроль у репродуктивній сфері,

якщо такі дії або бездіяльність:

- викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб,
- спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або
- завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

Отже, для кваліфікації психологічного насильства за ст. 173-2 КУпАП важливою складовою є наслідки вчиненого насильства, а також причинний зв'язок між діянням та наслідками.

Фізичне насильство – форма домашнього насильства, що включає:

- ляпаси,
- стусани,
- штовхання,
- щипання,
- шмагання,
- кусання, а також
- незаконне позбавлення волі,
- нанесення побоїв, мордування,
- заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості,
- залишення в небезпеці,
- ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані,
- заподіяння смерті,
- вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Слід звернути увагу, що кваліфікація за ст. 173-2 КУпАП можлива лише, якщо застосування фізичного насильства не спричинило тілесних ушкоджень.

Терміновий заборонний припис – це спеціальний захід щодо протидії домашньому насильству, який виноситься кривднику за заявою постраждалої особи, а також за власною ініціативою працівником уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України за результатами оцінки ризиків строком до 10 діб у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення. Терміновий заборонний припис може містити такі заходи: 1) зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи; 2) заборона на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи; 3) заборона в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою. Поліцейський може застосувати до кривдника будь-який із зазначених

заходів або всі разом. Порушення кривдником передбачених терміновим заборонним приписом заходів кваліфікується за ст. 173-2 КУпАП.

Крім того, кривдник, стосовно якого винесено терміновий заборонний припис, згідно з яким він повинен залишити місце спільного проживання (перебування) з постраждалою особою, зобов'язаний повідомити про місце свого тимчасового перебування уповноважений підрозділ органів Національної поліції України за місцем вчинення домашнього насильства. Неповідомлення кривдником місця свого тимчасового перебування також становить склад ст. 173-2 КУпАП. Слід звернути увагу, що термін повідомлення кривдником про місце свого тимчасового перебування законодавством не визначений, а отже притягнути його за дане порушення до адміністративної відповідальності можна лише після закінчення строку дії термінового заборонного припису.

Суб'єктом може бути особа, якій виповнилось 16 років, і яка вчинила насильство щодо однієї із осіб, визначених в ст. 3 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Так, дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству незалежно від факту спільного проживання поширюється на таких осіб:

1) подружжя;

2) колишнє подружжя;

3) наречені;

4) мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) та інший з подружжя (колишнього подружжя);

5) особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти;

6) особи, які мають спільну дитину (дітей);

7) батьки (мати, батько) і дитина (діти);

8) дід (баба) та онук (онука);

9) прадід (прабаба) та правнук (правнучка);

10) вітчим (мачуха) та пасинок (падчерка);

11) рідні брати і сестри;

12) інші родичі: дядько (тітка) та племінник (племінниця), двоюрідні брати і сестри, двоюрідний дід (баба) та двоюрідний онук (онука);

13) діти подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, які мають спільну дитину (дітей), які не є спільними або всиновленими;

14) опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, які перебувають (перебували) під опікою, піклуванням;

15) прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та прийомні діти, діти-вихованці, діти, які проживають (проживали) в сім'ї патронатного вихователя.

Крім того, дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству поширюється також на інших родичів, інших осіб, які пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, за умови спільного проживання.

Суб'єктивна сторона даного правопорушення характеризується наявністю вини у формі умислу.

4. Булінг (цькування) учасника освітнього процесу

19.01.2019 набув чинності Закон України № 2657-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» (далі – Закон) прийнятий Верховною Радою України 18.12.2018.

Відповідно до Закону були внесені зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) та Закону України «Про освіту» (офіційний текст закону розміщений на веб-ресурсі zakon.rada.gov.ua).

КУпАП доповнено статтею 173^{-4} «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу».

Стаття 173^{-4}. Булінг (цькування) учасника освітнього процесу

Булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого, -

тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин.

Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене групою осіб або повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, -

тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин.

Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене малолітніми або неповнолітніми особами віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, -

тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від п’ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин.

Діяння, передбачене частиною другою цієї статті, вчинене малолітньою або неповнолітньою особою віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, -

тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин.

Неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу -

тягне за собою накладення штрафу від п’ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням до двадцяти процентів заробітку.

Крім цього, внесено зміни:

- до статті 221 КУпАП відповідно до чого підвідомчість щодо розгляду справ про адміністративне правопорушення передбачене статтею 173^{-4} належить судам;

- до статті 255 КУпАП відповідно до чого право складати протокол про адміністративне правопорушення передбачені статтею 173^{-4} мають органи Національної поліції.

- до статті 184 КУпАП, де абзац перший частини третьої доповнено словами та цифрами «крім порушень, передбачених частинами третьою або четвертою статті 173^{-4} цього Кодексу», тобто частина третя цієї статті має такий вигляд:

«Вчинення неповнолітніми віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років правопорушення, відповідальність за яке передбачено цим Кодексом, крім порушень, передбачених частинами третьою або четвертою статті 173^{-4} цього Кодексу, -».

Отже, за адміністративні правопорушення, пов’язані з булінгом (цькуванням) учасника освітнього процесу, вчинені дітьми віком до 16 років відповідальність несуть батьки або особи, які їх замінюють за частинами третьою та четвертою статті 173^{-4} КУпАП.

Якщо розглянути визначення булінгу (цькування) учасника освітнього процесу, передбаченого частиною першою статті 173^{-4} КУпАП та пунктом 3^{-1} частини першої статті 1 Закону України «Про освіту», а саме:

«Булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою

особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого»,

варто зазначити що видами насильства є:

- Психологічне (принизливі погляди, жести, жарти, образливі рухи тіла, міміка обличчя, поширення образливих чуток, ізоляція, ігнорування, погрози, маніпуляції, шантаж тощо);
- Фізичне (штовхання, підніжки, зачіпання, постійні бійки, стусани, ляпаси, «сканування тіла» тощо);
- Економічне (крадіжки, пошкодження чи знищення особистих речей чи одягу, вимагання грошей, їжі тощо);
- Сексуальне (принизливі погляди, жести, жарти, образливі рухи тіла, прізвиська та образи сексуального характеру, зйомки у переодягальнях, поширення образливих чуток, сексуальні погрози, секстинг тощо).

Відповідно до статті 52 розділу VI Закону України «Про освіту» учасниками освітнього процесу є:

- здобувачі освіти;
- педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники;
- батьки здобувачів освіти;
- фізичні особи, які провадять освітню діяльність;
- інші особи, передбачені спеціальними законами та залучені до освітнього процесу у порядку, що встановлюється закладом освіти.

Згідно чинного законодавства:

- малолітня особа – особа віком до 14 років;
- неповнолітня особа – особа віком від 14 до 18 років;
- дитина – особа віком до 18 років.

Сторонами булінгу (цькування) учасника освітнього процесу можуть бути:

1) постраждала особа – дитина / правопорушник – дорослий
2) постраждала особа – дитина / правопорушник – дитина
3) постраждала особа – дорослий / правопорушник – дитина

Також слід наголосити, що такі діяння, які вчиняються із застосуванням засобів електронних комунікацій визначаються як кібербулінг.

Доказами у справі про адміністративне правопорушення щодо булінгу (цькування) учасника освітнього процесу можуть бути:

1) пояснення особи, яку притягують до відповідальності за адміністративне правопорушення, передбачене статтею 173^{-4} КУпАП;
2) пояснення потерпілої особи;
3) пояснення свідків (очевидців);
4) пояснення батьків або осіб, які їх заміняють;

5) пояснення шкільних психологів, соціальних педагогів, педагогів, представників адміністрації закладів освіти та інших учасників освітнього процесу;

6) лист-клопотання керівника закладу освіти;

7) висновки експертів, якщо у результаті вчинення проступку була завдана фізична чи психічна шкода;

8) речові докази (зіпсовані речі, техніка тощо);

9) письмові документи;

10) інформація, збережена на технічних засобах чи засобах електронної комунікації (Інтернет, соціальні мережі, повідомлення тощо);

11) рішення комісії закладу освіти з розгляду випадків булінгу (за наявності).

Зміни до Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (далі – Закон).

Законом визначаються типові ознаки булінгу (цькування), а саме:

- систематичність (повторюваність) діяння;
- наявність сторін - кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності);
- дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

Відповідно до частини третьої статті 26 Закону до повноважень керівника закладу освіти в частині запобігання та протидії булінгу (цькуванню) учасника освітнього процесу належить повідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України та службі у справах дітей про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти. *У разі неповідомлення про такі випадки керівник закладу освіти несе відповідальність відповідно до частини п'ятої статті 173^{-4} КУпАП.* Постраждала особа чи її представник, а також інші учасники освітнього процесу можуть звертатися відразу до уповноважених підрозділів органів Національної поліції України та Служб у справах дітей з повідомленням про випадки булінгу (цькування).

5. Куріння тютюнових виробів у заборонених місцях.

Одним із головних завдань держави є забезпечення здоров'я населення, яке поміж іншим вирішується шляхом встановлення заборони куріння тютюнових виробів у певних місцях, переважно громадських.

Куріння тютюнових виробів взагалі знижує працездатність, збільшує захворюваність, скорочує життя людини. Проте куріння в громадських місцях наносить шкоду здоров'ю не тільки самого курця, а і оточуючих осіб. Саме тому такі дії тягнуть настання відповідальності.

Стаття 175[1]. Куріння тютюнових виробів у заборонених місцях

Куріння тютюнових виробів у місцях, де це заборонено законом, а також в інших місцях, визначених рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради, -

тягне за собою попередження або накладення штрафу від трьох до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Повторне протягом року вчинення порушення, передбаченого частиною першою цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, -

тягне за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Об'єктом цього правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони здоров'я, забезпечення пожежної безпеки та громадського порядку.

Безпосереднім об'єктом правопорушення є норми законодавства (Закону України «Про заходи Щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» від 22.09.2005 р. № 2899-IV), що регламентують попередження куріння тютюнових виробів, зниження рівня їх вживання серед населення, обмеження доступу до них дітей, охорони здоров'я населення від шкоди, що завдається їхньому здоров'ю внаслідок розвитку захворювань, інвалідності, а також смертності, спричинених курінням тютюнових виробів чи іншим способом їх вживання.

Об'єктивна сторона правопорушення полягає у курінні тютюнових виробів у місцях, де це заборонено законом, а також інших місцях, визначених рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради. *Об'єктивна сторона* правопорушення, передбаченого статтею 175-1 КУпАП, вимагає при кваліфікації визначити *спосіб вчинення* правопорушення (куріння), *предмет* вчинення правопорушення, а також *місця куріння*.

Відповідно до Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» від 22.09.2005 № 2899-IV :

курінням тютюнових виробів визначено дії, що призводять до згорання тютюнових виробів, у результаті чого утворюється тютюновий дим, який виділяється в повітря та вдихається особою, яка їх курить;

до тютюнових виробів, окрім сигарет з фільтром або без фільтру, цигарок, сигар, сигарил, відноситься також люльковий, нюхальний,

смоктальний, жувальний тютюн, махорка та інші вироби з тютюну чи його замінників для куріння, нюхання, смоктання чи жування;

до місць, в яких заборонено куріння, віднесено робочі місця та громадські місця, за винятком спеціально для цього відведених місць.

Увага! Оскільки громадський порядок становить систему суспільних відносин, які складаються і розвиваються в громадських місцях, місце вчинення правопорушення є *обов'язковою ознакою об'єктивної сторони протиправного діяння.*

Під робочим місцем необхідно розуміти місце постійного або тимчасового перебування працівника в процесі трудової діяльності. Для кваліфікації правопорушення немає значення, на якому робочому місці знаходить правопорушник : *постійному робочому місці,* - на якому працівник перебуває більшу частину робочого часу (більше 50% або більше 2 годин безперервно); або непостійним робочим місцем вважається місце, на якому працівник перебуває меншу частину (менше 50% або менше 2 годин безперервно).

Якщо робота здійснюється в різних пунктах робочої зони, постійним робочим місцем вважається вся *робоча зона*, яка визначається як простір, обмежений заввишки до 2 м над рівнем підлоги або майданчика, на якому знаходиться місце постійного або непостійного (тимчасового) перебування працівників. (див. Методичні рекомендації для проведення атестації робочих місць за умовами праці, затверджені наказом Міністерства праці від 01.09.1992 р. № 41).

Власник або уповноважені ним особи, чи орендарі відповідних споруд, окремих приміщень зобов'язані відвести *спеціальні місця для куріння,* обладнані витяжною вентиляцією чи іншими засобами для видалення тютюнового диму, а також розмістити наочну інформацію про розташування таких місць та про шкоду, якої завдають здоров'ю людини куріння тютюнових виробів чи інші способи їх вживання. Законом можуть встановлюватися й інші обмеження щодо місць вживання тютюнових виробів.

Громадське місце визначається Законом України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» від 22.09.2005 р № 2899-IV *як частина (частини) будь-якої будівлі, споруди, яка доступна або відкрита для населення вільно, чи за запрошенням, або за плату, постійно, періодично або час від часу, зокрема під'їзди, а також підземні переходи, стадіони*.

Стаття 13 Закону деталізує види громадських місць, в яких забороняється вчиняти правопорушення. Так, забороняється куріння тютюнових виробів, а також електронних сигарет і кальянів: 1) у ліфтах і таксофонах; 2) у приміщеннях та на території закладів охорони здоров’я; 3) у

приміщеннях та на території навчальних закладів; 4) на дитячих майданчиках; 5) у приміщеннях та на території спортивних і фізкультурно-оздоровчих споруд та закладів фізичної культури і спорту; 6) у під'їздах житлових будинків; 7) у підземних переходах; 8) у транспорті загального користування, що використовується для перевезення пасажирів; 9) у приміщеннях закладів ресторанного господарства; 10) у приміщеннях об'єктів культурного призначення; 11) у приміщеннях органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших державних установ; 12) на стаціонарно обладнаних зупинках маршрутних транспортних засобів.

Забороняється, крім спеціально відведених для цього місць, куріння тютюнових виробів: 1) у приміщеннях підприємств, установ та організацій усіх форм власності; 2) у приміщеннях готелів та аналогічних засобів розміщення громадян; 3) у приміщеннях гуртожитків; 4) в аеропортах та на вокзалах.

У місцях та закладах, де куріння заборонено, має бути розміщена наочна інформація, яка складається із графічного знаку про заборону куріння та тексту такого змісту: "Куріння заборонено!". У спеціально відведених для куріння місцях розміщується наочна інформація, яка складається із відповідного графічного знаку та тексту такого змісту: "Місце для куріння. Куріння шкодить Вашому здоров'ю!". Власник, уповноважені ним особи або орендарі відповідних споруд чи окремих приміщень зобов'язані відвести спеціальні місця для куріння, сумарна площа яких не має перевищувати 10 відсотків загальної площі відповідної споруди чи приміщення, обладнані витяжною вентиляцією чи іншими засобами для видалення тютюнового диму, а також розмістити відповідну інформацію.

На час проведення масових заходів сільські, селищні та міські ради в межах відповідної адміністративної території можуть заборонити або обмежити куріння тютюнових виробів.

Відповідно до розділу 8 рішення Одеської міської ради «Про затвердження Правил благоустрою території міста Одеси» від 23.12.2011 р. забороняється куріння тютюнових виробів на робочих місцях та в громадських місцях (за винятком місць, спеціально для цього відведених), а саме: 1) в будівлях, спорудах (їх частинах), доступних або відкритих для відвідування вільно чи за запрошенням, або за плату, постійно, періодично або час від часу, в тому числі під'їздах; 2) у тунелях і підземних пішохідних переходах; 3) на стадіонах; 4) у ліфтах, таксофонах; 5) на територіях закладів освіти, у тому числі дитячих комбінатів, шкіл, вищих та середніх навчальних закладів; 6) на територіях та безпосередньо поряд з територіями дитячих майданчиків, дитячих розважальних атракціонів, майданчиків для відпочинку та дозвілля; 7) у приміщеннях органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших державних установ.

Суб'єктом правопорушення може бути особа, якій виповнилося 16 років.

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується наявністю вини як у формі умислу, так і у формі необережності. Необережність проявляється у незнанні вимог рішення міської, селищної та сільської ради про визначення заборонених для куріння місць.

При кваліфікації правопорушень, вчинених повнолітніми особами, слід враховувати : *по-перше,* характер вчиненого правопорушення, особу правопорушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують та обтяжують відповідальність, що передбачено ст. 33 КУпАП; обставини, що пом'якшують відповідальність (щире розкаяння, вчинення правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання або при збігу тяжких особистих чи сімейних обставин, вчинення правопорушення неповнолітнім; вчинення правопорушення вагітною жінкою або жінкою, яка має дитину віком до одного року).

По-друге, можливість звільнення від адміністративної відповідальності за малозначністю на підставі ст. 22 КУпАП. Як свідчить практика розгляду справ про адміністративні правопорушення за ст. 175-1 , в більшості випадків, осіб, що притягувалася до адміністративної відповідальності, було звільнено від адміністративної відповідальності на підставі ст. 22 КУпАП. Аналіз таких справ дав можливість зробити висновок, що при визначені малозначності адміністративними комісіями виконкомами міських, селищних, сільських рад взято до уваги такі критерії як суспільна шкідливість вчиненого, наявність збитків завданих державі, суспільним інтересам або безпосередньо громадянам. При застосуванні ст. 22 КУпАП, враховувались такі пом'якшуючі обставини як щире каяття. Обтяжуючі обставини при розгляді справ встановлено не було. Окрім того, виходячи з викладеного, при вирішенні питання щодо застосування ст. 22 КУпАП взято до уваги обстановку, в якій вчинено порушення, особу порушника – стан його здоров'я, матеріальне становище, наявність на утриманні малолітніх, неповнолітніх дітей чи недієздатних осіб.

Для інформації! Особи, які здійснюють торгівельну діяльність із порушенням законодавства про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення, несуть відповідальність згідно із статтею 20 Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення».

6. Розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях або поява у громадських місцях у п'яному вигляді.

Зловживання спиртними напоями призводить до погіршення здоров'я та працездатності населення, крім того поява в громадських місцях у п'яному вигляді ображає людську гідність і громадську мораль. Крім того, вживання спиртних напоїв у громадських місцях сприяє розповсюдженню пияцтва серед населення, зокрема у молодіжному середовищу. З метою запобігання негативним наслідкам пияцтва державою передбачена адміністративна відповідальність за розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях або поява у громадських місцях у п'яному вигляді.

Стаття 178. Розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях або поява у громадських місцях у п'яному вигляді

Розпивання пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв на вулицях, у закритих спортивних спорудах, у скверах, парках, у всіх видах громадського транспорту (включаючи транспорт міжнародного сполучення) та в інших заборонених законом місцях, крім підприємств торгівлі і громадського харчування, в яких продаж пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв на розлив дозволена відповідним органом місцевого самоврядування, або поява в громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль, -

тягне за собою попередження або накладення штрафу від одного до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після застосування заходів адміністративного стягнення, -

тягнуть за собою накладення штрафу від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, яка двічі протягом року піддавалась адміністративному стягненню за розпивання пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях або появу в громадських місцях у п'яному вигляді, -

тягнуть за собою накладення штрафу від шести до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до тридцяти годин, або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Об'єктом правопорушення є суспільні відносини у сфері громадського порядку.

Об'єктивна сторона правопорушення полягає у 1) розпиванні спиртних напоїв у громадських місцях і 2) появі в громадських місцях у п'яному вигляді.

Розглянемо особливості їх кваліфікації.

Об'єктивна сторона «розпивання алкогольних напоїв у громадських місцях» полягає виключно в активних діях з вживання пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв (горілки, коньяку, вин, самогону чи інших алкогольних напоїв домашнього виготовлення та ін.). Вживання одеколонів, лосьйонів, політури та інших одурманюючих рідин на спиртовій основі також становлять предмет вчинення правопорушення, тому що не має значення вид ужитого напою, який містив алкогольну складову.

Згідно з Законом «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів», *пиво* - це насичений діоксидом вуглецю пінистий напій, отриманий під час бродіння сусла пивними дріжджами охмеленого. *Безалкогольним пивом* є такою ж напій, але з об'ємною часткою спирту не більше ніж 0,5%, який виходить шляхом діалізу або переривання бродіння, або виробництва пивного сусла з пониженим вмістом речовин у початковому суслі.

Слабоалкогольними напоями вважаються лікеро-горілчані напої міцністю від 1,2 % до 8,5 %, з масовою концентрацією екстрактивних речовин не більше ніж 14 г/100 $см^3$, виготовлений на основі водно-спиртової суміші з використанням інгридієнтів, напівфабрикатів та консерванта, насичений чи ненасичений діоксидом вуглецю. Іноді містять кофеїн чи екстракт гуарани – так звані «енергетичні коктейлі». Особливість впливу таких напоїв пов'язана з тим, що вони містять у собі вуглекислий газ. Він прискорює проходження алкоголю через шлунок і його всмоктування, а через це швидко створюється висока концентрація алкоголю в організмі. В Україні ринок слабоалкогольних напоїв досить насичений, найпопулярнішими є «Ром-Кол», «Джин-Тонік», «Лонгер», енергетичні коктейлі. Такі напої також називають «алкопоп» через їх значну популярність серед молоді (в тому числі, серед неповнолітніх).

Склад адміністративного правопорушення за ч.1 ст.178 буде мати місце тільки у разі розпиття алкогольних напоїв на вулицях, у закритих спортивних спорудах, у скверах, парках, у всіх видах громадського транспорту (включаючи транспорт міжнародного сполучення) та в інших *заборонених законом місцях*, крім підприємств торгівлі і громадського харчування, в яких продаж пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв на розлив дозволена відповідним органом місцевого самоврядування.

При цьому, досягнення певного стану алкогольного сп'яніння є не обов'язковим, що найбільше оспорюється правопорушником під час складання протоколу, оскільки для складу правопорушення достатньо одного факту їх розпивання в місцях, спеціально не встановлених для цього. Саме

тому розливання / знаходження в стаканах чи іншому посуді для пиття рідини, яка має характерний запах та вміст, пляшки від пива (з залишками пени, що свідчить про вживання), ром-коли та інших слабоалкогольних напоїв, вина, горілки з залишками напоїв, а також інші дії, що свідчать про намір вживання (розливання спиртного напою в стакани, відкупорка пляшок, розкладання закуски і т.п.) слід кваліфікувати як правопорушення за ч. 1 ст. 178. Сутність поняття «розпивання» охоплює не тільки сам факт вживання спиртного напою, але й дії, що передують йому (наприклад, розливання спиртного напою в стакани).

Іншим видом дій, які утворюють об'єктивну сторону цього правопорушення, є *поява в громадських місцях* у п’яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль, під якою необхідно розуміти : поведінку особи у стані сп'яніння, яка явно порушує загальновизнані норми (непристойні висловлювання або жести, грубі вигуки, нав'язливе ставлення до громадян тощо); коли порушник має непристойний зовнішній вигляд, що викликає відразу (брудний, мокрий, розстебнутий одяг тощо); через сп'яніння особа повністю чи значною мірою втратила орієнтування (безцільно стоїть чи безцільно пересувається з місця на місце, у неї порушена координація рухів, звідси - нестійкість, хитка хода); п'яний повністю безпорадний (у непритомному стані). Факт появи особи в громадських місцях у такому стані принижує людську гідність, викликає негативну реакцію з боку оточуючих. Внаслідок попрання громадської моралі, яка є складовою громадського порядку, настає правовий наслідок такої поведінки - притягнення відповідної особи до адміністративної відповідальності. До того ж не має значення вид ужитого напою, що містив алкогольну складову.

Суб’єктами адміністративно караного діяння, за ст. 178 КУпАП, є осудні фізичні особи, які досягли 16-річного віку. До осіб у віці від 16 до 18 років, які вчинили зазначене адміністративне правопорушення, застосовуються заходи впливу, передбачені ст. 24-1 КУпАП.

Суб’єктивна сторона правопорушення визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю вини у формі прямого чи непрямого умислу. При цьому для притягнення до адміністративної відповідальності форма провини не має істотного значення. І при навмисній, і при необережній провині порушник має достатньо чітке уявлення про антигромадський, аморальний характер своєї поведінки, про можливі для нього негативні наслідки, що можуть настати у зв'язку з учиненим.

Слід зазначити, що і розпиття спиртних напоїв у заборонених законом місцях, і поява в громадських місцях у п’яному вигляді належать до розряду найбільш поширених порушень громадського порядку.

Увага! При здійсненні провадження у справі про адміністративне правопорушення слід враховувати, що :

- не підлягає притягненню до адміністративної відповідальності особа тільки за сам факт появи у нетверезому стані, у п'яному вигляді у громадському місці, якщо вигляд і поведінка особи при цьому є пристойними;
- для кваліфікації правопорушення за ч. 1 ст. 178 не має значення стан алкогольного сп’яніння, який має особа внаслідок розпиття алкогольних напоїв в громадських місцях;
- процесуальний документ має обов’язково містити відомості про вид громадського місця, де особа розпивала алкогольні напої чи появилася у п’яному вигляді; вид напою, що розпивався із ознаками його належності до пива, слабоалкогольних та алкогольних напоїв; а також спосіб вживання (яким чином розпивався); ознаки п’яного вигляду, які мають ображати людську гідність та громадську мораль.

Якщо *ч. 2 ст. 178 КУпАП* передбачає адміністративну відповідальність *за повторність* протягом року «розпивання» та» «появу» в громадському місці, то за *ч. 3 ст. 178 КУпАП* до адміністративної відповідальності притягується особа *за системність вчинення правопорушення* : яка двічі протягом року піддавалась адміністративному стягненню за розпивання пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях або появу в громадських місцях у п'яному вигляді. Поліцейськими готуються матеріали адміністративної справи, яка супровідним листом надсилається в суд.

У разі розпивання спиртних напоїв неповнолітньої особи разом із батьками, правопорушення кваліфікується за статтею *180 КУпАП, яка встановлює адміністративну відповідальність за* доведення неповнолітнього до стану сп'яніння батьками неповнолітнього, особами, які їх замінюють, або іншими особами. Таким чином, щодо повнолітньої особи поліцейському важлива встановити сам факт розпивання (активного вживання) алкогольних напоїв, то щодо неповнолітнього необхідно встановити стан алкогольного сп’яніння.

Доведення до стану сп’яніння означає спонукання (шляхом особистого прикладу) або психічного чи фізичного примусу неповнолітнього, якому не виповнилося 18 років, до вживання спиртних напоїв, у результаті чого він перебуває в стані сп'яніння. Варто звернути увагу на те, що адміністративна відповідальність за такі дії настає за наявності будь-якого, навіть легкого ступеня сп'яніння неповнолітнього. Проте, якщо неповнолітній систематично втягувався в пияцтво, то винна в цьому доросла особа підлягає кримінальній відповідальності. Якщо неповнолітній перебуває в службовій залежності від особи, яка довела його до стану сп'яніння, то остання також несе кримінальну відповідальність.

Суб’єкт адміністративного проступку – батьки неповнолітнього, особи, що їх замінюють, будь-які інші фізичні осудні особи, які досягли 18-річного віку (спеціальний суб’єкт).

Суб’єктивна сторона правопорушення визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю вини у формі прямого або непрямого умислу.

7. *Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей*

Держава покладає на батьків обов’язки щодо виховання дітей в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини. Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток, забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя тощо. Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, передбачених законодавством обов’язків щодо виховання дітей тягне настання адміністративної відповідальності.

Стаття 184. Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей

Ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов’язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей -

тягне за собою попередження або накладення штрафу від п’ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, -

тягнуть за собою накладення штрафу від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Вчинення неповнолітніми віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років правопорушення, відповідальність за яке передбачено цим Кодексом, крім порушень, передбачених частинами третьою або четвертою статті 173^{-4} цього Кодексу, -

тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від п’ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Вчинення неповнолітніми діянь, що містять ознаки кримінального правопорушення, відповідальність за які передбачена Кримінальним

кодексом України, якщо вони не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, -

тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Невиконання рішення органу опіки та піклування щодо визначення способів участі у вихованні дитини та спілкуванні з нею того з батьків, хто проживає окремо від дитини, -

тягне за собою накладення штрафу від ста до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Діяння, передбачене частиною п'ятою цієї статті, вчинене повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, -

тягне за собою накладення штрафу від ста п'ятдесяти до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та тимчасове обмеження того з батьків, з ким проживає дитина, у праві виїзду за межі України та обмеження у праві керування транспортним засобом - до виконання рішення в повному обсязі.

Умисне порушення встановленого законом обмеження щодо строку перебування дитини за межами України у разі самостійного вирішення питання про тимчасовий виїзд дитини за межі України тим із батьків, з яким рішенням суду визначено або висновком органу опіки та піклування підтверджено місце проживання цієї дитини, -

тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Відповідно до ст.12 ЗУ «Про охорону дитинства» на кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Права та обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини закріплені також в Сімейному кодексі України.

Об'єктом цього правопорушення є суспільні відносити у сфері охорони прав та інтересів дітей.

Об'єктивна сторона правопорушення, передбаченого даною статтею, полягає в:

1) ухиленні батьків або осіб, що їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей;

2) вчиненні неповнолітніми віком від 14 до 16 років правопорушення, відповідальність за яке передбачено КУпАП;

3) вчиненні неповнолітніми діянь, що містять ознаки злочину, відповідальність за які передбачена ККУ, якщо вони не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність;

4) невиконання рішення органу опіки та піклування щодо визначення способів участі у вихованні дитини та спілкуванні з нею того з батьків, хто проживає окремо від дитини;

5) умисне порушення встановленого законом обмеження щодо строку перебування дитини за межами України у разі самостійного вирішення питання про тимчасовий виїзд дитини за межі України тим із батьків, з яким рішенням суду визначено або висновком органу опіки та піклування підтверджено місце проживання цієї дитини.

При кваліфікації діяння за ч. 3 – ч. 4 даної статті важливо враховувати як обов'язкову умову адміністративної відповідальності батьків або осіб, що їх замінюють, наявність причинного зв’язку між вчиненим дитиною правопорушенням та їх діяннями. Так, недоцільним вбачається притягувати до адміністративної відповідальності батьків або осіб, які їх замінюють, які неодноразово звертались за допомогою до уповноважених суб’єктів з питань проблем у вихованні дитини та докладають всіх можливих зусиль до виправлення її протиправної поведінки. Однак, цей процес може не давати миттєвих результатів, а якщо це ще й прийомні батьки або опікуни, то багаторазове притягнення до відповідальності замість реальної допомоги з боку держави, як мінімум, не відповідає принципу справедливості та може спонукати таких осіб розглядати питання щодо повернення дитини під опіку держави.

Суб’єкт правопорушень спеціальний:

1) батьки дитини або особи, що їх замінюють (ч. 1 – ч. 4);

2) один із батьків, з яким рішенням суду визначено або висновком органу опіки та піклування підтверджено місце проживання цієї дитини (ч. 4, ч. 5).

Визначаючи особливості відповідальності батьків та осіб, що їх замінюють, за вчинені дітьми правопорушення, необхідно перш за все з’ясувати питання про те, які особи визнаються батьками та хто виступає особами, які замінюють батьків. Права та обов’язки батьків і дитини ґрунтуються на походженні дитини від них, засвідченому державним органом реєстрації актів цивільного стану (ст. 121 Сімейного кодексу України). При цьому згідно з ч. 3 ст. 52 Конституції України та ст. 24 Закону «Про охорону дитинства» утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу, яка використовує різноманітні форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. Відповідно до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» основними формами влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, визнаються: усиновлення; встановлення опіки та піклування над дітьми; прийомна сім’я;

дитячий будинок сімейного типу; влаштування до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [6]. Отже, до осіб, які замінюють батьків, відносяться: усиновлювачі, опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі. СК України виокремлює також патронат над дітьми [5], однак патронатні вихователі не несуть відповідальність за правопорушення вчинені дітьми.

Слід зазначити, що відповідно до ст. 245 СК України якщо дитина постійно проживає у закладі охорони здоров'я, навчальному або іншому дитячому закладі, функції опікуна та піклувальника щодо неї покладаються на адміністрацію цих закладів.

Однією з форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, виступає інститут фактичних вихователів. Зі змісту статей 260 та 261 СК України випливає, що до фактичних вихователів дитини можна віднести: вітчима, мачуху; осіб, які не є родичами дитини, наприклад, дитина на прохання родичів тимчасово перебуває у цих осіб; чоловіка (жінку), з яким матір (батько) дитини перебуває у фактичних шлюбних відносинах; чоловіка (дружину) вихователя в дитячих будинках сімейного типу, прийомного батька в прийомних сім’ях, один із подружжя опікуна (піклувальника), усиновлювача. Правовий статус фактичного вихователя чітко не врегульований, відповідно відсутні в законі підстави застосування санкцій до фактичного вихователя у разі вчинення дитиною правопорушення. Отже, бабусі, дідусі, інші родичі та знайомі, які тимчасово на прохання батьків доглядають за дітьми, не можуть визнаватись особами, що замінюють батьків.

Таким чином, суб’єктами відповідальності за правопорушення, вчинені дітьми, виступають: батьки, усиновлювачі, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі дитячого будинку сімейного типу, адміністрація навчально-виховних закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, адміністрація навчальних та лікувальних закладів, які зобов’язані здійснювати нагляд за дітьми.

Звертає на себе увагу той факт, що в переважній більшості випадків притягнення батьків до відповідальності за вчинені дітьми правопорушення до відповідальності притягують саме матір, що свідчить про розповсюдженість ґендерних стереотипів щодо ролі батьків у вихованні дітей. В даному випадку державна ґендерна політика має бути спрямована на руйнування застарілих стереотипів та формування відповідального материнства і батьківства.

Суб’єктивна сторона правопорушення характеризується наявністю вини як у формі умислу, так і у формі необережності.

Завдання (питання) для самоконтролю

1. Назвіть діяння, які входять до об’єктивної сторони дрібного хуліганства.
2. Яка факультативна ознака об’єктивної сторони становиться обов’язковою при кваліфікації дрібного хуліганства?
3. Які форми домашнього насильства існують? Які з них тягнуть настання адміністративної відповідальності?
4. За невиконання якого спеціального заходу щодо протидії домашньому насильству настає адміністративна відповідальність?
5. Хто можу бути суб’єктом вчинення домашнього насильства?
6. Якими нормативно-правовими актами визначено місця, в яких забороняється куріння тютюнових виробів?
7. Назвіть місця, у яких категорично забороняється куріння тютюнових виробів.
8. Назвіть діяння, що включає в себе об’єктивна сторона правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст.178 КУпАП.
9. Склад правопорушення, передбаченого ст.178 КУпАП, є формальним чи матеріальним?
10. Чи завжди поява в громадських місцях у нетверезому стані тягне настання адміністративної відповідальності? Чи має при цьому значення вид напою, що вживався особою?
11. Чи однаковою є відповідальність батька та матері батьків за виховання, навчання і розвиток дитини?
12. Наведіть приклади обов’язків батьків, за невиконання яких їх може бути притягнуто до адміністративної відповідальності?

Квізові питання

1. Об’єктивна сторона дрібного хуліганства полягає у…:

A) нецензурній лайці в громадських місцях;

B) образливому ставленні до громадян;

C) інших діях, що порушують громадський порядок і спокій громадян;

D) всі відповіді правильні.

2. Адміністративна відповідальність за вчинення домашнього насильства не настає у разі вчинення…

A) фізичного насильства;

B) психологічного насильства;

C) сексуального насильства;

D) економічного насильства.

3. Ст.173-2 КУпАП передбачає настання адміністративної відповідальності за?

A) всі варіанти відповідей правильні;

B) вчинення домашнього насильства;

C) невиконання термінового заборонного припису;

D) неповідомлення про місце свого тимчасового перебування.

4. Що із зазначеного не відноситься до правил адміністративно-правової кваліфікації:

A) фактичні ознаки вчиненого діяння встановлюються відповідно до законодавства і підлягають обов'язковій фіксації в процесуальних документах;

B) проводиться на підставі закону, що діє під час і в місці розгляду справи;

C) за наявністю у вчиненому діянні ознак загальної та спеціальної норм слід застосувати загальну норму;

D) кваліфікований склад адміністративного правопорушення має пріоритет (перевагу) щодо основного складу.

5. Забороняється, крім спеціально відведених для цього місць, куріння тютюнових виробів у…

A) аеропортах та на вокзалах;

B) ліфтах;

C) приміщеннях закладів охорони здоров'я;

D) під’їздах житлових будинків.

6. В якому нормативно-правовому акті міститься визначення поняття «громадське місце»?

A) Конституція України;

B) Кодекс України про адміністративні правопорушення;

C) Кримінальний кодекс України;

D) Закон України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення».

7. Об'єктивна сторона правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст.184 КУпАП включає в себе…

A) ухилення батьків або осіб, що їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей

B) вчиненні неповнолітніми віком від 14 до 16 років правопорушення, відповідальність за яке передбачено КУпАП;

C) вчиненні неповнолітніми діянь, що містять ознаки злочину, відповідальність за які передбачена ККУ, якщо вони не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність;

D) всі наведені варіанти відповідей є вірними.

8. Під появою в громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль, необхідно розуміти…

A) поведінку особи у стані сп'яніння, яка явно порушує загальновизначені норми (непристойні висловлювання або жести, грубі вигуки, нав'язливе ставлення до громадян тощо);

B) коли порушник має непристойний зовнішній вигляд, що викликає відразу (брудний, мокрий, розстебнутий одяг тощо)

C) через сп'яніння особа повністю чи значною мірою втратила орієнтування (безцільно пересувається з місця на місце, у неї порушена координація рухів, звідси – нестійкість, хитка хода)

D) всі наведені варіанти відповідей є правильними.

Глава 2 Особливості адміністративно-правової кваліфікації інших правопорушень, розповсюджених в адміністративній діяльності поліцейських.

Навчальна мета: формування понятійно-категоріального апарату з відповідної теми лекції, а також систематизованих стійких знань здобувачів освіти про особливості юридичного складу та кваліфікації адміністративних правопорушень, які розповсюджені в адміністративній діяльності поліцейських.

Виховна мета: сформувати розуміння сутності адміністративно-правової кваліфікації та особливостей визначення елементів складів конкретних адміністративних правопорушень, що допоможе здійснити їх правильну кваліфікацію.

1. Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах.

Небезпека здоров'ю населенню існує не лише на виробництві, а й у повсякденному житті. Одну із головних загроз являють наркотичні засоби та психотропні речовини, протидія незаконному обігу яких – одна із важливих задач нашої держави.

Відповідальність за правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин передбачено поміж іншим в ст.44 КУпАП.

Стаття 44. Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах.

Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах -

тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до шістдесяти годин, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Особа, що добровільно здала наркотичні засоби або психотропні речовини, які були у неї в невеликих розмірах і які вона виробила, виготовила, придбала, зберігала, перевозила, пересилала без мети збуту,

звільняється від адміністративної відповідальності за дії, передбачені цією статтею.

Примітка. Невеликий розмір наркотичних засобів та психотропних речовин визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу.

Об'єкт – суспільні відносини у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (*безпосередній об'єкт*) та здоров'я населення (*родовий об'єкт*).

Такі відносини регулюються законами України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» від 15.02.1995 р., «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від 15.02.1995 р. та іншими відповідними нормативно-правовими актами.

Предмет – наркотичні засоби і психотропні речовини в невеликих розмірах.

Списки наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів згруповані в список особливо небезпечних наркотичних засобів, обіг яких заборонено й список особливо небезпечних психотропних речовин, обіг яких заборонено та відповідно таблиці I-IV в Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України № 770 від 6 травня 2000 р (далі – Перелік). Перелік та зміни до нього затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу і публікуються в офіційних друкованих виданнях.

Наркотичні засоби – це включені до Переліку речовини природного чи синтетичного походження, препарати, рослини, які становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними, зокрема, гашиш, марихуана, опій, кокаїн. Зловживання наркотичними засобами призводить до захворювання на наркоманію.

Психотропні речовини – це включені до Переліку речовини природного чи синтетичного походження, препарати, природні матеріали, які здатні викликати стан залежності та чинити депресивний або стимулюючий вплив на центральну нервову систему або викликати порушення сприйняття, або емоцій, або мислення, чи поведінки і становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними, зокрема ЛСД, мескалін,

тетрагідроканабінол. Зловживання психотропними речовинами спричиняє захворювання на токсикоманію.

Наступною ознакою предмету даного правопорушення, яка перш за все є кваліфікуючою, є невеликий розмір наркотичного засобу або психотропної речовини, який визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу (тобто *Міністерством охорони здоров'я України* відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 267). *Таблиці невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів,* психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу, затверджені *наказом МОЗ України від 01.08.2000 № 188* (в ред. 19.06.2015 р.).

Так, наприклад, відповідно до наказу МОЗ України № 188 від 01.08.2000 «Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу» адміністративна відповідальність за незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання канабісу наставатиме, якщо його розмір не перевищує 5,0 г, героїну - 0,005 г, кодеїну - 0,2 г, кокаїну - 0,02 г, макової соломи - 50,0 г, трамадолу - 0,5 г.

Розміри наркотичних засобів визначені на підставі існуючої практики боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів та з урахуванням існуючої міжнародної практики, що базується на визначеній добовій дозі (definite daily dose) за даними Міжнародного комітету з контролю за наркотиками ООН.

Для прикладу, сьогодні серед споживачів наркотичних засобів набув популярності *канабіс* : (цілі або різного ступеня подрібнення будь-які частини рослини роду коноплі або їх суміш, за винятком власне дозрілого насіння, незалежно від того, піддавались вони екстракції, деструкції, гниттю чи враженню пліснявою (невеликий розмір до 5 г.); макова солома аналогічно(до 50 г.); героїн (до 0,005); кокаїн до 0,02 г, морфін до 0,03; трамадол – до 0,5 г.); опій - сік снотворного маку, що згорнувся, у тому числі медичний, який містить хоча б один наркотичний алкалоїд або їх суміш (у тому числі за наявності інших речовин (до 0,1 г).

Щодо психотропних речовин, що найбільш розповсюджені серед споживачів, амфетамін (невеликий розмір становить до 0,15 г; барбітал до 5 г, глютетимід до 2,5; діазепамдо 0,1; медазепам до 0,2; метамфетамін до 0,15; оксазепам до 0,5; феназепам до 0,01; фенобарбітал до 1,0.

Увага! Вміст наркотичного засобу або психотропної речовини та її розмір встановлюються висновком експерта. Для встановлення виду, назв,

властивостей і розміру наркотичного засобу чи психотропної речовини, необхідні спеціальні знання. Тому у справах даної категорії обов'язково має бути висновок експерта.

Отже, *предметом вчинення адміністративного правопорушення* за ч.1 ст.44 є включені в таблицю наркотичні засоби, психотропні речовини, що на сьогодні знаходяться в Україні в незаконному обігу. Якщо вага визначеної добової дози становить показник, що відповідає в таблиці великим та особливим великим розмірам, особа, яка вчинила дані дії, підлягає не адміністративній відповідальності, а кримінальній (ч. 1. ст. 309 Кримінального кодексу України). Також кримінальна відповідальність передбачається ст.307 і у випадку, якщо незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання здійснюється *з метою збуту*.

Увага! Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачене статтею 44 КУпАП, настає, якщо це порушення за своїм характером не тягне за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності.

Суб'єкт даного правопорушення загальний.

Суб'єктивна сторона даного правопорушення передбачає прямий умисел, при цьому в особи не повинно бути мети збуту зазначених речовин.

Про умисел на збут наркотичних засобів чи психотропних речовин може свідчити:

- відповідна домовленість з особою, яка придбала ці засоби чи речовини;
- наявність сировини для їх виготовлення;
- особа сама наркотичні засоби або психотропні речовини не вживає, але виготовляє і зберігає їх тощо.

З *об'єктивної сторони* дане правопорушення може відбуватися у формі:

- незаконного виробництва;
- незаконного придбання;
- незаконного зберігання;
- незаконного перевезення;
- незаконного пересилання

наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах.

Під виробництвом наркотичних засобів та (або) психотропних речовин слід розуміти усі дії, пов'язані з серійним одержанням наркотичних засобів, психотропних речовин з хімічних речовин та (або) рослин, включаючи відокремлення частин рослин або наркотичних засобів, психотропних речовин від рослин, з яких їх одержують.

Під придбанням наркотичних засобів та (або) психотропних речовин слід розуміти їх купівлю, отримання в обмін на інші товари або речі, прийняття як оплати за надані послуги, позику, подарунок або сплату боргу, привласнення знайденого, збирання маку чи конопель, а так само залишків цих рослин на пожнивних площах після завершення збирання врожаю.

Слід зазначити, що громадяни мають право придбавати за медичними показаннями за рецептом лікаря лише наркотичні засоби або психотропні речовини, включені до таблиць II і III Переліку.

Зберігання наркотичних засобів та (або) психотропних речовин – це фактичне володіння наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх перебування у певному місці. Відповідальність за зберігання наркотичних засобів або психотропних речовин настає незалежно від його тривалості.

Перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів – це їх переміщення у межах території України.

Для визнання перевезення незаконним не має значення, чи є особа власником або користувачем транспортного засобу, а також спосіб транспортування, відстань, на яку перевезено зазначені засоби й речовини, та місце їх зберігання.

Порядок перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на території України, а також порядок оформлення необхідних для цього документів встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Фізичні особи мають право перевозити наркотичні засоби і психотропні речовини, придбані за призначенням лікаря, за наявності та на підставі рецепта, виданого закладом охорони здоров'я.

Від перевезення наркотичних засобів і психотропних речовин потрібно відрізняти їх перенесення з одного місця в інше, при якому транспорт не використовується. Перенесення необхідно розглядати як одну з форм зберігання цих засобів і речовин.

Пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів здійснюється шляхом відправки наркотичних засобів, психотропних речовин за допомогою пошти, багажем, якою-небудь людиною, іншим шляхом. При цьому пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів у поштових (у тому числі міжнародних) відправленнях забороняється. Пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів як гуманітарної допомоги забороняється, за винятком випадків надзвичайного стану, якщо наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори направляються у відповідні регіони України за окремим рішенням Кабінету Міністрів України.

Правопорушення вважається вчиненим з моменту відправлення посилки, багажу, листа з наркотичними засобами чи психотропними речовинами незалежно від того, отримав їх адресат чи ні.

Отже, *основними ознаками* правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів або психотропних речовин, які мають значення для їх правильної кваліфікації та розмежування адміністративних правопорушень від кримінальних – це показники кількості наркотичних засобів або психотропних речовин, а також наявність мети їх збуту. Для настання адміністративної відповідальності необхідна наявність наркотичних засобів або психотропних речовин в невеликих розмірах та відсутність мети збуту.

2. Дрібне викрадення чужого майна.

Відповідно до Закону України від 2 червня 2005 року №2635-IV "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення", який набув чинності з 30 червня 2005 року відбулася декриміналізація дрібного викрадення приватного майна. Адже побудова правової, демократичної держави вимагає декриміналізації діянь, які нездатні заподіювати істотну шкоду об'єктам кримінально-правової охорони. Крім того, конституційне проголошення, що всі суб'єкти права власності рівні перед законом (ст. 13) та законодавче закріплення, що Україна створює рівні умови для розвитку всіх форм власності та їх захисту ч. 5 ст. 2 Закону України "Про власність" вимагали від законодавця нових підходів до захисту права власності, а саме установлення однакових умов відповідальності за викрадання чужого майна будь-якої форми власності. Якщо раніше адміністративна відповідальність за крадіжку на суму, яка є меншою від встановленої законодавством, наступала лише при викраденні державного та колективного майна (а за всі крадіжки приватного майна винні особи повинні були нести кримінальну відповідальність незалежно від суми завданих збитків), то нині немає значення те, кому належало викрадене майно, оскільки у КУпАП застосовується єдиний термін «чуже майно».

В 2005 році відбулася декриміналізація дрібного викрадення приватного майна. Однак, ці зміни в законодавстві України викликали хвилю сперечань та обурення. Основним із аспектів дискусій було цінове підвищення розміру викраденого. Тоді в 2009 році Верховною Радою України були прийняті зміни, найбільш принциповою новацією яких слід вважати не стільки корекцію обсягу відповідальності, як перевизначення «дрібного» стосовно викрадення чужого майна. Якщо відповідно до КУпАП за редакцією 2005 року дрібна крадіжка завершувалася на сумі в 907,5 грн. (у 2009 році), після чого слідувала крадіжка в розумінні статті 185 Кримінального кодексу України з установленою там відповідальністю, то за редакцією 2009 року — 60,5 грн., а з прийняттям нового Податкового

кодексу України (далі – ПКУ) дрібна крадіжка завершується на сумі 94,1 грн. (у 2011 р.).

Для вірної кваліфікації правопорушення за ст. 51 КУпАП «Дрібне викрадення чужого майна» необхідно визначитися із складом даного правопорушення.

Об'єктом адміністративного правопорушення за ст.51 КУпАП є суспільні відносини в сфері власності. Відповідно до ст. 41 Конституції України, кожен має право володіти, користуватись і розпоряджатись своєю власністю. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. За суб'єктом носія права власності чинне законодавство виокремлює : а) право власності українського народу; б) право державної власності; в) право комунальної власності; г) право колективної власності (зокрема, підприємств, громадських організацій та інших об'єднань громадян); д) право приватної власності, зокрема, право спільної власності подружжя, членів сім'ї, осіб, що ведуть селянське (фермерське) господарство; е) право власності інших держав, їхніх юридичних осіб, спільних підприємств та міжнародних організацій.

Предметом адміністративного правопорушення за ст.51 КУпАП є чуже майно, вартість якого на момент вчинення правопорушення не перевищує 0,2 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, *яке не перебуває у власності чи законному володінні особи і яким вона заволоділа незаконним шляхом.*

Предметом правопорушення є майно, яке має певну вартість і є чужим для винної особи: речі (рухомі й нерухомі), грошові кошти, цінні метали, цінні папери тощо, а також право на майно та дії майнового характеру. Розмір майна, яким заволоділа винна особа в результаті вчинення відповідного злочину, визначається лише вартістю цього майна, яка виражається у грошовій оцінці. Вартість викраденого майна визначається за роздрібними (закупівельними) цінами, що існували на момент вчинення злочину, а розмір відшкодування завданих правопорушенням збитків — за відповідними цінами на час вирішення справи в суді. За відсутності зазначених цін на майно його вартість може бути визначено шляхом проведення відповідної експертизи.

Чужим слід визнавати майно, яке не перебуває у власності чи законному володінні винного. Так, не є власниками майна колективних підприємств, підприємств, які засновані на власності об'єднань громадян, акціонерних товариств члени (акціонери) цих підприємств, об'єднань і товариств, тому незаконне заволодіння ними таким майном утворює склад відповідного правопорушення проти власності. Проте, слід пам'ятати, що не є чужим для кожного з подружжя, а отже не може визнаватися предметом адміністративного правопорушення проти власності майно, яке нажите

подружжям під час шлюбу і яке знаходиться у спільній сумісній власності подружжя. Водночас роздільне майно подружжя (яке належало кожному з подружжя до одруження, одержане ним під час шлюбу в дар чи в порядку успадкування, або належить йому за шлюбним контрактом, а також речі індивідуального користування, за винятком коштовностей і предметів розкоші) є власністю кожного з них, отже неправомірне заволодіння ним одним із членів подружжя утворює склад відповідного адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 51 КУпАП. Таким, що перебуває у спільній власності, слід визнавати також майно, набуте в результаті спільної праці членів сім'ї, якщо інше не передбачено письмовою угодою між ними. Крім того, необхідно звернути увагу на те, що не є чужим для осіб, які ведуть сільське (фермерське) господарство, майно такого господарства, оскільки воно належить їм на праві сумісної власності. Виняток з цього становлять випадки, коли майно такого господарства розділено між такими особами відповідно до укладеної між ними угоди або якщо ними утворено сільське (фермерське) господарство у формі юридичної особи. Тобто предметом дрібного викрадення може бути лише майно, що не належить винному і є для нього чужим. Тому таємне вилучення своєї речі із чужого володіння не є викраденням.

Основною ознакою об'єктивної сторони, яка впливає на кваліфікацію правопорушень та відмежування адміністративного правопорушення від кримінальних правопорушень за статтями 185 та 190 КК України (Крадіжка та Шахрайство), *є вартість викраденого чужого майна.* Яким же чином визначається розмір викраденого майна, щоб дане викрадення могло кваліфікуватись як дрібне?

Відповідно до статті 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення, викрадення чужого майна вважається дрібним, якщо *вартість такого майна* на момент вчинення правопорушення не перевищує *0,2 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян*.

Для інформації! Відповідно до п.5 підрозділу 1 Розділу XX ПКУ, якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV цього Кодексу для відповідного року, тобто повинна дорівнювати 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, - для будь-якого платника податку.

Законом України «Про Державний бюджет на 2017 рік» встановлено, що розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб становить з 1 січня –1600 грн. Таким чином, розмір податкової соціальної пільги у 2017 р. становить 50% від 1600 грн., тобто 800 грн. Отже, адміністративна відповідальність за ст.51 КУпАП наставатиме у разі викрадення майна на суму до 160 грн. (0,2*800). Слід врахувати, що межа дрібного викрадання залежить від розміру податкової соціальної пільги, яка щорічно буде збільшуватися. При цьому максимальна сума дрібної крадіжки визначена на весь поточний рік, незалежно від зміни розміру прожиткового мінімуму протягом року.

Що стосується об’єктивної сторони дрібного викрадення чужого майна, то вона полягає у вчиненні наступних діянь: 1) крадіжки; 2) шахрайства; 3) привласнення; 4) розтрати.

Крадіжкою визнається таємне викрадення чужого майна.

Таємним визнається таке викрадення, здійснюючи яке винна особа вважає, що робить це непомітно для потерпілих чи інших осіб : за відсутності будь-яких осіб (власників, володільців майна, осіб, під охороною яких воно перебуває, очевидців тощо); у присутності потерпілого або інших осіб (наприклад, ці особи спостерігають за діями винного на певній відстані), але сам винний не усвідомлював цього моменту і вважав, що діє таємно від інших осіб; у присутності потерпілого або інших осіб, але непомітно для них (наприклад, кишенькова крадіжка); у випадку, коли воно вчинюється у присутності потерпілого чи інших осіб, які через свій фізіологічний чи психічний стан (сон, сп'яніння, малолітство, психічне захворювання тощо) не усвідомлюють факту протиправного вилучення майна: не можуть правильно оцінити і зрозуміти зміст, характер і значення дій винного; вилучення чужого майна особою, яка не була наділена певною правомочністю щодо викраденого майна, а за родом своєї діяльності лише мала доступ до цього майна (комбайнер, сторож, стрілець воєнізованої охорони та ін.).

Загалом, викрадення чужого майна може вчинятися декількома способами.

Шахрайство є заволодінням майном або придбанням права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. В результаті шахрайських дій потерпілий – власник, володілець, особа, у віданні або під охороною якої знаходиться майно, добровільно передає майно або право на майно винній особі. Обман (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин) чи зловживання довірою (недобросовісне використання довіри потерпілого) при шахрайстві застосовуються винною особою з метою викликати у потерпілого впевненість у вигідності чи обов’язковості передачі їй майна або права на нього. Отже, обов’язковою ознакою шахрайства є добровільна передача потерпілим майна чи права на нього. Слід мати на увазі, що коли потерпіла особа через вік, фізичні чи

психічні вади або інші обставини не могла правильно оцінювати і розуміти зміст, характер і значення своїх дій або керувати ними, передачу нею майна чи права на нього не можна вважати добровільною. Якщо особа заволодіває чужим майном, свідомо скориставшись чужою помилкою, виникненню якої вона не сприяла, та за відсутності змови з особою, яка ввела потерпілого в оману, вчинене також не може розглядатись як шахрайство. Крім того, якщо обман або зловживання довірою були лише способом отримання доступу до майна, а саме вилучення майна відбувалося таємно чи відкрито, то склад шахрайства відсутній. Такі дії слід кваліфікувати відповідно як крадіжку.

Вчинення дрібного викрадення чужого майна шляхом привласнення полягає у протиправному і безоплатному вилученні (утриманні, неповерненні) винним чужого майна, яке знаходилось у його правомірному володінні, з наміром надалі обернути його на свою користь чи користь третіх осіб. У результаті привласнення чужого майна винний починає незаконно володіти і користуватись вилученим майном, поліпшуючи безпосередньо за рахунок викраденого своє матеріальне становище.

В свою чергу розтрата передбачає незаконне і безоплатне витрачання (споживання, продаж, безоплатну передачу, обмін, передачу в рахунок погашення боргу тощо) винним чужого майна, яке йому ввірене чи перебувало в його віданні. В результаті розтрати винний поліпшує майнове становище інших осіб шляхом безпосереднього споживання ними незаконно вилученого майна, позбавлення їх за рахунок витрачання такого майна певних матеріальних витрат, збільшення доходів інших осіб. Таким чином, привласнення та розтрата характеризуються умисним протиправним і безоплатним оберненням чужого майна на свою користь чи на користь іншої особи. При привласненні ці повноваження використовуються для обернення винною особою майна на свою користь, а при розтраті — на користь інших осіб, зокрема це може бути відчуження майна іншим особам для споживання, як подарунок чи товар, в обмін на інше майно тощо.

Об’єктивна сторона правопорушення поміж іншим характеризується ознакою повторності (у випадку її наявності). В червні 2009 року в ст. 51 КУпАП з’явилась ч.2, яка передбачає адміністративну відповідальність у випадку повторного протягом року вчинення дрібного викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати. Проте, повторне викрадення майна слід розрізняти від продовжуваного викрадення. Так, повторність буде відсутня, коли особа вчиняє два або більше тотожних викрадень майна, об’єднаних єдиним протиправним наміром. Інколи суди помилково кваліфікують за ознакою повторності дії винних осіб, що складаються із ряду тотожних дій (які здійснювалися одним способом) та з самого початку охоплювалися єдиним наміром і мали загальну мету незаконного вилучення майна або заволодіння ним.

Суб'єктом правопорушення може бути особа, якій виповнилося 16 років.

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується прямим умислом і корисливою метою.

3. Порушення правил тримання собак і котів.

В нашій країні особи доволі часто заводять домашніх тварин, переважно собак та котів, проте не завжди знають про те, що існують певні правила щодо їх утримання, за порушення яких може наставати адміністративна відповідальність.

З метою запобігання виникненню та поширенню зооантропонозних інфекцій серед людей місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування затверджують правила утримання тварин у домашніх умовах, виділяють і облаштовують на територіях населених пунктів місця для їх вигулювання, забезпечують відлов, тимчасове утримання та регулювання чисельності бродячих тварин.

Конкретні правила тримання собак і котів встановлюються Законом України «Про захист тварин від жорстокого поводження» та органами місцевого самоврядування індивідуально. Так, відповідно до Правил утримання тварин у місті Одесі підприємства, установи, організації і громадяни-власники собак, котів і хижих тварин зобов'язані суворо дотримуватись санітарно-гігієнічних норм.

Умови утримання тварин повинні задовольняти їх природні потреби в їжі, воді, сні, рухах, контактах із собі подібними, у природній активності та інші потреби. Кількість тварин, що утримуються, обмежується можливістю забезпечення їм умов утримання. Місце утримання тварин повинно бути оснащене таким чином, щоб забезпечити необхідні простір, температурно-вологісний режим, природне освітлення, вентиляцію та можливість контакту тварин із природним для них середовищем. Утримання тварин у дитячих закладах допускається за умови забезпечення постійного догляду за тваринами.

Особа, яка утримує домашню тварину, зобов'язана: забезпечити домашній тварині необхідні умови, що відповідають її біологічним, видовим та індивідуальним особливостям; дотримуватися санітарно-гігієнічних норм експлуатації жилого приміщення, де утримується домашня тварина (місце постійного утримання), та норм співжиття.

Ці правила встановлені з метою як захисту самих тварин, так і охорони прав і законних інтересів оточуючих власника тварин осіб. Адже недотримання встановлених правил утримання собак і котів може призводити до завдання шкоди як життю та здоров’ю домашніх улюбленців,

так і життю та здоров’ю оточуючих власника тварин осіб, благоустрою населених пунктів та ін. Порушення правил тримання собак і котів тягне настання адміністративної відповідальності згідно зі ст.154 КУпАП.

Стаття 154. Порушення правил тримання собак і котів

Тримання собак і котів у місцях, де це заборонено відповідними правилами, чи понад установлену кількість, чи незареєстрованих собак, або приведення в громадські місця, або вигулювання собак без поводків і намордників (крім собак, у реєстраційних свідоцтвах на яких зроблено спеціальну відмітку) чи в невідведених для цього місцях -

тягне за собою попередження або накладення штрафу на громадян від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і попередження або накладення штрафу на посадових осіб - від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, що спричинили заподіяння шкоди здоров'ю людей або їх майну, а так само повторне протягом року вчинення порушення з числа передбачених частиною першою цієї статті -

тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією тварин і на посадових осіб - від чотирьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Об'єктом даного адміністративного проступку є суспільні відносини у сфері забезпечення санітарно-епідеміологічної безпеки, житлових прав громадян, житлово-комунального господарства та благоустрою (родовий), що виникають у зв'язку з утриманням тварин та поводженням із ними фізичних та юридичних осіб (безпосередній).

Об'єктивна сторона правопорушення виражається у таких формах (формальні склади):

1) тримання собак і котів у місцях, де це заборонено відповідними правилами;

Дозволяється утримувати:

- домашніх тварин – у квартирах, де проживає кілька сімей, - лише за письмовою згодою всіх мешканців квартири. При цьому не дозволяється утримувати домашніх тварин у місцях загального користування;
- домашніх тварин – у "зоокутках" дитячих, освітніх, наукових, санаторно-курортних і оздоровчих закладів – з дозволу відповідного органу за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення, та центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини;
- домашніх тварин – у вільному вигулі на ізольованій, добре огородженій території (в ізольованому приміщенні) на прив'язі або без неї;

- домашніх тварин – юридичними особами: для охорони – в обладнаних приміщеннях або на прив'язі; для дослідної мети – у вольєрах, біологічних клініках (віваріях) або в розплідниках;
- собак – без поводків і намордників під час оперативного використання правоохоронними органами, собак спеціального призначення, а також собак під час муштри, на полюванні, на навчально-дресирувальник майданчиках.

2) тримання собак і котів понад установлену кількість;

Кількість тварин, що утримуються фізичною чи юридичною особою, обмежується можливістю забезпечення їм належних для їх утримання умов. При цьому утримання тварин не повинно порушувати права осіб, які мешкають поруч, шляхом утворення неприємних запахів, створення звукового та іншого впливу в порушення діючого санітарно-епідеміологічного законодавства.

3) тримання незареєстрованих собак;

Під реєстрацією домашніх тварин слід розуміти систему обліку тварин, яку здійснює орган місцевого самоврядування, шляхом присвоєння тварині індивідуального номера та внесення відповідної інформації до загальної електронної бази домашніх тварин.

Реєстрація проводиться одноразово (протягом 30 діб з моменту отримання тварини) і вважається дійсною протягом усього життя тварини.

Обов’язкову реєстрацію здійснює спеціально уповноважене міською радою підприємство, яке зобов’язане ознайомити власника з Правилами утримання тварин (факт ознайомлення з документами підтверджується підписом власника тварини).

4) приведення в громадські місця, або вигулювання собак без поводків і намордників (крім собак, у реєстраційних свідоцтвах на яких зроблено спеціальну відмітку);

Власники собак та інших тварин мають право:

- виводити собак з жилих та інших приміщень, а також ізольованих територій в загальні двори або на вулицю тільки на короткому повідку (не більше 1,2 м), а тих, які належать до категорії потенційно небезпечних порід, в наморднику, з обов’язковим забезпеченням безпеки людей;
- транспортувати тварин усіма видами транспорту загального користування відповідно до правил транспортування тварин у даному виді транспорту, при обов’язковому забезпеченні безпеки людей;
- вигулювати собак в місцях, спеціально відведених та облаштованих для цієї мети, без поводків та намордників.

5) вигулювання собак в невідведених для цього місцях.

Особи, які утримують домашніх тварин, зобов’язані супроводжувати їх під час з’явлення поза місцями їхнього постійного утримання. Однак,

забороняється супровід собак потенційно небезпечних порід та таких, які визнані небезпечними, особам, яким не виповнилося 18 років, психічно хворим або фізично неспроможним керувати твариною. Супроводжувати домашню тварину може особа, яка досягла 14-річного віку. Особа, яка супроводжує тварину, зобов'язана забезпечити: безпеку оточуючих людей і тварин, а також майна від заподіяння шкоди супроводжуваною домашньою твариною; безпеку супроводжуваної домашньої тварини; безпеку дорожнього руху при проходженні з домашньою твариною біля транспортних шляхів і при їх переході шляхом безпосереднього контролю за її поведінкою. При супроводженні домашніх тварин не допускається залишати їх без нагляду.

Кваліфікаційною ознакою цих діянь є спричинення заподіяння шкоди здоров'ю людей або їх майну (матеріальний склад).

Для кваліфікації адміністративного правопорушення за ст. 154 КУпАП *мають бути встановлено факти порушень правил утримання домашніх тварин,* а також *правил вигулу собак і котів, що затверджуються рішеннями органів місцевого самоврядування* на підставі вимог Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21.02.2006 № 3447-IV.

Зокрема, ст. 7 Закону встановлює, що *умови утримання тварин* повинні відповідати їх біологічним, видовим та індивідуальним особливостям; задовольняти їх природні потреби в їжі, воді, сні, рухах, контактах із собі подібними, у природній активності та інші потреби. Місце утримання тварин повинно бути оснащено таким чином, щоб забезпечити необхідні простір, температурно-вологісний режим, природне освітлення, вентиляцію та можливість контакту тварин із природним для них середовищем.

Підприємствам, організаціям, установам утримання собак, котів і хижих тварин допускається за погодженням з відповідною ветеринарною установою та за умови реєстрації в КП «Центр ідентифікації тварин» і укладання договору на їх утримання.

Відповідно до Правил тримання собак, котів і хижих тварин у населених пунктах,затверджених спільним наказом Держжитлокомунгосп України, Мінагропром України, МОЗ України від 17.06.1980 року, власники собак, котів і хижих тварин зобов'язані:

а) щороку реєструвати (перереєстровувати) собак, котів і хижих тварин віком від двох місяців і старше. При первинній реєстрації собак, котів і хижих тварин їх власникам *видаються реєстраційні посвідчення і правила їх тримання, а на собак, крім того, і номерні знаки.* Номерний знак собаки прикріплюється до її ошийника. Новопридбані собаки, коти і хижі тварини повинні бути зареєстровані в 5-денний строк;

б) щороку доставляти собак, а у випадках, коли ветеринарна служба визнає за необхідне, - також і котів, у ветеринарну установу для огляду, імунізації проти сказу і лікувально-профілактичних обробок;

в) повідомляти протягом 5 днів ветеринарну установу, що обслуговує даний населений пункт, про придбання собаки, кота чи хижої тварини, а також про переїзд з ними в інший населений пункт;

г) тримати сторожових собак на прив'язі і спускати їх з прив'язі лише в закритих дворах, що виключають можливість втечі; про наявність собак застерігати написом;

д) не допускати, щоб собаки і коти забруднювали квартири, сходові площадки та інші місця загального користування в будинках, дворах і на вулицях; прибирати в усіх випадках екскременти тварин.

є) регулювати приплід собак і котів;

ж) здавати старих і зайвих собак і котів на пункти відлову;

з) про захворювання собаки, кота чи хижої тварини негайно повідомляти ветеринарну установу;

і) у випадках падежу собак, котів чи хижих тварин негайно повідомляти ветеринарну установу і здавати трупи тварин, реєстраційні посвідчення, а на собак - і номерні знаки за вказівкою установи;

к) негайно повідомляти заклади охорони здоров'я і ветеринарної служби про випадки укусу або травмування собакою, котом чи хижою твариною людини або свійської тварини, а також доставляти у ветеринарну установу собак і котів, які покусали людей чи тварин або заподіяли їм травми, для огляду і карантинування протягом 10 днів, а покусаних тварин - для огляду і лікування.

В разі, коли неможливо доставити вказаних тварин, повідомляти про них пункти відлову для ловлі і доставки їх у ветеринарну установу.

Власникам собак і котів дозволяється :

а) виводити собак з жилих та ізольованих приміщень, а також ізольованих територій в загальні двори або на вулицю (з обов'язковим забезпеченням безпеки людей) тільки на короткому повідку і в намордник, крім собак дрібних порід, на яких у реєстраційних посвідченнях зроблено відповідну відмітку;

б) перевозити собак і котів усіма видами громадського транспорту з додержанням правил, діючих на даному виді транспорту, при обов'язковому забезпеченні безпеки людей;

в) вигулювати собак на пустирях, задніх дворах і в інших місцях, спеціально відведених для цієї мети житлово-комунальними організаціями або виконавчими комітетами місцевих Рад народних депутатів.

Забороняється :

а) тримати собак, котів і хижих тварин незареєстрованими;

б) продавати собак, котів і хижих тварин у невстановлених місцях;
в) тримати собак і котів у місцях загального користування (коридорах, підвалах, на сходових площадках, горищах тощо);
г) приводити собак і котів у приміщення магазинів, їдалень, на дитячі майданчики, бульвари, пляжі, парки, сквери, сади та інші місця загального користування;
д) купувати, продавати, а також перевозити всіма видами транспорту собак в інші населені пункти без ветеринарного свідоцтва з відміткою про проведену імунізацію проти сказу;
є) жорстоко поводитись з собаками, котами і хижими тваринами, залишати бездоглядними або безцільно знищувати їх;
ж) викидати трупи собак, котів і хижих тварин або закопувати їх у землю.

Суб'єкт адміністративного проступку - як громадяни, так і посадові особи.

Суб'єктивна сторона правопорушення визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю вини у формі прямого чи непрямого умислу.

Слід пам’ятати, що кваліфікація є найважливішою стадією (етапом) правозастосування (діяльності по застосуванню норм законодавства про адміністративні правопорушення). Правильна кваліфікація – необхідна умова законності всієї правозастосовчої діяльності. В даній главі увага зосереджена на особливостях кваліфікації лише деяких (найбільш розповсюджених або найбільш складних для кваліфікації) адміністративних правопорушень, особливості кваліфікації інших відводиться на самостійну підготовку.

4. Непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця.

Правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління, завдають шкоди багатьом сферам суспільних відносин, негативно впливаючи на процес діяльності суб'єктів публічної адміністрації. Встановлений порядок управління охоплює систему суспільних відносин, що забезпечують нормальну діяльність державного апарату, інших державних і недержавних організацій у сфері управління, а також чітке дотримання у цій сфері спеціальних правил (у т.ч. техніко-юридичних, режимного характеру та ін.).

Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління, містяться у главі 15 КУпАП та умовно поділяються на

такі групи: у сфері громадського порядку і громадської безпеки; у сфері судоустрою, діяльності органів досудового слідства та прокурорського нагляду; у сфері додержання законодавства щодо порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій; у сфері ухилення від виконання вимог, що пред'являються органами влади та самоуправство; у сфері додержання правил адміністративного нагляду; у сфері додержання правил дозвільної системи; у сфері додержання правил паспортної системи та реєстрації актів цивільного стану; у сфері дотримання прикордонного режиму; у сфері виконання правил перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства і транзитного проїзду через територію України; у сфері виконання військового обов'язку; у сфері інформації та державної таємниці.

Стаття 185. Злісна непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця

Злісна непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського при виконанні ним службових обов'язків, а також вчинення таких же дій щодо члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця у зв'язку з їх участю в охороні громадського порядку -

тягне за собою накладення штрафу від восьми до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Об'єктом даного адміністративного правопорушення є суспільні відносини у сфері забезпечення громадського порядку та суспільної безпеки, також у сфері державного управління, врегульовані зокрема Законами України «Про Національну поліцію», «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», «Про статут гарнізонної та вартової служб Збройних сил України».

Безпосереднім об'єктом правопорушення є діяльність органів поліції, громадських формувань з охорони громадського порядку, військовослужбовців в галузі охорони громадського порядку.

Відповідальність за злісну непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського **є *проявом правового захисту поліції з боку держави,*** яка надала поліції особливі повноваження для забезпечення громадського порядку та громадської безпеки.

Об'єктивна сторона аналізованого правопорушення виражається в злісній, тобто свідомо несумлінній, зловмисній відмові коритися законному розпорядженню або вимозі працівника поліції або інших осіб, які охороняють

громадський порядок. Злісна непокора також може виражатися в зухвалій, тобто образливій, брутальній формі, що свідчить про явну неповагу правопорушника до посадових осіб, що охороняють громадський порядок (формальний склад).

Об'єктивна сторона правопорушення складається з двох частин:

- полягає у злісній непокорі законному розпорядженню або вимозі поліцейського при виконанні ним службових обов'язків;
- а також вчинення таких самих дій щодо члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця у зв'язку з їх участю в охороні громадського порядку.

Для кваліфікації правопорушення важливо встановити спосіб вчинення правопорушення (злісної непокори). *Злісна непокора* законному розпорядженню або вимозі поліцейського проявляється в тому, що особа вперто не бажає виконувати розпорядження або дотримуватись вимоги поліцейського, які пред'являються особі на підставі повноважень, визначених законодавством України, Законом України «Про Національну поліцію» зокрема. При цьому, вперте небажання правопорушника може знаходити прояв у нецензурній лайці в бік правоохоронця, цинічних висловах та жестах, спробі уникнути місця події, хватанні поліцейського за формений одяг, грубій відмові проїхати в підрозділ поліції для встановлення обставин.

Під виконанням обов'язків по охороні громадського порядку слід розуміти: несення постової чи патрульної служби, підтримання порядку під час демонстрацій, мітингів, інших масових заходів, при ліквідації наслідків аварії, стихійного лиха, дії по припиненню або запобіганню порушень громадського порядку, затриманню порушника тощо.

У диспозиції ст. 185 КУпАП передбачено, що вимоги працівника поліції повинні бути законними, тобто пред'явленими під виконання ним службових обов'язків. Про перебування його при виконанні службових обов'язків мають свідчити установлена форма одягу, нагрудний знак, а також пред'явлення відповідного посвідчення. *Вимоги поліцейських є законними* тільки у тому випадку, якщо вони обґрунтовуються законодавчою правовою нормою. Відповідно до ст.23 Закону України «Про Національну поліцію», поліція припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення; здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події; припиняє насильство в сім 'ї; здійснює контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, режиму радіаційної безпеки.

На підставі визначених Законом повноважень *поліцейський має право вимагати* в особи як припинення протиправних дій, так і пред'явлення

особою документів, що посвідчують особу, та/або документів, що підтверджують відповідне право особи; пересування особи; зупинки транспортних засобів, залишення місця і обмеження доступу на визначену територію, дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб.

Повноваження *членів громадських формувань* з охорони громадського порядку і державного кордону визначено у Законі України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22.06.2000 р. № 1835-Ш. Видами громадських формувань з охорони громадського порядку є зведені загони громадських формувань, спеціалізовані загони (групи) сприяння поліції та Державній прикордонній службі України, асоціації громадських формувань тощо. У сфері охорони громадського порядку ГФзОГП надають допомогу органам Національної поліції щодо забезпечення громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні адміністративним проступкам і злочинам; інформування органів та підрозділів Національної поліції про вчинені або ті, що готуються, злочини, місця концентрації злочинних угруповань; виявлення та розкриття органами Національної поліції злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягань, шляхом сприяння;участі в забезпеченні безпеки дорожнього руху та боротьбі з дитячою бездоглядністю і правопорушеннями неповнолітніх.

Права військовослужбовців у сфері підтримання громадського порядку визначено у Законі України «Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України» від 24.03.1999 р. № 55О-XIV.

Склад правопорушення є формальним, тобто воно вважається закінченим з моменту виникнення злісної непокори законним розпорядженням або вимогам визначених у диспозиції статті осіб.

Як свідчить судова практика, протоколи про адміністративні правопорушення за статтями 185^1,185^2 КУпАП складаються неякісно через відсутність законодавчого визначення поняття «громадський порядок», «збори», «мітинг», «вуличний похід», «демонстрація», «пікетування». Такі визначення містяться лише в науково-практичних коментарях.

Суб'єктом цього правопорушення є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку (загальний суб'єкт).

Суб'єктивна сторона правопорушення визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю вини у формі умислу.

Важливо! При кваліфікації правопорушення за статтею 185 КУпАП слід також мати на увазі, що адміністративна відповідальність за названою статтею настає при відсутності застосування фізичної сили з боку винної особи. У разі заподіяння тілесних ушкоджень будь-якої степені тяжкості,

умисного нанесення ударів, побоїв, дії правопорушника кваліфікуються як кримінальні правопорушення.

Погроза застосування насильства під час вчинення опору, що полягає у висловлюваннях або діях про наміри винної особи застосувати насильство до працівника поліції, у зв'язку з виконанням ним інших службових обов'язків також передбачає відповідальність за нормами Кримінального кодексу.

Тому слід чітко відмежовувати поняття активної поведінки при злісній непокорі від опору представникові влади, працівникові правоохоронного органу, під час виконання ним службових обов'язків,що передбачає кримінальну відповідальність за статтею 342 КК України. При опорі, така протидія обов’язково поєднується із вчиненням дій, які безпосередньо спрямовані на фізичний контакт з особою, що виконує покладені на неї обов’язки, на застосування до неї фізичної сили, але не на вчинення насильства. Злісну непокору утворюють дії, які не пов’язані саме з фізичним впливом на потерпілого. Як зазначається у постанові Пленуму Верховного Суду «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров’я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів» від 26.06.1992 № 8*, злісною непокорою* слід вважати:

- відмову від виконання наполегливих, неодноразово повторених законних вимог чи розпоряджень поліцейського при виконанні ним службових обов’язків, члена громадського формування з охорони громадського порядку чи військовослужбовця у зв’язку з їх участю в охороні громадського порядку
- або відмова, виражена у зухвалій формі, що свідчить про явну зневагу до осіб, які охороняють громадський порядок.

Практика притягнення осіб до адміністративної відповідальності за статтею 185 КУпАП свідчить про достатню кількість недоліків, допущених поліцейськими при складанні протоколів про адміністративні правопорушення, на які належним чином реагують суди. У разі вчинення особою дій, які відповідно до статті 185 КУпАП кваліфікуються як злісна непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського, в обов’язковому випадку складається протокол про адміністративне правопорушення, який з іншими матеріалами справи про адміністративне правопорушення розглядається судом.

При розгляді справи про правопорушення, передбачене статтею 185, відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду, судді зобов'язані перевіряти правильність складення протоколу про адміністративне правопорушення, наявність пояснень особи, яка притягається до

відповідальності, та свідків правопорушення, даних, що характеризують цю особу, зокрема, чи притягалась вона раніше до адміністративної відповідальності протягом року. У разі відсутності зазначених даних матеріал підлягає поверненню органу Національної поліції для належного оформлення.

Також, відсутність в протоколі про адміністративне правопорушення вказівки на нормативний документ, який дозволяє поліцейському давати законні розпорядження (акт, юридично рівнозначний наказу, що виражений у категоричній формі) та висувати законодавчо обґрунтовані вимоги, є підставою для закриття провадження по справі, у зв'язку з відсутністю складу адміністративного правопорушення за ст. 185 КУпАП.

5. Порушення правил адміністративного нагляду.

Для попередження вчинення правопорушень важлива роль у здійсненні адміністративно-юрисдикційної діяльності належить реалізації адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, порушення правил якого тягне настання адміністративної відповідальності.

Стаття 187. Порушення правил адміністративного нагляду

Порушення правил адміністративного нагляду особами, щодо яких встановлено такий нагляд, а саме:

1) неявка за викликом органу Національної поліції у вказаний термін і ненадання усних або письмових пояснень з питань, пов'язаних з виконанням правил адміністративного нагляду;

2) неповідомлення працівників органу Національної поліції, які здійснюють адміністративний нагляд, про зміну місця роботи чи проживання або про виїзд за межі району (міста) у службових справах;

3) порушення заборони виходу з будинку (квартири) у визначений час, який не може перевищувати восьми годин на добу;

4) порушення заборони перебування у визначених місцях району (міста);

5) нереєстрація в органі Національної поліції -

тягнуть за собою накладення штрафу від трьох до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дії, передбачені частиною першою цієї статті, якщо вони вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, -

тягнуть за собою накладення штрафу від десяти до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку, а в разі, якщо за обставинами справи з урахуванням особи порушника

застосування цих заходів буде визнано недостатнім, - адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Об'єктом даного правопорушення є суспільні відносини у сфері встановлення та здійснення адміністративного нагляду за окремими категоріями раніше судимих осіб. Адміністративний нагляд – це система тимчасових примусових профілактичних заходів спостереження і контролю за поведінкою окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі, що здійснюються органами Національної поліції. Адміністративний нагляд встановлюється з метою запобігання вчиненню правопорушень окремими особами, звільненими з місць позбавлення волі, і здійснення виховного впливу на них.

Об'єктивна сторона даного правопорушення, полягає у порушенні зазначених у диспозиції статті правил адміністративного нагляду.

Необхідно звернути увагу на тому, що правила адміністративного нагляду встановлені Законом України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» для всіх осіб, відносно яких встановлений адміністративний нагляд, а обмеження встановлюються індивідуально для кожної особи судовим рішенням.

Порушення правил адміністративного нагляду кваліфікується за ч.2 ст. 187 КУпАП, якщо особа після останнього притягнення до адміністративної відповідальності за порушення правил адміністративного нагляду протягом року знову порушила встановлені щодо неї правила адміністративного нагляду.

Стаття 9 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» від 01 грудня 1994 р. визначає, що особи, щодо яких встановлено адміністративний нагляд, зобов'язані вести законослухняний спосіб життя, не порушувати громадського порядку і дотримуватися таких правил: а) прибути у визначений установою виконання покарань термін до обраного ними місця проживання і зареєструватися в органі Національної поліції; б) з'являтися за викликом поліції у зазначений термін і давати усні та письмові пояснення з питань, пов'язаних з виконанням правил адміністративного нагляду; в) повідомляти працівників поліції, які здійснюють адміністративний нагляд, про зміну місця роботи чи проживання, а також про виїзд за межі району (міста) у службових справах; г) у разі виїзду в особистих справах з дозволу поліції в інший населений пункт та перебуванні там більше доби, зареєструватися в місцевому органі Національної поліції.

До осіб, щодо яких встановлено адміністративний нагляд, за постановою суду можуть бути застосовані частково або у повному обсязі такі обмеження: а) заборона виходу з будинку (квартири) у визначений час, який не може перевищувати восьми годин на добу; б) заборона перебування у

визначених місцях району (міста); в) заборона виїзду чи обмеження часу виїзду в особистих справах за межі району (міста); г) реєстрація в поліції від одного до чотирьох разів на місяць. Всі перераховані склади об’єктивної сторони – формальні. Наведені обмеження становлять вичерпний перелік і встановлюються судом з урахуванням поведінки особи та піднаглядного, характеру вчинених ним злочинів, способу його життя, сімейного стану, кола знайомих тощо.

Заборона виходу з будинку, квартири у визначений час полягає в тому, що піднаглядний зобов'язаний протягом установленого йому часу (*не більше 8-ми годин поспіль*) невідлучно знаходитися в будинку (квартирі) за місцем постійного проживання. Час такої заборони має обиратися таким чином, щоб виключити вільне пересування особи в години доби, найбільш придатні для вчинення правопорушень, і навпаки, створити додаткові можливості для позитивного впливу на піднаглядну особу членів сім’ї, рідних, представників громадськості тощо. Зрозуміло, заборону залишати будинок (квартиру) для піднаглядного слід встановлювати на час, вільний від роботи чи навчання в закладі освіти, і не включати час, необхідний для поїздки і повернення з роботи чи навчання. У випадку проживання особи в багатоквартирному будинку вважається, що в цей час особа має перебувати саме в квартирі, в якій вона постійно проживає. Якщо піднаглядний проживає в будинку на праві приватної власності, то до поняття «будинок» включається й присадибна ділянка з господарськими будівлями. У правозастосовній практиці, як правило, не визнається порушенням, якщо піднаглядний на момент перевірки перебуває безпосередньо біля входу в будинок (під'їзд, квартиру), в якому постійно проживає. Як правило, піднаглядному забороняється вихід з дому (квартири) *з 22.00 до 6.00 годин.*

Заборона перебувати у визначених місцях району (міста) ґрунтується на особливостях антигромадської поведінки піднаглядного в минулому або ж одержаній інформації про можливу кримінальну поведінку в майбутньому. Сутність цього обмеження полягає в тому, що у піднаглядного зменшується можливість негативно впливати на інших схильних до правопорушень громадян, підтримувати старі та встановлювати нові злочинні зв’язки. У постанові про встановлення обмежень особі мають бути перераховані й *конкретно названі всі пункти*, де заборонено перебувати піднаглядному, що дозволить уникнути як випадкових помилок з її боку, так і посилання в разі порушення на незнання змісту заборони. Наприклад, піднаглядним, які зловживають спиртними напоями, може заборонятися відвідувати кафе, ресторани, бари та інші місця, де реалізуються спиртні напої на розлив; особам з насильницькою антигромадською установкою, крім зазначених об’єктів, - на пляжах, стадіонах, інших місцях, де найчастіше виникають конфліктні ситуації; кишеньковим злодіям та шахраям - на залізничних,

автобусних, річкових та морських вокзалах тощо. Проте, вирішуючи питання про застосування до піднаглядного обмеження у відвідуванні певних місць, неприпустимо забороняти відвідування магазину для придбання продуктів харчування, а також користуватися громадським транспортом.

Заборона виїзду чи обмеження часу виїзду в особистих справах за межі району (міста) означає, що виїзд піднаглядного за межі адміністративного району або за межі міста не дозволяється без особливого на те дозволу, наданого ОВС. Варто зауважити, що *забороняється виїзд тільки в особистих справах*, тому виїзд у відрядження під це обмеження не підпадає.

Питання про короткочасний виїзд піднаглядного з місця постійного проживання за межі району (міста) в особистих справах, а також інші питання, пов'язані зі зміною обмежень, розглядаються начальником міськрайвідділу *на підставі письмової заяви піднаглядного*. Про прийняте рішення робиться відповідний запис у заяві. У такому ж порядку вирішується питання *про тривале перебування піднаглядного в закладах охорони здоров'я.* Видача піднаглядному дозволу на виїзд в особистих справах здійснюється у виняткових випадках. При цьому враховується причина виїзду, а також дані, що характеризують його поведінку в період перебування під адміністративним наглядом. Разом з наданням дозволу на виїзд до іншої місцевості піднаглядному вручається маршрутний лист, в якому зазначаються дата видачі дозволу на виїзд до іншого населеного пункту, мета поїздки та її тривалість, обов'язок піднаглядного зареєструватися в міськрайвідділі, з'являтися за викликом поліції в зазначений строк, повідомити про своє повернення дільничного офіцера поліції, який здійснює за ним нагляд за місцем постійного проживання.

Про виїзд піднаглядного дільничний офіцер поліції письмово повідомляє орган Національної поліції, на територію обслуговування якого цей піднаглядний має прибути. Після прибуття піднаглядного на територію обслуговування іншого органу поліції, уповноважений поліцейський *реєструє* прибулого, *протягом доби інформує* про його прибуття дільничного офіцера поліції, на території обслуговування якого тимчасово проживатиме ця особа, і здійснює відповідні відмітки в маршрутному листі про прибуття і вибуття піднаглядного, після чого засвідчує цей лист печаткою (штампом) міськрайвідділу. Протягом всього строку тимчасового проживання піднаглядного в іншому населеному пункті дільничний офіцер поліції здійснює контроль за його поведінкою та способом життя і встановлює йому дні явки для проведення профілактичних бесід, а після закінчення цього строку вносить до маршрутного листа запис про його поведінку за місцем тимчасового проживання. Після повернення піднаглядного на постійне місце проживання дільничний офіцер поліції

продовжує здійснювати за ним адміністративний нагляд, а також знайомиться із записами в маршрутному листі, робить у ньому відмітку про прибуття цієї особи та додає цей лист до справи з адміністративного нагляду.

У разі зміни особою, яка перебуває під адміністративним наглядом, постійного місця проживання дільничний офіцер поліції, який здійснює нагляд, повідомляє про це відділ Національної поліції за новим місцем проживання піднаглядного. У випадку виїзду піднаглядного на інше постійне місце проживання, йому видається *контрольний листок*, в якому вказуються дата виїзду, адреса нового місця проживання і строк явки на реєстрацію до відділу поліції за новим місцем проживання.

Явка піднаглядного в поліцію для реєстрації постановою судді може бути передбачена *від 1-го до 4-х разів на місяць*. Для явки мають призначатися *конкретні дні місяця*, що завчасно під розписку оголошуються піднаглядному. Години явки визначаються таким чином, щоб не заважали роботі та навчанню, не збігалися із часом заборони виходу з дому, якщо таке обмеження встановлено для піднаглядного. Явка піднаглядного в органи Національної поліції для реєстрації дозволяє поліцейським періодично перевіряти факт перебування піднаглядного в межах цього району (міста) і вживати невідкладних заходів до розшуку у випадку його відсутності; проводити з ним бесіди профілактичного характеру; отримувати із цих бесід додаткові відомості, що мають значення для підвищення ефективності нагляду; дисциплінує піднаглядну особу, періодично нагадує їй про нагляд і його запобіжний характер, зокрема, про обов'язок дотримуватись його правил; піднаглядний при цьому має можливість особисто висловити свої прохання та отримати консультації.

Увага! Обсяг розглянутих обмежень під час здійснення адміністративного нагляду може змінюватися (зменшуватися або збільшуватися) постановою судді за поданням начальника органу Національної поліції з урахуванням особи піднаглядного, його способу життя і поведінки. Зокрема, зменшення обмежень, тобто пом'якшення режиму адміністративного нагляду, може мати місце у випадках, коли піднаглядний повністю дотримується правил адміністративного нагляду і встановлених йому обмежень, не вчиняє правопорушень, сумлінно працює або навчається, тобто є всі підстави вважати, що він став на шлях виправлення. Послаблення режиму полягає в установленні менш суворих вимог (наприклад, зменшення кількості явок до поліцію для реєстрації) або зняття повністю окремих обмежень. Підставою для збільшення обмежень можуть слугувати матеріали, що свідчать про те, що піднаглядний не дотримується правил адміністративного нагляду і встановлених йому обмежень, допускає правопорушення, зловживає спиртними напоями, неправильно поводить себе

в побуті тощо. Посилення режиму адміністративного нагляду проводиться шляхом запровадження додаткових обмежень.

Суб'єкт даного правопорушення спеціальний – особа, яка знаходиться під адміністративним наглядом.

Суб'єктивна сторона проступку характеризується наявністю вини як у формі умислу, так й у формі необережності.

Порівняємо склади адміністративного та кримінального адміністративних правопорушень.

За порушення правил адміністративного нагляду, особою щодо якої він встановлений, може також наставати кримінальна відповідальність, передбачена ст. 395 Кримінального кодексу України. Даною нормою охоплюються два діяння, кожне з яких утворює самостійний склад злочину, а саме:

- самовільне залишення особою місця проживання з метою ухилення від адміністративного нагляду;

- неприбуття без поважних причин у визначений строк до обраного місця проживання особи, щодо якої встановлено адміністративний нагляд у разі звільнення з місць позбавлення волі.

Порушення правил адміністративного нагляду є кримінально караним лише за умови, що такий нагляд було встановлено щодо особи за наявності передбачених законом підстав і в установленому ним порядку. При цьому слід враховувати, що піднаглядний може бути притягнутий до відповідальності за статтею 395 тільки за порушення, допущені після оголошення йому постанови про встановлення чи продовження адміністративного нагляду.

Під самовільним залишенням особою місця проживання з метою ухилення від адміністративного нагляду розуміються зміна піднаглядним без поважних причин і повідомлення працівників поліції, що здійснюють нагляд, як місця проживання у межах одного населеного пункту, так і виїзд без дозволу органу Національної поліції до іншого населеного пункту. Це діяння на практиці проявляється *у таких порушеннях* піднаглядним правил адміністративного нагляду:

а) залишення ним будинку (квартири) у час, в який йому заборонено з них виходити;

б) виїзд без дозволу поліції в особистих справах за межі району (міста), з якого йому заборонено виїжджати взагалі чи у певний час;

в) виїзд за межі зазначеного району (міста) у службових справах без повідомлення поліції.

Залишення піднаглядним місця проживання, під яким розуміються будинок (квартира), в якому мешкає піднаглядний, а також район (місто), в якому він проживає і в територіальному органі поліції якого він

зареєстрований як піднаглядний, з дозволу (за повідомленням) поліції або, хоча і без такого дозволу (повідомлення), але *з поважних причин*, не утворює складу злочину, передбаченого статтею 395 КК.

Неприбуття без поважних причин у визначений строк до обраного місця проживання особи, щодо якої встановлено адміністративний нагляд у разі звільнення з місць позбавлення волі, є порушенням зазначеною особою обов'язку прибути у визначений установою виконання покарань термін в обране нею місце проживання і зареєструватися в органі Національної поліції. Поважними причинами, які виключають відповідальність такої особи за вчинення вказаних дій за ст. 395, можуть бути будь-які життєві обставини, природні явища, тощо, які не дали їй змоги вчасно прибути в обране нею місце проживання (відсутність коштів на проїзд, хвороба, затримання поліцією за вчинення правопорушення, стихійне лихо).

Увага! Цей злочин може бути вчинено лише протягом терміну, на який встановлено адміністративний нагляд.

Закінченим цей злочин є, у першій формі - з моменту залишення винним місця проживання без належного дозволу, відповідного повідомлення та поважних причин, у другій - з моменту його неприбуття без поважних причин у визначений строк до обраного місця проживання особи.

6. Порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій.

Стаття 39 Конституції України визначає, що громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Це право є однією з конституційних гарантій права громадянина на свободу свого світогляду і віросповідання, думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір, права на вільний розвиток своєї особистості тощо. При здійсненні цих прав і свобод не повинно бути посягань на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Проводити збори, мітинги, походи і демонстрації громадяни можуть за умови обов'язкового завчасного сповіщення про це органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування.

Таке сповіщення має здійснюватися громадянами через організаторів масових зібрань. Завчасне сповіщення відповідних органів про проведення тих чи інших масових зібрань - це строк від дня такого сповіщення до дати проведення масового зібрання. Тривалість строків завчасного сповіщення має бути у розумних межах і не повинна обмежувати передбаченого ст. 39 Конституції України права громадян на проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Такі строки мають слугувати гарантією реалізації цього права громадян. Упродовж цього строку зазначені органи мають здійснити і ряд підготовчих заходів, зокрема, для забезпечення безперешкодного проведення громадянами зборів, мітингу, походу чи демонстрації, підтримання громадського порядку, охорони прав і свобод інших людей. У разі необхідності органи виконавчої влади чи місцевого самоврядування можуть погоджувати з організаторами масових зібрань дату, час, місце, маршрут, умови, тривалість їх проведення тощо. Строк завчасного сповіщення має бути достатнім і для того, щоб органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування могли визначитися, наскільки проведення таких зібрань відповідає закону, та в разі потреби, згідно з ч. 2 ст. 39 Конституції України, звернутися до суду для вирішення спірних питань.

Стаття 185[1]. Порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій

Порушення встановленого порядку організації або проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій -

тягне за собою попередження або накладення штрафу від десяти до двадцяти п’яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після застосування заходів адміністративного стягнення або організатором зборів, мітингу, вуличного походу, демонстрації, -

тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Об'єктом цього правопорушення є суспільні відносини у сфері забезпечення громадського порядку під час проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій.

Об'єктивна сторона правопорушення, передбаченого ч. 1 коментованої статті, полягає у порушенні встановленого порядку організації або проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Діяння можуть вчинюватися шляхом спричинення шкоди державній або приватній власності, порушення правил громадського порядку, дорожнього руху, тощо. Крім того, правопорушення може вчинюватися і у формі бездіяльності, наприклад, шляхом відмови учасників зазначених заходів розійтися після

того, як збори, мітинг, вуличний похід або демонстрація оголошуються закритими.

Частина 2 коментованої статті передбачає посилену адміністративну відповідальність за вчинення повторно протягом року після застосування заходів адміністративного стягнення дій, визначених у ч. 1, або організатором зборів, мітингу, вуличного походу, демонстрації. Організатором необхідно вважати особу, яка виконує функції з підготовки, своєчасного сповіщення відповідних органів про заплановані заходи та інші організаційно-розпорядницькі функції.

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується наявністю прямого умислу.

Суб'єктом правопорушення, передбаченого ч. 1 коментованої статті, може бути особа, якій виповнилося 16 років, ч. 2 - 18 років, якщо вона є організатором зборів, мітингу, вуличного походу, демонстрації.

7. Відповідальність за порушення правил дозвільної системи.

В Україні останнім часом спостерігається зростання правопорушень, учинених з використанням вогнепальної і холодної зброї, вибухових речовин, збільшення обігу спеціальних засобів самооборони та інших предметів, небезпечних для суспільства, життя і здоров'я людей. Це потребує посилення контролю органів внутрішніх справ за дотриманням порядку виготовлення, придбання, збереження, обліку і використання як вогнепальної і холодної зброї, так і інших предметів, порушення обігу яких тягне адміністративну відповідальність.

Поняття дозвільної системи визначено у Постанові Кабінету Міністрів України від 12.10. 1992 № 576 «Про затвердження Положення про дозвільну систему» як особливий порядок виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, обліку і використання спеціально визначених предметів, матеріалів і речовин, а також відкриття та функціонування окремих підприємств, майстерень і лабораторій з метою охорони інтересів держави та безпеки громадян.

Дозвільна система, що здійснюється органами внутрішніх справ, поширюється на бойову нарізну військових зразків зброю або виготовлену за спеціальним замовленням, охолощену, нейтралізовану, несучасну, спортивну, мисливську вогнепальну зброю, бойові припаси до зброї, основні частини зброї, пневматичну, холодну зброю, пристрої та патрони до них, що належать підприємствам, установам, організаціям, суб'єктам господарювання

та громадянам. Саме такі види зброї є *предметами вчинення адміністративних правопорушень у сфері дозвільної системи.*

Визначення окремих видів зброї міститься в Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, встановлений*, затвердженої наказом МВС України від 21.08.1998 № 622 (в тексті – Інструкція).*

Вогнепальна зброя - зброя, яка призначена для ураження цілей снарядами, що одержують спрямований рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння метального заряду) та мають достатню кінетичну енергію для ураження цілі, що знаходиться на визначеній відстані.

Бойова вогнепальна зброя - вогнепальна зброя, призначена для ураження людини та (або) техніки. До бойової зброї не належить старовинна зброя та її моделі, які виготовлені до 1899 року включно.

До несучасної зброї належить вогнепальна і холодна зброя, яка:

- знята з озброєння армії та виробництва і для якої серійно не випускаються боєприпаси;
- знята з озброєння зброя і яка існує в одиничних екземплярах;
- виготовлена спеціально для виставок (експонування) в одиничних екземплярах.

Охолощена зброя - пристрої, виготовлені шляхом спеціального пристосування конструкції стрілецької вогнепальної зброї до стрільби лише холостими патронами, з яких неможливо зробити постріл снарядом, що має достатню вражаючу здатність. Призначена для використання на кінозйомках, при проведенні театралізованих, костюмованих та інших культурних заходів. Охолощена зброя повинна бути приведена на заводах - виготовлювачах чи в майстернях з ремонту зброї у стан, придатний для стрільби тільки холостими патронами, що підтверджується *відповідним висновком*.

Нейтралізована зброя - стрілецька зброя будь-якої моделі, яка з дотриманням вимог відповідних стандартів або технічних умов спеціально приведена на заводах-виробниках чи у спеціалізованих майстернях з ремонту зброї *в непридатний для стрільби стан.*

Увага! Кожна одиниця нейтралізованої зброї повинна мати відповідний *висновок про незворотне приведення її в непридатний* для

проведення пострілів стан та віднесення її до певного виду нейтралізованої зброї; нанесений серійний номер та абревіатуру виду нейтралізованої зброї.

Нейтралізована зброя залежно від її призначення класифікується так:

учбова зброя - зброя, яка спеціально приведена в непридатний для стрільби стан, призначена для навчання правилам поводження зі зброєю (розбирання та складання, заряджання та розряджання, виконання стройових прийомів зі зброєю) (абревіатура виду - УЧ);

учбово-розрізна зброя - зброя, яка спеціально приведена в непридатний для стрільби стан, основні деталі якої мають спеціально виконані вирізи, призначені для забезпечення наочності при вивченні порядку взаємодії деталей і вузлів (абревіатура виду - УЧР);

музейна зброя - зброя, яка спеціально приведена в непридатний для стрільби стан та призначена виключно для експонування в музеях (абревіатура виду - МУЗ);

макети зброї малогабаритні - конструктивно подібні до вогнепальної зброї вироби, призначені для колекціонування та експонування фізичними і юридичними особами, які спеціально виготовлені з вогнепальної стрілецької зброї шляхом внесення до конструкції її основних частин та механізмів змін, що виключають здійснення пострілу (абревіатура виду - ММГ).

Спортивна зброя - вогнепальна, пневматична або холодна зброя, призначена для ураження цілей під час спортивних тренувань і змагань, що відповідає правилам спортивних змагань з видів спорту, визнаних в Україні, що затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, з урахуванням пропозицій відповідних всеукраїнських спортивних федерацій та правил спортивних змагань відповідної міжнародної спортивної федерації.

Мисливська вогнепальна зброя - вогнепальна зброя, призначена для ураження тварин і птахів під час полювання (п.8.8.) : мисливські гвинтівки, карабіни та штуцери, гладкоствольні рушниці, гладкоствольні рушниці із свердловиною "парадокс" з нарізами 100-140 мм на початку або в кінці ствола, мисливські рушниці зі свердловиною "сюпра", комбіновані рушниці, що мають поряд з гладкими і нарізні стволи.

Мисливська зброя повинна відповідати таким вимогам:

- для стрільби зі зброї використовуються мисливські патрони відповідного калібру;
- загальна довжина з розкладеним та зафіксованим прикладом має становити не менше 800 мм;

- ємність магазину (барабана) (з установленим обмежувачем за наявності) нарізної зброї не має перевищувати 10 патронів, а гладкоствольної - 4 патронів;
- мати запобіжник;

Боєприпаси – це спеціально виготовлені вироби одноразового використання, які призначені забезпечити ураження цілей в умовах збройної боротьби, самооборони, полювання, спорту. До бойових припасів належать патрони до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, а також заряджені патрони до гладкоствольних мисливських рушниць, мисливський порох і капсулі (п. 8.9.).

До пневматичної зброї належать пістолети, револьвери, гвинтівки калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду, в яких снаряд (куля) приводиться в рух за рахунок стиснених газів (п.8.10.).

Холодна зброя - предмети та пристрої, конструктивно призначені та за своїми властивостями придатні для неодноразового заподіяння шляхом безпосередньої дії тяжких (небезпечних для життя в момент спричинення) і смертельних тілесних ушкоджень, дія яких ґрунтується на використанні м'язової сили людини (п.8.11.).

До пристроїв належать такі пістолети і револьвери вітчизняного виробництва, які конструктивно призначені тільки для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії і технічно не придатні для стрільби бойовими патронами. При цьому їхня конструкція має забезпечувати неможливість взаємозаміни основних частин бойової і спортивної вогнепальної зброї, унеможливлює здійснення пострілів в автоматичному режимі чергами. Патрони до пристроїв - належать патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, призначені для відстрілу їх тільки пристроями вітчизняного виробництва і допущені в установленому порядку до використання (8.12.).

До матеріалів і речовин дозвільної системи належать: вибухові матеріали і речовини, сильнодіючі отруйні речовини I-II класу безпечності, збудники інфекційних захворювань I - II групи патогенності і токсини.

До об'єктів дозвільної системи належать:

- підприємства, майстерні і лабораторії, на які поширюється дозвільна система,
- склади і бази, де зберігаються, вибухові матеріали і речовини, сильнодіючі отруйні речовини I - II класу безпечності, збудники інфекційних захворювань I - II групи патогенності і токсини,

- сховища,
- стрілецькі тири і стрільбища,
- мисливсько-спортивні стенди,
- також підприємства і майстерні по виготовленню і ремонту вогнепальної та холодної зброї,
- піротехнічні майстерні,
- пункти вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів, правил поводження з ними та їх застосування,
- магазини, в яких здійснюється продаж зброї та бойових припасів до неї, організації, що займаються збутом сильнодіючих отруйних речовин, і лабораторії, що проводять аналізи цих засобів і речовин, працюють із збудниками інфекційних захворювань I - II групи патогенності і токсинами).

Розглянемо статті КУпАП, що визначатимуть відповідальність за порушення правил дозвільної системи громадянами.

Стаття 190. Порушення громадянами порядку придбання, зберігання, передачі іншим особам або продажу вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї

Придбання, зберігання, передача іншим особам або продаж громадянами вогнепальної мисливської чи холодної зброї, а також пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду без дозволу органів Національної поліції -

тягнуть за собою накладення штрафу від семи до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією зброї або без такої.

Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, -

тягнуть за собою накладення штрафу від десяти до п’ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією зброї.

Об'єктом правопорушення є порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, встановлений *Інструкцією, затвердженою наказом МВС України від 21.08.1998 № 622 (в тексті – Інструкція).*

Суб'єктом вчинення правопорушення є громадяни України, які не мають дозволу поліції на придбання, зберігання зброї, або здійснюють передачу іншим особам або *продаж зброї.*

Дозволи у сфері дозвільної системи МВС надаються на :

1) право придбання, перевезення через митний кордон України, транзит через територію України вогнепальної, пневматичної, холодної, охолощеної зброї, бойових припасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів і речовин міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади, підприємствам, установам, організаціям, суб'єктам господарювання, а також іноземним суб'єктам господарювання на підставі відповідних договорів;

2) придбання в Україні та перевезення через митний кордон України (за 5 днів до перевезення) вогнепальної зброї, пневматичної, холодної, охолощеної зброї, бойових припасів до зброї, основних частин зброї, пристроїв та патронів до них іноземцями за погодженням з іноземними дипломатичними
представництвами країн, громадянами яких вони є, перевезення ними через митний кордон України,

3) транзит через територію України вогнепальної зброї, бойових припасів до неї, основних частин зброї, холодної зброї для участі в змаганнях здійснюються за клопотанням міністерств та інших центральних органів виконавчої влади України, а з метою полювання - на конкретно визначений уповноваженим на це органом строк;

4) відкриття та функціонування стрілецьких тирів і стрільбищ, мисливсько-спортивних стендів, пунктів вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів, правил поводження з ними та їх застосування;

5) право перевезення через митний кордон України нагородної зброї та патронів до неї;

6) зберігання нагородної зброї;

7) відкриття та функціонування об'єктів дозвільної системи: сховищ, складів, де зберігаються вибухові матеріали і речовини, піротехнічних майстерень, стрілецьких тирів і стрільбищ, мисливсько-спортивних стендів, а також підприємств і майстерень з виготовлення і ремонту вогнепальної, холодної та охолощеної зброї, спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони, магазинів, у яких здійснюється продаж зброї та бойових припасів до неї,

8) основних частин зброї, пристроїв та патронів до них;

9) право перевезення через митний кордон України мисливської вогнепальної зброї, основних частин зброї, бойових припасів до неї, пневматичної, холодної та охолощеної зброї громадянами України;

10) придбання, зберігання та носіння мисливської нарізної, гладкоствольної зброї, пневматичної, холодної, охолощеної зброї, пристроїв громадянами України;

11) придбання та зберігання відомчої вогнепальної, мисливської зброї, бойових припасів до неї, основних частин зброї, пневматичної, холодної, охолощеної зброї, пристроїв та патронів до них підприємствами, установами, організаціями, суб'єктами господарювання.

Громадянам надаються дозволи на придбання, зберігання та носіння вогнепальної мисливської зброї, холодної, охолощеної, пневматичної зброї, пристроїв після проведеного з ними вивчення матеріальної частини зброї, правил поводження з нею, її застосування та використання, що здійснюється у пунктах вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів, правил поводження з ними та їх застосування після здачі заліку та отримання довідки про вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів, правил поводження з ними та їх застосування (додаток 39).

Об'єктивною стороною правопорушення є дії таких громадян щодо придбання, зберігання, передача іншим особам або *продаж* вогнепальної мисливської чи холодної зброї, а також пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду *без дозволу поліції.*

Правом *придбання* мисливської гладкоствольної зброї та основних частин до неї користуються громадяни України, які досягли 21-річного віку, мисливської нарізної зброї та основних частин до неї - 25-річного віку, холодної, охолощеної та пневматичної зброї та основних частин до неї - 18-річного віку. Кількість зброї, яку може мати громадянин України, не обмежена, однак власник зброї повинен забезпечити її безумовну схоронність (п.12.1.)

Для отримання дозволу на придбання зброї громадяни подаватимуть визначені Інструкцією документи до центрів з надання сервісних послуг, які після набуття чинності Закону України «Про органи внутрішніх справ» набудуть статусу територіальних органів МВС України.

Дозволи на придбання, зберігання та носіння зброї, пристроїв оформляються, переоформляються після проведення органами внутрішніх справ у встановленому порядку перевірок, тривалість яких не повинна перевищувати один місяць, щодо відсутності обставин, визначених у пункті 5.1 глави 5 розділу І цієї Інструкції, та достовірності документів, які подані для отримання, перереєстрації зазначених дозволів.

Для одержання дозволу на зберігання та носіння мисливської вогнепальної нарізної, гладкоствольної зброї, пневматичної зброї, холодної і охолощенної зброї, пристроїв власниками до сервісних центрів МВС з надання послуг подаються визначені в Інструкції документи.

Особам, які мають нагородну вогнепальну зброю, органами внутрішніх справ видаються дозволи на її зберігання, носіння без зазначення строку їх дії з позначкою «Нагородна».

Порядок передачі зброї передбачає *оформлення документів про передачу* мисливської вогнепальної (за наявності основних частин зброї), пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв від одного власника іншому, а також переоформлення мисливської вогнепальної (за наявності основних частин зброї), пневматичної, холодної і охолощеної зброї та пристроїв *від особи, яка їх успадкувала після смерті власника, особі, що має дозвіл на їх придбання*.

У разі смерті власника нагородна, нарізна вогнепальна та інша зброя військових зразків, мисливська нарізна або гладкоствольна вогнепальна зброя, основні частини зброї та бойові припаси до неї, пневматична, холодна та охолощена зброя, пристрої та патрони до них *у п'ятиденний строк* здаються близькими особами до органів поліції на тимчасове зберігання до вирішення питання щодо спадкування майна (але на строк не більше шести місяців).

Якщо хтось із спадкоємців бажає таку зброю (крім нагородної) залишити у власності та користуватися нею, вона може бути зареєстрована на його ім'я.

Суб'єктом порушень встановленого порядку щодо обігу й використання зброї можуть бути дві категорії осіб:

1. громадяни, які не мають дозволу органів Національної поліції(«неправильне» володіння) на право придбання і зберігання зброї, а також передачі самовільно або продажу іншим особам рушниці - можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності за всіма чотирма складами;
2. громадяни, які мають дозволи органів Національної поліції на право придбання або зберігання зброї, але які передали або продали іншим особам належні їм на законних підставах рушниці без дозволу органів внутрішніх справ – відповідають тільки за незаконний продаж або передачу зброї.

При порушенні даної статті до адміністративної відповідальності можна притягувати як особу, яка продає (передає), так і особу, яка купує.

Суб'єктивна сторона при цьому виражена у формі прямого умислу.

Частина 2 ст. 190 КУпАП передбачає повторність, тобто більш жорстку відповідальність особи, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за зазначене правопорушення.

Завдання (питання) для самоконтролю

1. Яким чином можна визначити, що вимога працівника поліції є законною?
2. Порушення яких правил адміністративного нагляду тягнуть настання адміністративної відповідальності?
3. Який порядок повідомлення про проведення мирного зібрання діє в Україні?
4. В якому році відбулась декриміналізація дрібного викрадення приватного майна?
5. Яким шляхом може бути вчинено дрібне викрадення чужого майна, що тягне настання адміністративної відповідальності?
6. Що є кваліфікуючою ознакою при розмежуванні кримінально та адміністративно караного викрадення чужого майна?
7. Чому дорівнює неоподатковуваний мінімум доходів громадян як кваліфікуюча ознака дрібного викрадення чужого майна?
8. Ким встановлюються правила тримання собак і котів?
9. Надайте характеристику об’єктивній стороні порушення правил тримання собак та котів.
10. У яких місцях дозволяється утримувати собак та котів?
11. Що зобов'язана забезпечити особа, яка супроводжує тварину?
12. Що є кваліфікаційною ознакою порушення правил тримання котів та собак?

Квізові питання

1. Дрібне викрадення чужого майна може бути вчинено у формі…

A) крадіжки;

B) шахрайства;

C) привласнення;

D) всі відповіді правильні.

2. Викрадення чужого майна вважається дрібним, якщо його вартість не перевищує…

A) 200 гривень;

B) 350 гривень;

C) 0,2 неоподатвковуваних мінімумів доходів громадян;

D) 0,5 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3. Адміністративна відповідальність за незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання канабісу наставатиме, якщо його розмір не перевищує…

A) 5,0 г;

B) 0,005 г;

C) 0,2 г;

D) 0,02 г.

4. З об'єктивної сторони правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст.44 КУпАП, не може відбуватися у формі

A) виробництва;

B) придбання;

C) продажу;

D) перевезення.

5. Які є кваліфікуючі ознаки для розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за правопорушення, пов’язані з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин?

A) мета збуту;

B) розмір речовини;

C) мета збуту та розмір речовини;

D) правильно варіанту відповід немає.

6. Відповідальність за ст.44 КУпАП настає у випадку, якщо розмір наркотичних засобів і психотропних речовин є…

A) невеликим;

B) середнім;

C) великим;

D) не залежить від розміру.

7. При поводженні з тваринами не допускається:
A) примушування тварин до виконання неприродних для них дій;
B) використання тварин в умовах надмірних фізіологічних навантажень;
C) нанесення побоїв, травм у будь-якому випадку;
D) всі перелічені варіанти відповідей є правильними.

8. При поводженні з домашньою твариною особа, яка її утримує, не зобов'язана…

A) вигулювати її на свіжому повітрі не менше 1 разу на день;

B) надавати можливість домашній тварині здійснювати необхідні рухи, контактувати з собі подібними;

C) забезпечувати своєчасне надання домашній тварині ветеринарних послуг (обстеження, лікування, щеплення тощо);

D) особа, яка утримує домашню тварину, зобов’язана виконувати все вищеперелічене.

9. За який строк до проведення мирного зібрання організатору необхідно надати заяву до органів місцевого самоврядування?
A) 1 день;
B) 5 днів;
C) 10 днів;
D) завчасно.

10. Яким нормативно-правовим актом врегульовано порядок проведення мирних зібрань?

A) Конституцією України;

B) Кодексом України про адміністративні правопорушення;

C) Законом України «Про мирні зібрання»;

D) Жодним.

11. Який орган має право винести заборону на проведення мирного зібрання?

A) органи місцевого самоврядування;

B) поліція;

C) суд;

D) прокуратура.

12. За непокору якому розпорядженню або вимозі працівника міліції настає адміністративна відповідальність??

A) будь-якому;

B) законному;

C) наполегливому;

D) гучному.

13. В якому нормативно-правовому акті міститься перелік правил адміністративного нагляду, за порушення яких настає адміністративна відповідальність?

A) Конституція України;

B) Кодекс України про адміністративні правопорушення;

C) Кримінальний кодекс України;

D) Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі».

14. Хто є суб’єктом порушення правил адміністративного нагляду?

A) особа, яка знаходиться під адміністративним наглядом;

B) особа, яка звільнилась з місць позбавлення волі;

C) особа, що стоїть на профілактичному обліку в органах поліції;

D) загальний суб'єкт адміністративної відповідальності.

15. За порушення порядку придбання, зберігання, передачі іншим особам або продажу якої зброї передбачена адміністративна відповідальність?

A) вогнепальної;

B) холодної;

C) пневматичної;

D) всі варіанти відповідей є правильними.

ВИКОРИСТАНА ТА РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Адміністративна відповідальність : курс лекцій / за ред.. О.В. Кузьменко. — К. : Юрінком Інтер, 2016. – 568 с.

2. Адміністративна відповідальність: навч.-метод. посібн./О.Є. Користін, Х.П. Ярмакі, О.В. Ковальова; Одеський державний університет внутрішніх справ. – Одеса: ОДУВС, 2015. – 320 с.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10.

4. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/.

5. Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» від 01.12.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua.

6. Закон України «Про Державний бюджет на 2020 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua.

7. Закон України «Про запобігання та протилію домашньому насильству» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua.

8. Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3447-15.

9. Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від 15.02.1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/.

10. Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» від 22.09.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua.

11. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров’я» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/.

12. Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua.

13. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua.

14. Постанова Кабінету Міністрів України № 770 від 6 травня 2000 р «Про затвердження Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/.

15. Рішення Одеської міської ради «Про затвердження Правил благоустрою території міста Одеси» від 23.12.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.odessa.ua/ru/acts/council/38553/.

16. Рішення Одеської міської ради «Про затвердження правил утримання тварин у м. Одесі» від 05.04.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://omr.gov.ua/ru/acts/council/14018/.

17. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua.

Додаткова

1. Адміністративна відповідальність : курс лекцій / за ред.. О.В. Кузьменко. — К. : Юрінком Інтер, 2016. – 568 с.

2. Адміністративна відповідальність (загальні положення та правопорушення у сфері обігу наркотиків): Навчальний посібник / За заг. ред. І.П. Голосніченка. – К.: КІВС, 2003. – 112с.

3. Адміністративна відповідальність в Україні: Навчальний посібник / За заг. ред. А.Т. Комзюка. – Харків: Ун-т внутр. Справ, 2000. – 99 с.

4. Берлач А. І. Теоретичні проблеми кваліфікації адміністративного делікту / А. І. Берлач, О. М. Сто- роженко // Право України. – 2007. – № 10. – С. 5–8.

5. Грищенко Т. Ю. Сутність і значення адміністративно- правової кваліфікації / Т. Ю. Грищенко // Кримський юридичний вісник. – 2008. – № 1. – С. 227–234.

6. Гуржій Т. О. Місце юридичної кваліфікації у процесі правозастосування / Т. О. Гуржій // Право Укра- їни. – 2006. – № 4. – С. 29–31.

7. Гуржій А.В. Сутність і значення адміністративно-правової кваліфікації // Адміністративне право та адміністративна діяльність. - №1. – 2012. – С.197-201.

8. Гуржій Т. О. Логіко-методологічні засади визначення поняття адміністративно-правової кваліфікації // Вісник академії державного управління при Президентові України. — 2002. — № 4. — С. 218-223.

9. Ковальова О.В. Громадське місце як елемент об'єктивної сторони адміністративних правопорушень // Південноукраїнський правничий часопис. – 2012. – №2. – С.180-182.
10. Ковальова О.В., Дишкант Р.С. Дрібне викрадення чужого майна: особливості кваліфікації // Південноукраїнський правничий часопис. – 2013. - №1. – С.115-118.
11. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : моногр. — К., 2004. — 528 с.
12. Гагай П.С. Адміністративно-правова кваліфікація та її зв'язок з адміністративним процесом // Форум Права. – 2009. – № 1. – С. 99-104.
13. Берлач А., Стороженко О. Теоретичні проблеми кваліфікації адміністративного делікту // Право України. – 2007. – № 10. – С. 5-8.
14. Калюжний Р.А. Науково-практичний коментар КУпАП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uristinfo.net/adminpravo/131-ra-kaljuzhnij-naukovo-praktichnij-komentar-kupap.html
15. Кодекс України про адміністративні правопорушення : науково-практичний коментар / Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін. – К. : Правова єдність, 2008. – 781 с.
16. Ковальова О.В. Деякі аспекти адміністративної відповідальності неповнолітніх // Тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Боротьба з молодіжною злочинністю». – Одеса, 27 вересня 2013. – С.109-113.
17. Лежнєва Т.М., Черноп'ятов С.В. Склад булінгу (цькування) як адміністративного правопорушення. Порівняльно-аналітичне право. №2. 2019. С. 136-139.
18. Мультимедійний навчальний посбіник «Адміністративна відповідальність». НАВСУ. 2015. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/adm-vidpov/index.html.
19. Лук'янець Д.М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку: Монографія. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – 220 с.
20. Нагребельний В.П. Кваліфікація / В. П. Нагребельний / / Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 2001. - Т. 3. - К.-М. - 2001. - С. 71.
21. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб./ В. О. Навроцький. - 2- ге вид. - К.: Юрінком Інтер, 2009. - 512 с.
22. Остапенко О.І. Кваліфікація адміністративних правопорушень: Монографія. – Львів, 2000.
23. Остапенко О.І. Кваліфікація адміністративних правопорушень. – Львів : Львівський ін-т внутр. справ при НАВС. – 2000 р. - 173 с.

24. Середа В. В. Щодо питання кваліфікації правопорушень, за які передбачено дисциплінарну відповідальність [Електронний ресурс] / В. В. Середа // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Юридичні науки». – 2014. – Вип. 1. – С. 201–210. – Режим доступу: ISSN 1999-5717. Вісник ХНУВС. 2015. № 3 (70) 158 http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvlduvs_2014_1_23.pdf.
25. Співвідношення адміністративної відповідальності з іншими заходами адміністративного примусу [Текст] : монографія / [Ю.В. Дрозд, О.Ю. Дрозд, С.М. Рогозін, С.А. Шепетько, О.М. Юрченко]. – К. : «МП Леся», 2013. – 233 с.
26. Стороженко О. М. Теоретичні проблеми визначення поняття кваліфікації адміністративного делікту / О. М. Стороженко // Держава і право. – 2007. – Вип. 35. – С. 270–276.
27. Теорія кваліфікації злочинів: мультимедійний посібник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.naiau.kiev.ua/books/mnp_tkz/index.htm.
28. Фальковський А. О. Кваліфікація адміністративних правопорушень при бланкетній і відсильній диспозиціях // Митна справа. - №2(92). – 2014 – Ч.2, книга 2 – С.118-123.
29. Чернецький О.Л. Поняття та особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх: теоретико-правові питання // Форум права. – 2008. - №1. – С.439 – 444.
30. Чишко К.О. Адміністративно-правова кваліфікація та кваліфікація адміністративного правопорушення (проступку): поняття, ознаки, передумови // Вісник ХНУВС. – 2015. - №3(70). – С.150-158.
31. Юридична енциклопедія : в 6 т. [Електронний ресурс] / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Київ : Укр. енцикл. – Режим доступу: http://leksika.com.ua/18220526/legal/kvalifikatsiya.

Навчальний посібник

КОВАЛЬОВА Олена Володимирівна
КОРНІЄНКО Максим Вікторович
БЕРЕНДЄЄВА Анастасія Ігорівна

Кваліфікація адміністративних правопорушень

Редактор-коректор О.В. Ковальова
Технічний редактор О.В. Ковальова

Оригінал-макет виготовлено видавництвом ОДУВС
м. Одеса, вул. Успенська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3507 від 25.06.2009 р.
тел. 0487095029